

ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ | ਜਕੀਂ ਰਦੰਗ

Volume -VII Issue -VII 2019-20

Jawan Tarang

DEPARTMENT OF YOUTH WELFARE
PANJAB UNIVERSITY CHANDIGARH

EDITORIAL BOARD

Chief Patron
Prof. Raj Kumar
Vice Chancellor

Chief Editor
Dr. Nirmal Jaura
Director Youth Welfare

Editor
Dr. Paramjit Singh

Staff Editor Hindi
Dr. Monika Kapoor Verma

Staff Editor English
Ms. Raman Sidhu

Staff Editor Hindi
Dr. Ashok Kumar

Staff Editor Punjabi
S. Inderpal Singh

Staff Editor English
Dr. Reema Pahuja

PANJAB UNIVERSITY ANTHEM

तमसो मा ज्योतिर्गमय
तमसो मा ज्योतिर्गमय
तमसो मा ज्योतिर्गमय
तमसो मा ज्योतिर्गमय
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
मन में तेरा आदर मान
और मोहब्बत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
तू है अपना भविष्य विधता
पंख बिना परवाज़ सिखाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही गलत की समझ बढ़ाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही गलत की समझ बढ़ाता
तेरी जय का शंख बजायें
रौशन तारे बन जायें
वखरी तेरी शोहरत
तेरी शोहरत सदा सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
तमसो मा ज्योतिर्गमय
तमसो मा ज्योतिर्गमय

Vice Chancellor

Panjab University
Chandigarh

The role of the Panjab University is well enshrined in its logo and its anthem which symbolizes light and optimism. Enlightenment of knowledge, mind, thoughts and behavior in which happiness of humanity, country, society and nation lies is the determination of positive continuous process. Every foot step of Panjab University is committed towards this message and its purpose. All round development of the students is the major part of the objectives of Panjab University.

The Department of Youth Welfare is continuously striving for the fulfillment of these objectives. The main purpose of the Department of Youth Welfare is to provide the right direction to the unfathomable zeal and bubbling enthusiasm of the youth and their power of body and mind. Literature, civilization and legacy of art related activities are organized and presented in different forms. Every year thousands of students become the part of youth welfare activities and achieve recognition by developing their personality. The countless rehearsals, long hours of practice and grind for perfection provide enriching experience to the students participating in youth festivals. They imbibe the habit of prioritizing work, learn time and team management. A culture of hard work also gets infused in them. They get an opportunity to mingle with people from different walks of life and diverse cultures. The fascinating performances leave the audience spellbound. These festivals reinvigorate energy and fill the lives of our students with ebullience. With renewed vigour and enthusiasm they are ready to take on the world. Memories are made, friendships created and new careers forged. These are the moments that one can always cherish throughout life. Heritage festivals are another feather in the cap of these festivals, as they preserve and enhance our rich folk traditions.

It is a matter of great satisfaction and pleasure that the magazine "*Jawan Tarang*" is ready for publication. This annual magazine of Youth Welfare Department is such a creative endeavour that showcases the literary brilliance of budding writers.

I congratulate the students whose creative writings have found a place in the current issue. My best wishes to all the members of the Editorial Board and good luck for all future ventures of the Youth Welfare Department.

Prof. Raj Kumar

I am glad to know that Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh is publishing its annual magazine "*Jawan Tarang*" for the session 2019-20.

This magazine gives an opportunity to the students to express their thoughts, feelings, emotions and aspirations. India is at transitional stage and the youth of this country has to lead this transition. The youth must be sensitized to the changing expectations of society in the fast changing globalized environment. The writings of the magazine exhibit that our youth is aware of human values, individuality as well as the whole Universe.

I congratulate and wish the annual magazine publication a grand success.

Prof. R. K. Singla
Dean of University Instruction

I am delighted to know that the Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh is going to publish 7th edition of the annual magazine "*Jawan Tarang*".

This magazine is the best platform for the students to express their thoughts, ideas, emotions and feelings. This magazine is surely going to unravel the most precious moments of the session 2019-20. In the originality of its conception, in the excellence of its writing and visual presentation and in its commitment to accuracy and editorial balance, the magazine reflects the values and quality of the department itself.

It gives me immense pleasure to ensure that this magazine has successfully accomplished its objectives.

Prof. Sanjay Kaushik
Dean College Development Council

It is indeed a great pleasure that Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh is going to publish its annual magazine "Jawan Tarang" for the session 2019-20.

I am also glad to know that literary contributions of students from affiliated colleges, constituent colleges and departments of the University will be published in this magazine. This gesture will not only help to strengthen the identity of the student community but also will get adequate exposure in creative writing by moulding their attitude. It will help them to achieve success in every sphere of life.

I congratulate and wish the publication of Jawan Tarang annual magazine a great success.

Prof. Karamjeet Singh
Registrar

I express my heartiest good wishes to the Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh for publishing the new issue of its annual magazine "Jawan Tarang" for the session 2019-20.

Youth are an integral part of a nation and the hope of tomorrow. With the right mindset and ability the youth can contribute towards the development of the nation. The platform is given to the youth in the form of this magazine to express their emotions, feelings, thoughts and ideas. I am sure this will help in achieving the target of churning out the latent writing talent of the students, which bears immense potentiality of sharpening their communication skill as a part of their overall personality development.

I congratulate the Director, faculty and students for bringing out such a resourceful magazine.

Prof. Parvinder Singh
Controller of Examination

I am pleased to know that the Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh is going to publish the new issue of its annual magazine "*Jawan Tarang*" for the session 2019-20. This magazine provides the best platform for the budding students of affiliated/ constituent colleges/departments of the University to express their thoughts, emotions, feelings and ideas.

I am of the firm opinion that the student community will get adequate opportunity to showcase their talent in creative writing. Such platforms facilitate in developing their overall personality.

I wish the Annual Magazine publication a great success.

Prof. S. K. Tomar
Dean Student Welfare

I congratulate the Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh for the publication of its own annual magazine "*Jawan Tarang*" for the session 2019-20. This magazine gives the platform to the youth to express their emotions, feelings, thoughts and ideas. I am sure this will help in achieving the target of churning out their latent writing talent of the students which sharpens their communication skill as a part of all over personality development.

The creative writing of the students exhibit that our youth is fully aware of human values and their duties. I wish the publication of "*Jawan Tarang*" a great success.

Prof. Sukhbir Kaur
Dean Student Welfare (W)

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੇ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਅੰਕ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਹੁਨਰ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਮਨੋਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੁਪਨੇ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਉਡਾਰੀਆਂ, ਸੰਸੇ, ਫਿਕਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਮਿਲੇਗਾ ਜੋ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਈ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਮੋੜਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਯੁਵਾ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਢੁਕਵਾਂ ਮਹੌਲ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਲਈ ਸੁਖਾਵਾਂ ਰਾਹ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਜਣਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਪਰਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅਥਾਹ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਹੋਸ਼ ਦੀ ਪਾਣ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਦੇ, ਤਰਾਸ਼ਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਲੱਖਣ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਉਸਾਰੂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਹੌਸਲਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੰਗਰਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਦੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਹਿੱਕ ਉੱਪਰ ਅੰਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹੀ ਵਿਚਾਰ ਪਰਵਾਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁਨਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਆਸ, ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਲੰਮੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ।

ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ
ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ

ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ

ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਕਸ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਮਈ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਇਸ ਤੱਥ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸ ਸਮਾਜ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਡੂੰਘੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਘਟਨਾਵਾਂ/ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੁਹਜਤਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਉਪਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਹਰ ਲੇਖਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਲਈ ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਨਿਬੰਧ ਸਾਹਿਤਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਲੱਗੀ ਲਗਨ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਪੜਾਅ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਮੁੱਢਲੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਲਗਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸੂਝ, ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ, ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਚੰਡਤਾ ਇਹਨਾਂ ਨਵੇਂ ਪੁੰਗਰ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁਜੱਗ, ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਣਯੋਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ, ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਕਿ ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਜੇਤੂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ –ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ– ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਤਾ ਲਈ ਇਕ ਰਾਹ ਦਸੇਰੇ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਤੌਰ ਸੰਪਾਦਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅੰਕ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰਪੂਰ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸਟਾਫ਼ ਐਡੀਟਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਘੋਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਕ ਦਾ ਜ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਾਂ ਵਾਚਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁੱਤ ਬਹੁੱਤ ਮੁਬਾਰਕਵਾਦ !

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ

ਤਤਕਰਾ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਰਚਨਾ	ਰਚਨਾਕਾਰ	ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾਂ	ਪੰਨਾ ਨੰ:
1.	ਸਿਮਰਨ	ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ	ਜੇ.ਡੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	8
2.	ਜਲ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ	ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ	ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਕਰਮਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ	9
3.	ਇਮਾਨਦਾਰੀ	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	10
4.	ਕਸਕ	ਪ੍ਰਦੀਪ ਸਿੰਘ	ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	11
5.	ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ?	ਸਨੌਕਾ ਡਢਵਾਲ	ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	12
6.	ਮਮਤਾ	ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਐੱਸ.ਜੀ.ਜੀ.ਐੱਸ. ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਮਾਹਿਲਪੁਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	13
7.	ਜੇ ਮੈਂ ਬਿਰਖ ਹੋਵਾਂ	ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ. ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	14
8.	ਧੀਆਂ	ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	15
9.	ਮੀਲਾਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ	ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ	ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਕਰਮਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ	16
10.	ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ	ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ	ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਬਾਦਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	17
11.	ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ	ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	18
12.	ਧੀਆਂ	ਮਨਜਿੰਦਰ ਕੌਰ	ਐੱਸ.ਜੀ.ਜੀ.ਐੱਸ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਕਮਲੂਹ, ਮੁਕੇਰੀਆਂ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	19
13.	ਜੇ ਮੈਂ ਬਿਰਖ ਹੋਵਾਂ	ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਕਮਾਲਪੁਰਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ	20
14.	ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ	ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਜੀ.ਟੀ.ਬੀ. ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਦਸੂਹਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	21
15.	ਇੰਤਜ਼ਾਰ	ਰਿੰਪੀ ਕੌਰ	ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੰਸਟੀਚਿਊਟ ਕਾਲਜ, ਸਿੱਖਵਾਲਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	22
16.	ਈਰਖਾ	ਮਹਿਕਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	23
17.	ਤਿੜਕਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ	ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ	ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ. ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	24
18.	ਭਾਈਚਾਰਾ	ਸੁਖਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਸ਼ਹੀਦਗੰਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਮੁਦਕੀ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	26
19.	ਉਹ ਵੀ ਦਿਨ ਸਨ	ਨਿਸ਼ਾ	ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	27
20.	ਮੇਰਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ	ਰਮਨਜੋਤ ਕੌਰ	ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਕੋਟਾਂ, ਲੁਧਿਆਣਾ	28
21.	ਰਿਸ਼ਤੇ	ਨਿਸ਼ਾ	ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	29
22.	“ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣ॥”	ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਕੌਰ	ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿਵਲ ਲਾਈਨਜ਼, ਲੁਧਿਆਣਾ	30
23.	ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ	ਮੋਹਿਤ ਕੁਮਾਰ	ਐੱਮ.ਬੀ.ਜੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਪੋਜੇਵਾਲ, ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	32
24.	ਮੇਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ	ਜਸਦੀਪ ਕੌਰ	ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ.ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਲਾਅ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	33
25.	ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ	ਨੈਨੀ	ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	35
26.	ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ	ਸੁਮਨਪੁਨੀਤ ਕੌਰ	ਜੀ.ਜੀ.ਐੱਸ.ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਝਾੜ ਸਾਹਿਬ, ਲੁਧਿਆਣਾ	37
27.	ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮਹਾਨ ਹੈ	ਕਿਰਨਜੀਤ ਕੌਰ	ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ	38
28.	ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ	ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਕੌਰ	ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿਵਲ ਲਾਈਨਜ਼, ਲੁਧਿਆਣਾ	39

ਸਿਮਰਨ

ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਜੇ.ਡੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ

ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਬਰ ਸਾਨੂੰ, ਇਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲ ਰਿਹਾ ਏ।
ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਹਰਦਮ, ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਤਾਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਏ।

ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ, ਇਹ ਧਰਤੀ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।
ਕੁੱਲ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਚੱਪਾ-ਚੱਪਾ, ਪੌਣ ਇਹ ਚੁੰਮਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।
ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਵਿੱਚ ਰੋਲੇ ਰੱਪੇ, ਵੱਜ ਅਨਹਦ ਦਾ ਟੱਲ ਰਿਹਾ ਏ।
ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ.....।

ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਦਿੱਤਾ, ਹੌਸਲਾ ਗੜ੍ਹੀਆਂ ਮੀਹਾਂ ਵਿੱਚ।
ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਸੀ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰੇ, ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਨੀਂਹਾਂ ਵਿੱਚ।
ਟੁੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਗੰਢਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਰਿਹਾ ਏ।
ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ.....।

ਸਿਮਰਨ ਕਹਿੰਦਾ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਾ, ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਏ।
ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਤੱਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ ਤੇ, ਸੇਕ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਏ।
ਉਹ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਣੈ, ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਲ ਰਿਹਾ ਏ।
ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ.....।

ਹਰ ਕੋਈ ਏਥੇ ਕਰਦਾ ਸਿਮਰਨ, ਸੁੱਖਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਬਰਕਤ ਲਈ,
ਚੋਰ ਵੀ ਸਿਮਰੇ, ਸਾਧ ਵੀ ਸਿਮਰੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਲਈ।
ਹੋਵੇ ਸੱਚੇ ਮਨ ਤੋਂ ਜੇਕਰ, ਸਿਮਰਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਏ।
ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ.....।

ਜਲ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ

ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਕਰਮਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪਾਣੀ। ਸੱਚ ਹੈ ਸੁਣਾਉਣੀ ਬਾਣੀ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਏਹੋ ਹਾਣੀ। ਕਿਤੇ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ ਨਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੰਗੀਨ ਨਹੀਂ। ਜਲ ਬਿਨ ਮੀਨ ਨਹੀਂ।
ਸ਼੍ਰੋਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੋਵੇ, ਕਿਤੇ ਸੁੱਕ ਜਾਵੇ ਨਾ।

ਹੋਣਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਪੈਣਾ। ਰੋਣਾ ਕਈ ਵਾਰ ਪੈਣਾ।
ਪਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਹ ਰੁਕ ਜਾਵੇ ਨਾ।

ਬੜਾ ਖਿਲਵਾੜ ਹੋਇਆ। ਧਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ।
ਜੀਵਣਾ ਜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤੁਸੀਂ, ਬਚਾਵੇ ਫੇਰ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ।

ਅਵਾਜ਼ ਇੱਕ ਬੁਲੰਦ ਹੋਵੇ। ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਬੰਦ ਹੋਵੇ।
ਸਾਫ ਕਚਰਾ 'ਤੇ ਗੰਦ ਹੋਵੇ, ਜਗਾਵੇ ਹੁਣ ਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ।

ਹੈ ਧਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ। ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਢਾਬ ਦੀ।
ਰੀਝ ਮੇਰੇ ਖਵਾਬ ਦੀ, ਰਹੇ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਵੱਸਦੀ।

ਸੰਜਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇ। ਵਰਤੋਂ ਇਹਦੇ ਨੀਰ ਦੀ।
ਜ਼ਮੀਨ ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਕੁੱਖ ਦੀ, ਰਹੇ ਸਦਾ ਹੱਸਦੀ।

ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਲਈ। ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ।
ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਕੀੜੀ ਲਈ, ਦਾਤਾਂ ਕੁੱਝ ਛੱਡੀਏ।

ਚੰਗੇ ਇਨਸਾਨ ਵਾਂਗ। ਸੋਚੀਏ ਵੀਚਾਰੀਏ।
ਰੱਖ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕਰੀਏ, 'ਤੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਨਾ ਵੱਢੀਏ।

ਕਿਉਂਕਿ ਜਲ ਹੈ ਤਾਂ ਥਲ ਹੈ।
ਜਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੈ।
ਜਲ ਹੈ, ਇਹ ਪਲ ਹੈ।
ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦਾ,
ਜਲ ਹੀ ਤਾਂ ਹੱਲ ਹੈ।

ਇਮਾਨਦਾਰੀ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ
ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸਾਂਝ ਮੁੱਕ ਗਈ ਰੂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ।
ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕੇ ਖੂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ।
ਆਪਣੇ ਭਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨਾ ਤੱਕਣ,
ਅੱਜ ਖੋਹਣ ਬੁਰਕੀ ਮੂੰਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ।
ਪਿਆ ਲਾਲਚ ਸਭ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਏ।
ਸਾਡੀ ਖੁੱਸ ਗਈ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਏ।

ਹਰ ਪਾਸੇ ਠੱਗੀ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ।
ਹੁੰਦਾ ਕੇਵਲ ਸੱਚੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ।
ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਨਿੱਤ ਉੱਸਰਨ,
ਸਭ ਨੂੰ ਖਾਵੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਪਾਲਾ।
ਗਰੀਬ ਹੀ ਸਹਿੰਦਾ ਚੋਟ ਕਰਾਰੀ ਏ।
ਸਾਡੀ ਖੁੱਸ ਗਈ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਏ।

ਪੈਂਨ ਵੀ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਪੈ ਗਏ।
ਗਲਾਸ ਸੰਗਲੀ ਨਾਲ ਟੰਗਣੇ ਪੈ ਗਏ।
ਅੱਜ ਫਕੀਰ ਦੇ ਕਾਸੇ ਉੱਤੇ
ਲਾਲ ਲਹੂ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਪੈ ਗਏ।
ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੰਦਰੇ ਭਾਰੀ ਏ।
ਸਾਡੀ ਖੁੱਸ ਗਈ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਏ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੱਕ ਗਈ ਵਫਾ।
ਵੱਢਣ-ਟੁੱਕਣ ਦੀ ਚੱਲੀ ਹਵਾ।
ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ ਨਾ ਯਾਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ,
ਕਾਂਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਖੋਹਦੇ ਹਰ ਦਫਾ।
ਸਾਡੀ ਮੱਤ ਐਨੀ ਗਈ ਮਾਰੀ ਏ।
ਸਾਡੀ ਖੁੱਸ ਗਈ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਏ।

ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ

ਪ੍ਰਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ

ਸ਼ਰਮ ਹੀ ਲਾਹ ਰੱਖੀ ਸੀ ਫਾਇਦਾ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ।
ਰੁਲਦਾ ਇਸ਼ਕ ਨਾ ਤੱਕਿਆ ਫਰੇਬੀ ਦਿਲੋਂ ਕਾਲਿਆਂ ਨੇ।
ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਜੋਗੀ ਰਹੀ।
ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ ਕਸਕ ਹੰਢਾਉਣ ਜੋਗੀ ਰਹੀ।

ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਰੀਰਾਂ ਛਾਂਵੇਂ ਬਹਿਨੇ ਆਂ।
ਮੋਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨੱਚ ਲੈਨੇ ਆਂ।
ਅੱਖ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਨਾ ਲਾਹੁਣ ਜੋਗੀ ਰਹੀ।
ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ।

ਖੋਰਦੇ ਸੀ ਪਾਣੀ, ਕੰਢਿਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਕਸ ਲਈਆਂ।
ਵਿੱਚ ਕਜ਼ਾਵਾਂ ਘਿਰ ਕੇ ਵੀ ਬੁੱਲੀਆਂ ਹੱਸ ਪਈਆਂ।
ਇਸ਼ਕ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾ ਚਾਹੁਣ ਜੋਗੀ ਰਹੀ।
ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ।

ਇਤਮਿਨਾਨ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਨੀ ਦਿਖਾਈ ਦਾ।
ਬੇਦਰਦਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀ 'ਚ, ਨਾ ਹੀ ਰੋਲਾ ਪਾਈਦਾ।
ਸੋਚ ਆਸ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਵੀ ਨਾ ਪਾਉਣ ਜੋਗੀ ਰਹੀ।
ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ।

ਰਹਿਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਨਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।
ਤਪਦੇ ਥਲਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਅੱਥਰੂ ਵੀ ਠਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।
ਅੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਮੂਹਰੇ ਨਾ ਉਠਾਉਣ ਜੋਗੀ ਰਹੀ।
ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ।

ਤੂੰ ਮੁਸਾਫਰ ਰਾਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਨਾ ਕੁਰਲਾਈ ਜਾ।
ਰੁਬਾਈਆਂ 'ਚ ਭੇਤ ਅੰਦਰ ਵਾਲਾ ਨਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾ।
ਤੂੰਬੀ ਤਾਰ ਬਿਨਾ ਨਗਮਾ ਨਾ ਗਾਉਣ ਜੋਗੀ ਰਹੀ।
ਮੇਰੀ ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ।

ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਸਨੌਕਾ ਡਢਵਾਲ
ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲਾ
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਟਾਉਂਦੇ ਰਹੇ
ਪਲੈਟੋ ਦਾ ਰਿਪਬਲਿਕ
ਅਰਸਤੂ ਦਾ ਪਾਲਿਟਿਕਸ
'ਤੇ ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਦਾਸ ਕੈਪੀਟਲ
ਸਾਡੀ ਸੈਮੀਨਾਰੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਰਹੀ
'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਿੱਦਿਆ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ
ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ।

ਬਚਪਨ ਸੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ
ਸਕੂਲੋਂ ਘਰ 'ਤੇ ਘਰੋਂ ਸਕੂਲ
ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ
ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ
ਮੁੱਛ ਫੁੱਟੀ
ਤੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਰੁਲੀਆਂ।

ਕਦੀ ਖਾਂਦੇ ਸੀ ਘਿਓ ਦੇ ਪੀਪੇ
ਅੱਜ ਚਿੱਟੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ।
ਪੁੱਤ ਮਾਂਵਾਂ ਦੇ ਗੱਭਰੂ
ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਬੱਸ ਵਪਾਰ ਹੋ ਗਏ।

ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਲਈ ਰੋਟੀ ਮੁੱਕ ਗਈ
ਪਿੱਟਬੁੱਲ ਨੂੰ ਬਿਸਕੁਟ ਖਵਾਉਂਦੇ।
ਮਰ ਗਿਆ ਬਾਪੂ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ
ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਲੱਗੇ ਮਿੰਟ ਨੀਂ ਲਾਉਂਦੇ।

ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦੇ
ਛੇਵਾਂ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਦਾ।
ਜੀਹਨੂੰ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜਕੇ ਬੰਦਾ

ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਰੋਲਦਾ।
ਅੱਜ ਨਵੀਂ ਬਿਮਾਰੀ ਆ ਗਈ
ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ।
ਹਰ ਗੱਭਰੂ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਅੱਖ
ਅਮਰੀਕਾ ਕਨੇਡਾ ਹੀ ਤਾਂਘਦੀ।

ਪਰ
ਕਸੂਰਵਾਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਹਾਂ
ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ
ਪੁੱਤ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ
ਬੁੱਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
'ਤੇ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਨਾ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਬਚਿਆ ਹੈ ਗੋਲਣਯੋਗ
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਜੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ
ਭਈਏ ਆਪੇ ਵੱਢ ਲੈਣਗੇ
ਤੂੰ ਪੁੱਤ ਚੱਲ ਕਨੇਡਾ
ਪੜ੍ਹਨ ਬਹਾਨੇ ਜਾਹ
ਪੈਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰਵਾਹ
ਬੱਸ ਡਾਲਰ ਕਮਾ
ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਜਾਹ
ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਲਿਜਾ

ਕਸੂਰਵਾਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਹਾਂ
ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਆਏ
ਪਰ ਸਾਡੇ ਘਰੋਂ ਨਾ ਆਏ
ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬੀਜੋਗੇ।
ਤਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵੱਢੋਗੇ।
ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ?
ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹਾਂ।

ਉਂਝ 'ਮਮਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਹਾਸਲ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਪਾਇਆ ਹੈ।
ਪਰ ਮਮਤਾ ਦਾ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ, ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਏਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵੇਖੋ, ਅਣਗਿਣਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮਦੀ ਹੈ।
ਸਭ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਕਰੇ ਵਸੀਲਾ, ਆਪਾ ਵੀ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਹੈ।
ਰੱਬ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਮੈਨੂੰ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹਮਸਾਇਆ ਹੈ।
ਮਮਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਮਤਾ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਸੀ।
ਮਾਂਵਾਂ ਵਾਂਗਰ ਕਰ ਵੱਡੇ ਜਿਗਰੇ, ਮੁੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੋਪਾਂ ਵੱਲੇ ਸੀ।
ਇਸ ਪਿਆਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਜਾਂ ਕਰਜ਼ਾ, ਦੱਸੋ ਕੀਹਨੇ ਤਰਾਇਆ ਹੈ।
ਮਮਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ ਮਮਤਾ, ਜੋ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਰੁਲੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ।
ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਕਿਸਾਨੀ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ, 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਰਵਾਨੀ ਨੂੰ।
ਚਿੱਟੇ ਨਾਗਾਂ 'ਤੇ ਪਖੰਡੀਆਂ ਕੋਲੋਂ, ਇਹਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਤੁੜਵਾਇਆ ਹੈ।
ਮਮਤਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੱਕ ਅਰਥ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਹੈ।

ਪਿਉ ਮੇਰਾ ਵੀ ਮਮਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਜੀਹਨੇ ਮਾਂ ਨਾ ਚੇਤੇ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ।
ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ 'ਚ ਜੀਹਦੀ ਬੁੱਕਲ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦਿੱਤੀ।
ਧੀਏ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਦਾ ਸ਼ਮਲਾ ਏਂ, ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਪੂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ।
ਮਮਤਾ ਨਾਮਕ ਨਿੱਘ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਵੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਹੀ ਕਣ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਹੀ ਹਵਾ ਤੋਂ ਅਸਲ ਹਾਂ ਹੋਇਆ।
ਮਾੜਾ ਕਰ ਕੇ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ, ਆਸਤਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ,
ਚੰਗਾ ਕਰ ਕੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ, ਮੈਂ ਨਾਸਤਕ ਹੋਇਆ।
ਛੱਡ ਗਈ ਜਦ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।
ਉਂਝ ਮਮਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਹਿੱਸਾ, ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ।

ਜੇ ਮੈਂ ਬਿਰਖ ਹੋਵਾਂ

ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ. ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ
ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਤੁਰਦਿਆਂ-ਤੁਰਦਿਆਂ
ਨਜ਼ਰ ਇੱਕ ਬਿਰਖ 'ਤੇ ਪਈ
ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ
ਕਦੇ ਮਟਕ ਕੇ
ਕਦੇ ਲਹਿਰਾ ਕੇ
ਕਦੇ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਨਾਲ
ਕਦੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਧੂੜਾਂ ਨਾਲ
ਕਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਨਾਲ
ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ
ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਗਈ
ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕੀਤੀ
ਕਦੇ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸਖ਼ਤ ਤਣੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਵਾਂ
ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਲਝੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਾਂ
ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂ
ਉਸਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ
ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਚੁੱਪ ਮੈਨੂੰ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ
ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ
ਮੈਂ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ
ਮੈਂ ਸੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਆਹ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ
ਉਸਦੀ ਭੁਰਦੀ ਛਿੱਲ
ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ
ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਗਵਾਚਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ
ਰੁੱਖ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਮਨੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਜੇ ਮੈਂ ਗਵਾਚ ਗਿਆ
ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਰੁੱਤਾਂ ਤੇ ਛਾਵਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣੇਂਗਾ?
ਤੂੰ ਸਾਹ ਕਿੱਥੋਂ ਲਵੇਂਗਾ?
ਤੂੰ ਪੀਂਘਾਂ ਕਿੱਥੇ ਪਾਵੇਂਗਾ?
ਰੁੱਖ ਰੋ ਰਿਹਾ

ਕੁਰਲਾ ਰਿਹਾ
ਤਰਲੇ ਪਾ ਰਿਹਾ
ਮੈਂ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਚੱਲਿਆ
ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵਾਅਦਾ ਕਰ
ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਏਂਗੀ
ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਉਸਦੀ ਬੁਝਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ
ਅਗਲੇ ਜਨਮ
ਜੇ ਮੈਂ ਬਿਰਖ ਹੋਵਾਂ
ਹਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਾਂ
ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਵਾਂ
ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਬਿਰਖ ਨਹੀਂ
ਮੈਂ ਹਿੱਸਾ ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ
ਮੈਂ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਬਾਗਬਾਨ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਬਿਰਖ ਨਹੀਂ
ਮੈਂ ਆਸ ਹਾਂ ਤੁਰਦੇ ਰਾਹੀ ਦੀ
ਮੈਂ ਸਾਥੀ ਹਾਂ ਚਹਿਕਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ
ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ
ਮੈਂ ਸੋਚ ਹਾਂ ਪੁੰਗਰਦੇ ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਗੀਤਕਾਰਾਂ ਦੀ,
ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਬਿਰਖ ਨਹੀਂ
ਮੈਂ ਰਸਤਾ ਹਾਂ, ਸਾਧੂ-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਦਾ
ਮੈਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹਾਂ, ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਦਾ
ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਬਿਰਖ ਨਹੀਂ
ਮੈਂ ਸੁਨੇਹਾ ਉਹਨਾਂ ਬੁਝਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ
ਆਓ ਮਸ਼ਾਲ ਫੜੀਏ
ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਈਏ
ਇਹ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਈਏ
ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਈਏ
ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਈਏ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰੀਆਂ ਨੰਨ੍ਹੀਆਂ ਕਲੀਆਂ, ਮਾਸੂਮ ਜਿਹੀਆਂ ਇਹ ਧੀਆਂ ਨੇ।
ਲਾਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਲੀਆਂ ਨੇ, ਰਲ-ਮਿਲ ਸਭ ਘਰ ਦਿਆਂ ਜੀਆਂ ਨੇ।
ਠੀਕ ਉਸ ਹੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਮਾਪਿਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਨੇ।
ਧੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਈਆਂ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਨੇ।

ਇਸ ਰੂਹ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਰੱਬ ਦਾ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਸਿਫਤ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ।
ਹਰ ਅਹੁਦੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਰਾਜ ਕਰੇ, ਕਰਦੀ ਘਰ ਦਾ ਰੋਸ਼ਨ ਨਾਂ ਹੁੰਦੀ।
ਇੱਕ ਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ, ਕਦੇ ਭੈਣ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਮਾਂ ਹੁੰਦੀ।
ਕਦੀ ਬਣਦੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਉਹ, ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਮਿੱਠੜੀ ਛਾਂ ਹੁੰਦੀ।

ਕਰ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ, ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਇਹ ਵਿੱਚ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਵੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਮ ਚਮਕਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਇਹ ਜੋੜਦੀਆਂ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਹਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਕਰ ਸਾਦਗੀ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਰਹਿਣ, ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਅਖਵਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਇਹ ਹੱਸਦੀਆਂ ਵੱਸਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਸਦਾ, ਅਰਜ਼ ਕਰੇ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਰੱਬਾ।
ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਹੀ ਪਾਈਂ ਝੋਲੀ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਰ ਹੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਬਾ।
ਮੈਂ ਮੰਗਾਂ ਦੁਆਵਾਂ ਧੀਆਂ ਲਈ, ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਆਸ ਰੱਬਾ।
ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਝੋਲੀਆਂ ਅੱਡ ਕੇ ਕਰਦਾ, ਧੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਰੱਬਾ।

ਇੱਕ ਹਵਾ ਚੱਲੀ ਕਲਹਿਣੀ ਜਿਹੀ, ਖੋਰੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਐ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ।
ਧੀ-ਪੁੱਤ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਫਰਕ ਜਿਹੜੇ, ਕਦੋਂ ਸਮਝ ਆਉ ਸੈਤਾਨਾਂ ਨੂੰ।
ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਜੋ ਕਰਨ ਵਾਧਾ, ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੂੰ।
ਅਕਲ ਦਾ ਘੜਾ ਵਰਤਾ ਦੇਵੀਂ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਭੁੱਲੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ।

ਮਾਏ ਨੀ ਅਣਜੰਮੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜੇ ਜੀਅ ਨੂੰ,
ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਮਾਏ ਨੀ ਇੱਕ ਲੋਰੀ ਦੇ ਦੇ।
ਬਾਬਲ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਚੋਰੀ ਨੀ ਇੱਕ ਲੋਰੀ ਦੇ ਦੇ।
ਮੰਨਿਆ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਗਏ ਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਗੁੱਡੀ-ਪਟੋਲੇ।
ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਹਉਕਾ ਨੀ ਮੈਂ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀਆਂ ਤੇਰੇ ਉਹਲੇ।
ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਤੂੰਹੀਓਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰੀ।
ਨੀ ਇੱਕ ਲੋਰੀ ਦੇ ਦੇ.....।

ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ

ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ

ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ
ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਕਰਮਸਰ
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਚਾਹੇ ਹੋਈਏ ਮਜਬੂਰ।
ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ।
ਲੰਘ ਪੱਤਣਾਂ ਦੇ ਪੂਰ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਨਹੀਂ ਹਨੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਨਾ।
ਨਾਲ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਲੜਨਾ।
ਹੈ ਆਖਰ ਤਾਂ ਮਰਨਾ।
ਸੰਗ ਮਿਲਣਾ ਹਜ਼ੂਰ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਦੂਰ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਘਰ।
ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਉਹਦਾ ਦਰ।
ਹੈ ਦੌਰ-ਏ-ਬਿਰਹਾ ਪਰ,
ਉੱਥੇ ਵੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਪੱਖ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਦੇ।
ਚਾਹੇ ਮਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਘੂਰਦੇ।
ਬੇਲਬਾਲੇ ਨੇ ਕਰੂਰ ਦੇ।
ਤਾਂ ਵੀ ਹੋਣਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਰੱਜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜੀਵਣਾ।
ਘੁੱਟ ਸਬਰਾਂ ਦਾ ਪੀਵਣਾ।
ਨਹੀਂ ਰਸਤੇ 'ਚ ਥੀਵਣਾ।
ਨਾਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਗ਼ਰੂਰ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਵੰਡੋ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧੁੱਪ।
ਵਿੱਚ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਚੁੱਪ।
ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ ਉੱਛ।
ਨਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਮਗ਼ਰੂਰ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਸਦਾ ਹੱਸੀਏ।
ਚੀਸਾਂ ਮੁੱਠੀਆਂ 'ਚ ਕੱਸੀਏ।
ਮਹਿਰਮ ਆਖੇ, ਓਦਾਂ ਵੱਸੀਏ।
ਹੁੰਦਾ ਵਸਲ 'ਚ ਸਰੂਰ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਹੀਰੇ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਕੌਡੀਆਂ 'ਚ ਤੋਲੀਏ ਨਾ।
ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ 'ਚੋਂ, ਕਬੋਲ ਕਦੇ ਬੋਲੀਏ ਨਾ।
ਕੋਹਾਂ ਲੰਮੇ ਪੈਂਡੇ ਬਸ, ਲੰਘ ਜਾਈਏ ਹੱਸਦੇ।
ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ, ਰਹੀਏ ਸੁਖੀ ਵੱਸਦੇ।

ਫਰੀਦਾ ਗਲੀਏ ਚਿਕੜ ਦੂਰ
ਘਰੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹੁ।
ਚਲਾ ਤਾ ਭਿਜੈ ਕੰਬਲੀ
ਰਹਾਂ ਤ ਤੁਟੈ ਨੇਹੁ॥੨੪॥
ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ
ਅਲਹ ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ॥
ਜਾਇ ਮਿਲਾ ਤਿਨਾ ਸਜਣਾ
ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ॥੨੫॥

ਕਸਕ

ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ
ਦਸਮੇਸ਼ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਬਾਦਲ
ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ

ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਚ
ਪਰਦੇਸੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਕਸਕ ਹੈ,
ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਹੈ
ਮੈਂ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਖਤ ਲਿਖਦੀ
ਹਵਾਵਾਂ ਹੱਥ ਭੇਜਦੀ
ਬਸ ਉਹਨੂੰ ਹੀ ਹਰ ਪਲ ਉਡੀਕਦੀ।

ਉਹਦੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਸਤੀ
ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਨੱਚਦੀ
ਗੱਲ ਰਹੀ ਨਾ ਦਿਲ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ
ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਹੱਸਦੀ
ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵੀ ਪਤਝੜ ਜਾਪੇ
ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰਸਗੀ।

ਮੇਰੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਅੱਖਾਂ
ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਸੁਪਨੇ ਲੱਖਾਂ
ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਨਿੱਤ ਡੋਲੀਆਂ ਉੱਠਣ
ਹਰੀਆਂ ਸਬਜ਼ ਧਰੇਕਾਂ 'ਤੇ
ਤੇਰੇ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਟੋਲੀਆਂ ਢੁੱਕਣ
ਪਰ ਮੈਂ ਏਸੇ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਹਾਂ
ਮੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਕਸਕ ਕਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗੀ...?

ਕਰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਸੱਜਣਾਂ
ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆਇਆ ਸੱਜਣਾਂ
ਇਸ ਰੂਹ ਨਾਲ ਝੱਲਿਆ
ਤੂੰ ਕੀ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ
ਜੇ ਤੂੰ ਮੁੜਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਪਾਇਆ?
ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਉਂ ਹੋਈ

ਜਿਉਂ ਪਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਮਛਲੀ
ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਕਸਕ ਨੇ
ਮੈਨੂੰ ਖੂਬ ਰੁਆਇਆ।

ਕਿਤੇ ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤਾਂਘ ਮੈਨੂੰ
'ਸੱਸੀ' ਨਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ
ਪੁੱਛਾਂ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕਿ ਪੁੰਨੂੰ ਕਦੋਂ ਆਉਣਾ?
ਬੱਸ ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਕਸਕ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਐ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਉਂਝ ਤਾਂ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗ ਢਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਤੇਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ 'ਤੇ ਹੀ ਚਲ ਰਹੀ ਐ ਜ਼ਿੰਦਗੀ।

ਜਾਚ ਮੈਨੂੰ ਆ ਗਈ ਗਮ ਖਾਣ ਦੀ।
ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰੋ ਕੇ ਜੀ ਪਰਚਾਣ ਦੀ।
ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਤੂੰ ਪਰਾਇਆ ਹੈ ਮਿਉਂ,
ਮੁੱਕ ਗਈ ਚਿੰਤਾ ਤੈਨੂੰ ਅਪਨਾਣ ਦੀ।
ਮਰ ਤੇ ਜਾਂ ਪਰ ਡਰ ਹੈ ਦੱਸਾਂ ਵਾਲਿਓ,
ਧਰਤ ਵੀ ਵਿੱਕਦੀ ਹੈ ਮੁੱਲ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਦੀ।
ਨਾਦਿਓ ਮੈਨੂੰ ਸਾਹ ਉਧਾਰੇ ਦੋਸਤੋ,
ਲੈ ਕੇ ਮੁੜ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪਰਤਾਣ ਦੀ।
ਨਾ ਕਰੋ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਇਲਾਜ
ਰੋਣ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਅੱਜ ਬੇਈਮਾਨ ਦੀ।

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

ਮੀਲਾਂ ਦੂਰ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਹੈ

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਅਜੇ ਹੋਈ ਐ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਨਾ।
ਆਉ ਦਿਨ ਵੀ, ਜੇ ਹੁਣ ਰਾਤ ਮਨਾ।
ਸੁਧਰਨਗੇ ਸਭ ਹਾਲਾਤ ਮਨਾ।
ਇਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ।
ਨਾ ਅੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਬੈਠ ਤੂੰ, ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਤੂੰ ਗੌਰ ਕਰੀਂ।
ਕਿਰਤ ਬਿਨਾ ਨਾ ਕੰਮ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰੀਂ।
ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰੀਂ।
ਜੋ ਤੇਰਾ ਮਨ ਨਿਮਾਣਾ ਹੈ।
ਨਾ ਅੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਬੈਠ ਤੂੰ, ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਵੇਖ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਨਾ ਜਾਵੀਂ।
ਮੰਨ ਕੇ ਹਾਰਾਂ, ਚੁੱਕ ਨਾ ਜਾਵੀਂ।
ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਨਾ ਜਾਵੀਂ।
ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ।
ਨਾ ਅੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਬੈਠ ਤੂੰ, ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਡਿੱਗ-ਡਿੱਗ ਕੇ ਉੱਠਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਂ।
ਇੱਕ ਦੋ ਨਹੀਂ ਹਰ ਵਾਰੀ ਰੱਖੀਂ।
ਹੌਸਲੇ ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਭਾਰੀ ਰੱਖੀਂ।
ਸਭ ਪਿੰਡੇ ਉੱਤੇ ਹੰਢਾਉਣਾ ਹੈ।
ਨਾ ਅੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਬੈਠ ਤੂੰ, ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇ ਘੇਰੇ ਹੋਣੇ ਨੇ।
ਘਰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਬੇੜੇ ਹੋਣੇ ਨੇ।
ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਬਥੇਰੇ ਹੋਣੇ ਨੇ।
ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਕੌਲ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ।
ਨਾ ਅੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਬੈਠ ਤੂੰ, ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਧੀਆਂ

ਮਨਜਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਐੱਸ.ਜੀ.ਜੀ.ਐੱਸ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਕਮਲੂਹ, ਮੁਕੇਰੀਆਂ
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਮੋਮਬੱਤੀ ਦੇ ਵਾਂਗਰ ਇਹ ਜਲ ਕੇ, ਵਿਹੜੇ ਘਰ ਦੇ ਨੂੰ ਰੁਸਨਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਸੱਚ ਆਖਾਂ ਧੀਆਂ ਕੁਝ ਨਾ ਮੰਗਣ, ਬਸ ਭਲਾ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ।

ਜਿਸ ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੰਮਣ ਧੀਆਂ, ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੋਣਕਾਂ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ, ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਰੱਬ ਦਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣ ਕੇ, ਦੁੱਖ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਇਹ ਵੰਡਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਕੇ, ਹਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹਸਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਧੀਆਂ, ਹਰ ਫਰਜ਼ ਆਪਣਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪੇ ਹੀ ਸਮਝਣ, ਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਲੱਖ ਲਾਹਣਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਧੀਆਂ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਮਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਦੀਨ-ਇਮਾਨ ਗਵਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਵਾਰਸ ਘਰ ਦੇ, ਇਹ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਪੁੱਤ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵੰਡੀਆਂ, ਪਰ ਇਹ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਬੀਬੀ ਸੁੰਦਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਸ਼ੇਰਨੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਖਵਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਰਾਣੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਬਾਈ ਬਣ ਕੇ, ਸਦਾ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਦੇਖ ਕੇ ਨਾ-ਸਮਝੀ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ, ਧੀਆਂ ਜੰਮਣੋਂ ਮਾਵਾਂ ਕਤਰਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਬਣ ਕੇ ਇਹ ਅਸਮਾਨੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਗਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਜਿੰਦ ਕੌਮ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਕੇ, ਨਾਮ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਮਕਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਜੇ ਮੈਂ ਬਿਰਖ ਹੋਵਾਂ

ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ

ਕਮਾਲਪੁਰਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਬਿਰਖ ਹੋਵਾਂ ਉਸ ਘਰ ਦਾ ਮੈਂ
ਜਿੱਥੇ ਛੱਤ ਨੂੰ ਤਰਸੇ ਮਾਂ।
ਮੈਂ ਸਾਵੇ-ਸਾਵੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਰਦਾ ਉਹਨੂੰ ਛਾਂ।
ਸੱਚੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹਨੂੰ ਛਾਂ।

ਬਿਰਖ ਹੋਵਾਂ ਉਸ ਘਰ ਦਾ ਮੈਂ
ਜਿੱਥੇ ਪੁੱਤ ਉਡੀਕੇ ਮਾਂ।
ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸੁਨੇਹਾ ਬਣ ਜਾਂ ਉਹਦਾ
ਮੇਰੀ ਟਾਹਣੀ ਬੋਲੇ ਕਾਂ।
ਮੇਰੀ ਟਾਹਣੀ ਬੋਲੇ ਕਾਂ।

ਮੈਂ ਦੇਵਾਂ ਸਹਾਰਾ ਉੱਜੜਿਆਂ ਨੂੰ।
ਉਹ ਨਿਮਾਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ।
ਜਿਹੜੇ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਕਰਦੇ ਡਿੱਗਗੇ ਨੇ।
ਬਿਨ ਆਲ੍ਹਣੇ ਰਹਿਣਾ ਗਿੱਝਗੇ ਨੇ।
ਬਿਨ ਆਲ੍ਹਣੇ ਰਹਿਣਾ ਗਿੱਝਗੇ ਨੇ।

ਮੇਰੀ ਟਾਹਣੀ ਪੀਂਘਾਂ ਪੈ ਜਾਵਣ
ਧੀਆਂ ਪੇਕਿਓਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਜਾਵਣ
ਹੱਸਦੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਗਿੱਧੇ ਪਾਵਣ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਵਣ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਵਣ।

ਮੇਰੀ ਟਾਹਣੀ ਬੋਲਣ ਚਿੜੀਆਂ।
ਘਰ ਰਹਿਣ ਬਹਾਰਾਂ ਖਿੜੀਆਂ।
ਮੇਰੇ ਪੱਤੇ ਗਾਵਣ ਗੀਤ।
ਤੇ ਕੰਨੀਂ ਘੁਲੇ ਸੰਗੀਤ।
ਓ ਕੰਨੀਂ ਘੁਲੇ ਸੰਗੀਤ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਰ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂ।
ਸੱਚੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗਰਾਂ ਸੜ੍ਹ ਜਾਵਾਂ।
ਜਦ ਫੰਦੇ ਪੈਂਦੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ।
ਹਰਖ ਆਏ ਰੱਬਾ ਤੇਰੇ 'ਤੇ।
ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਉਗਾਇਆ
ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ?
ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ?

ਜੇਠ ਦੀ ਤਪਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਧਰੇਕ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਾ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਅੱਜ ਪਿੰਡ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਉਹਦਾ ਦੋਸਤ 4-5 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਿਗਰੀ ਦੋਸਤ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਮਰਜੀਤ ਨੇ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਸਕੇ ਪੁੱਤ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇ ਪਾਲਿਆ।

ਪਿੰਡੋਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਧੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਐਨੀ ਉਮਰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ। ਆਪਣੀ ਕਿੱਲਾ ਕੁ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਬਚਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ।

ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਤੋਰ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ। ਉਹਦੀ ਧੀ ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸੀ। ਧੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਸੁਖੀ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਚੈੱਕ-ਅਪ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਹੈ ਜੋ ਅਖੀਰਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਬਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਐ।

ਮਸਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ 'ਤੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਹਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾਪਣ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਤਵੱਲ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਦੁਪਹਿਰ ਚੜ੍ਹ ਆਈ ਸੀ। ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਾਈ-ਚਾਈ ਗੇਟ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਬਾਹਰ ਹਰਦੀਪ ਹੀ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਕਈ ਆਂਢੀਆਂ-ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਬੇਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਘਰ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕੋ ਸਾਹ ਕਹਿ ਗਿਆ, “ਬਾਪੂ, ਇਸ ਬੈਗ 'ਚ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ 'ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਨਿੱਕ-ਸੁੱਕ ਪਾ ਲਾ ਜਲਦੀ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਨੀ ਆਇਆ, ਸਗੋਂ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਲਿਜਾਣ ਆਇਆਂ।”

ਐਨੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਸੁੰਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਪਿੰਡ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸੋਚ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਝੰਜੋੜ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ

ਐ, 'ਤੇ ਉਹਦੀ ਇਕੱਲ ਹੁਣ ਕਦੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਇਸ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜੰਗ 'ਚ ਗੁਆਚਾ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਅਲਮਾਰੀ 'ਚੋਂ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਆ ਗਿਆ 'ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਐਂ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਘਰ ਦੀ ਹਰ ਇੱਟ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਜਕੋ-ਤਕੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।

ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਕੋਠੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੀ। ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਬੱਸ ਹਰਦੀਪ 'ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ... ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੌਕਰ ਉਹਨੂੰ 'ਸਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹਰਦੀਪ ਉਹਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਉਸੇ ਰਾਤ ਹੀ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ,

“ਬਾਪੂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਅੰਦਰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸੌਂ ਜਾਵੀਂ। ਬਾਹਰ ਨਾ ਆਈਂ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ। ਮੈਂ 'ਤੇ ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਅੱਜ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਐ।”

ਜਗੀਰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਜਾ ਪਿਆ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਠੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ ਨੱਚਣ-ਗਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨੀ ਪਈ। ਉਹ ਵਿਹੜੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨੱਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਸਨ 'ਤੇ ਉਹ ਬਿੰਦ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਫਾਇਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆ ਵੱਜੀ। ਇੱਕ ਚੀਕ ਉੱਠੀ ਤੇ ਸਭ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਏ। ਨੱਚਣਾ-ਗਾਉਣਾ ਇੱਕਦਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਭ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਕੌਣ ਹੈ। ਹਰਦੀਪ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ, “ਬਾਪੂ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ।”

ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਐਨਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਪੁੱਤ ਆਪਣੇ ਸਭ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਪਿੰਡ 'ਚ ਈ ਹੋਇਆ ਐ। ਜੇ ਮੇਰਾ ਵੀ ਪਿੰਡ 'ਚ ਕਰ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਵੇ।” ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਸਸਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਈ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਹੀ ਆਈ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾ ਰਹੀ।

ਹਰਦੀਪ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਉਦਾਸੀ ਭਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਜਗੀਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਚ ਜੁੱਟ ਗਏ। ਹਰਦੀਪ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੋ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਰ ਜੀਅ ਲੈਂਦਾ।

ਸਵੇਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਆਪਣੀ ਲਾਲੀ ਬਖੇਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਰਮਾਨ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਬਾਪੂ ਚੌਂਕੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਬੈਠੇ ਚਾਹ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਰਮਾਨ ਦੀ ਮਾਤਾ ਚੌਂਕੇ 'ਚ ਬੈਠੀ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਰਮਾਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਡੀਕ 'ਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਰਮਾਨ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਉਹਦੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤੀ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਪੱਲੇ ਸਿਰਫ ਚਾਰ ਕਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤਾ ਨਫਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਅਰਮਾਨ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਅੱਠ ਲੱਖ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸੇ ਲਈ ਉਦਾਸ ਸਨ ਕਿ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਰਮਾਨ ਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਏਥੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰ ਲੈ, ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਮਾਨ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਨਹੀਂ ਬਾਪੂ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਈ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਂ।”

ਅਰਮਾਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਪੈਸੇ ਫੇਰ ਵੀ ਘਟ ਗਏ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਲੋਨ ਲੈ ਲਿਆ। ਪੂਰੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਮਸਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਉਹਦੀ ਫਲਾਈਟ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਬੱਸ ਬਾਪੂ, ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉਂ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪੈਸੇ ਭੇਜ ਦਿਉਂ।” ਅਰਮਾਨ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਉਸਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਅਰਮਾਨ ਵਿਦੇਸ਼ ਚਲਾ ਗਿਆ। “ਉਹਨੂੰ ਗਏ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪੂਰੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਫੋਨ ਨੀਂ ਆਇਆ”, ਅਰਮਾਨ ਦੀ ਬੇਬੇ ਉਸਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ। ਉਸਦਾ ਬਾਪੂ

ਕਹਿੰਦਾ, “ਕੋਈ ਨੀ ਆ ਜੂ। ਬਗਾਨੇ ਮੁਲਕ ਐ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪੇ ਸੈੱਟ ਹੋ ਜੂ।” ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅਰਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਣ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਰਮਾਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ। ਅਰਮਾਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਅਰਮਾਨ ਨੇ ਝੱਟ ਫੋਨ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਅਰਮਾਨ ਦਾ ਕਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਉਹਦੇ ਫੋਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਅਰਮਾਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਲੱਗੇ। ਇੱਕ ਵੀ ਕਿਸ਼ਤ ਨਾ ਤਾਰਨ ਬਦਲੇ ਬੈਂਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਘਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਫੁੱਟਪਾਥ ਤੇ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲੱਗੇ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਅਰਮਾਨ ਵਾਂਗ ਵਿਦੇਸ਼ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਫੁੱਟਪਾਥ ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਹੋ?”, ਤਾਂ ਅਰਮਾਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, “ਅਰਮਾਨ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁਮੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ।” ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ-ਸੁਣਦੇ ਅਰਮਾਨ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਹਿ ਤੁਰੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਗਲਤ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏਗਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਡੇ ਸਿਰੋਂ ਲਾਹ ਦਏਗਾ।” ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਹ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛੱਡ ਗਏ ਪਰ ਅਰਮਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਔੜ ਏਦਾਂ ਹੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਜਾਰੀ ਰਹੀ,
ਰੂਹਾਂ ਤੇਹਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ।
ਪਹਿਲਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਹੁਣ ਜਾਪਦੈ,
ਏਥੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਸੁੱਕ ਜਾਣਗੇ।

ਗੁਰਤੇਜ ਕੋਹਾਰਵਾਲਾ

“ਰਾਮ!ਰਾਮ!,ਰਾਮ!..., ਕਲਜੁਗ ਆ ਗਿਆ, ਘੋਰ ਕਲਜੁਗ...ਐਨਾ ਵੱਡਾ ਪਾਪ...ਦੁਨੀਆਂ ਨੀ ਬਚਦੀ ਹੁਣ, ਖੂਨ ਸਫੈਦ ਹੋ ਗਏ ਨੇ”, ਦੁਹਾਈਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਬਚਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਬ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਕੱਲ੍ਹ ਆਥਣ ਦੀ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਸਦਾ ਈ ਨਹੀਂ। ਕੁੱਤੇ ਭੌਂਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੱਬ 'ਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹ ਸੁੱਤ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਘਰੋ-ਘਰੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਏਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਛਿੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੋਕ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣ ਕੇ ਵੀ ਚੁੱਪ ਸਨ। ਇੰਝ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੇੜੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀ। ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੀ ਬੱਸ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਪੈਂਦੀ।

ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਜੀਤੇ ਦੇ ਘਰ ਹੋਈ ਘਟਨਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ 'ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜੀਤਾ ਤੇ ਕਰਮਾ ਪੱਕੇ ਯਾਰ ਸਨ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜੀਤਾ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਤੇ ਕਰਮਾ ਲੁਹਾਰ ਦਾ। ਜਾਤੀ ਭੇਦ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਯਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜੀਤੇ ਦਾ ਬਾਪੂ ਕਰਤਾਰ, ਉਸਨੂੰ ਕਰਮੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦਾ, ਪਰ ਜੀਤਾ ਇੱਕ ਕੰਨੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦੂਜੇ ਥਾਂਈਂ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ। “ਓਏ ਬਾਪੂ! ਤੂੰ ਕਦੇ ਤਾਂ ਠੰਡਾ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਵੇਖੋ ਤਪਦਾ ਈ ਰਹਿਨਾ”, ਹੱਸਦਾ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਜੀਤਾ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਯਾਰੀ 'ਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਦੇ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਅਸਫਲ ਈ ਰਹੇ।

“ਬਾਈ ਜੀਤਿਆ! ਲੋਕ ਪਤਾ ਨਈਂ ਕਿਉਂ ਖਾਰ ਖਾਂਦੇ ਆ ਆਪਣੇ ਤੋਂ”, ਕਰਮਾ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੀ ਤੂੜੀ ਝਾੜਦਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਈ ਹੁੰਦਾ ਵੀਰ ਮੇਰਿਆ, ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਜਿਉਂਦੇ ਨੂੰ ਜੀਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਮਰਦੇ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ”, ਕਰਮੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਜੀਤਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਓਏ ਜੀਤਿਆ! ਓਏ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ”...ਦੂਰੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜੋ ਭੱਜਦਾ-ਭੱਜਦਾ ਹਫ਼ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਕਿਹੜਾ ਓਏ!”, ਜੀਤਾ ਤੁਭਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ।

ਜੀਤਾ ਤੇ ਕਰਮਾ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜੀਤੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਘਰੋਂ ਗੰਡਾਸਾ ਚੁੱਕਿਆ। ਕਰਮੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ। ਜੀਤੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਫਾਫੀ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

“ਅੱਜ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਕਰ ਈ ਦੇਣੈ”, ਜੀਤਾ ਪੂਰੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ ਪੁੱਤਰਾ! ਤੂੰ ਕੋਈ ਚੰਦ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾ ਲਈਂ, ਸਰਪੰਚਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਕੀ ਪੇਸ਼ ਜਾਣੀ ਏ”, ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਹਰਖਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰ ਗਈ ਸੀ।

“ਵੇ ਕਰਮਿਆ! ਵੇ ਪੁੱਤ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਮਝਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਭਾਲਦੇ ਨੇ, ਜੇ ਇਹਨੇ ਕੁਝ ਕਰਤਾ, ਆਪਾਂ ਪੱਟੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।” ਜੀਤੇ ਦੀ ਮਾਂ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ।

“ਕੋਈ ਨਾ ਤਾਈ! ਮੈਂ ਵੇਖਦਾਂ, ਤੂੰ ਤਾਏ ਨੂੰ ਵੇਖ”, ਕਰਮਾ ਜੀਤੇ ਦੇ ਮਗਰ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੋਟਰ ਤੇ ਬੈਠੇ ਜੀਤਾ ਤੇ ਕਰਮਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਰਮੇ ਨੇ ਜੀਤੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ 'ਤੇ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਇਆ।

ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਠੰਢਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਜੀਤੇ 'ਤੇ ਕਰਮੇ 'ਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਨ-ਮੁਟਾਵ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਬੂਟੀ ਪਲਾਈ ਸੀ ਕਿ ਕਰਮਾ ਹੁਣ ਜੀਤੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਦੋਵੇਂ ਹੁਣ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਨਾ ਦਿੱਸਦੇ। ਜੀਤਾ ਇਕੱਲਾ ਖੇਤ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਜੀਤਾ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਰਾਤ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਜੀਤਾ ਜਦ ਮੋਘੇ 'ਤੇ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੀਤੇ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜੱਫੇ-ਜੱਫੀ ਹੋ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੀਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਜੀਤਾ ਨਿਆਂਈਂ ਵਾਲੇ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਕੇਸ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਧ ਗਈ। ਸਰਪੰਚਾਂ ਦਾ ਫੱਕਾ-ਤੀਲਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਰਮੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜੀਤੇ ਦਾ ਕੰਡਾ ਕੱਢਣ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਥਿਆਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਸਿਰੇ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਕਰਮਾ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੀਤਾ ਖੇਤ ਹੀ ਹੁੰਦੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਤੇ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਜੀਤੇ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਗੱਦਾਰੀ ਦੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਜੀਤਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਜੀਤਾ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ 'ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਬੈਠਾ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਘੁੱਟ ਗਲੇ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਰਾਬ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਪਲਾਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਜੀਤਾ ਕਰਮੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸਾਹਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਰਮਾ ਉੱਥੋਂ ਨੱਸ ਗਿਆ। ਜੀਤੇ ਨੇ ਤੜਫ-ਤੜਫ ਕੇ ਜਾਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ।

ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜੀਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ। ਜੀਤੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟ ਪਿਆ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੰਦਲਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ 'ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ-ਘਰ ਜਿੱਥੇ ਜੀਤੇ 'ਤੇ ਕਰਮੇ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਯਾਰੀ ਦੇ ਚਰਚੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਅੱਜ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਕਰਕੇ ਦੋ ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਨੀ ਰੱਜੋ ! ਕੁੜੇ ਰੋਟੀ ਬਣਾ ਲੈ, ਜਾਗਰ ਖੇਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਈ ਹੋਊ”, ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਚਰਖਾ ਕੱਤਦੀ ਬਿਸ਼ਨੀ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਬਿਸ਼ਨੀ ਨੇ ਚਰਖੇ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਦੇ ਹੀ, ਰੱਜੇ ਤੁਭਕ ਕੇ ਉੱਠੀ। ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦੀ ਰੱਜੇ ਨੇ ਫੁਲਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸਿਰ ਢਕ ਲਿਆ ਤੇ ਪਰਾਂਦੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰ ਲਿਆ। ਟਰੰਕ 'ਚੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੱਢ, ਖੁਦ ਨੂੰ ਵੇਖ ਮਿੰਨਾ-ਮਿੰਨਾ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਲਾਈ, ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਧਾਰੀ ਪਾ ਕੇ ਮੁੜ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰ, ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਟਰੰਕ 'ਚ ਵਾਪਸ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਆਟਾ ਗੁੰਨਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਰੱਜੇ ਨੇ ਚੁਲ੍ਹੇ-ਚੌਂਕੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕੀਤੀ 'ਤੇ ਤਵਾ ਧੋ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵਾੜੇ 'ਚੋਂ ਪਾਥੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਅੱਗ ਮਚਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਰੱਜੇ ਜਾਗਰ ਦਾ ਰਾਹ ਤੱਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਨਿੰਮ ਹੇਠਾਂ ਡਾਹੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠੀ ਬਿਸ਼ਨੀ ਰੱਜੇ ਵੱਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਗਾ ਕੇ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਹ ਜਦ ਵੀ ਜਾਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਦੀ ਉਹਨੂੰ ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀ ਜਿੰਨਾ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਮੇਲੁਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦੇ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੇ ਛਣ-ਛਣ ਕਰਦੇ ਬੋਰ, ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸੀਨੇ 'ਚ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੰਦੇ।

ਜਾਗਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਮੰਨਦਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਐਨੀ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ 'ਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਘਰਵਾਲੀ ਜੋ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਰੱਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਤਿੱਖੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼, ਪਤਲਾ ਨੱਕ, ਸੁਡੌਲ ਸਰੀਰ ਰੱਜੇ ਨੂੰ ਉਡੂ-ਉਡੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਜਾਗਰ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦਿਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ 'ਚ ਹਿੱਕ ਤਾਣ ਕੇ ਲੰਘਦਾ। ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਫਾਂ ਸੁਣ ਉਹ ਖੁਸ਼-ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਘਰ ਦਾ ਬੁਹਾ ਖੜ੍ਹਕਿਆ। ਜਾਗਰ ਖੇਤੋਂ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੱਝਾਂ ਵਾਲੇ ਵਾੜੇ 'ਚ ਗਿਆ ਤੇ ਲਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ, ਪੱਥੇ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ। ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਫੜਾ ਰੱਜੇ ਉਹਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਬੈਠ ਪੱਖੀ ਨਾਲ ਹਵਾ ਝੱਲਣ ਲੱਗੀ। ਰੋਟੀ ਮਗਰੋਂ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ। ਰੱਜੇ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਗਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਨਾ ਠੰਢਾ ਕੀਤਾ।

ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੁਭਦੀ ਸੀ। ਗੁਰਮੇਲ ਜਾਗਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਆਪਣੀ ਚੰਨ ਵਰਗੀ ਭਰਜਾਈ ਨਾਲ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ, “ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੱਲਾ ਏਸ ਘਰ 'ਚ ਛੋਟਾ ਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਭਤੀਜੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਦੋਂ ਵਿਖਾਓਗੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁੰਨਾ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਵੀ ਕੋਈ ਘਰ 'ਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।” ਗੁਰਮੇਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ, ਰੱਜੇ ਸੰਗਦੀ-ਸੰਗਦੀ ਚੁੰਨੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਢੱਕ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜਦੀ।

ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਤੋਰ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਰੱਜੇ ਦੇ ਪੈਰ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਘਰ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਸ

ਘਰ 'ਚ ਪੋਤੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। 8 ਮਹੀਨੇ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰੱਜੇ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਦਰਦਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਰੱਬ ਨੇ ਵੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਗੋਰਾ-ਚਿੱਟਾ ਦੁੱਧ ਵਰਗਾ ਪੋਤਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਬਿਸ਼ਨੀ ਨੂੰ। ਗੁਰਮੇਲ ਤਾਂ ਐਨਾ ਨਾਚਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੇ ਘਰ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਈ ਪੱਟ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ। ਘਰ 'ਚ ਲਹਿਰਾਂ-ਬਹਿਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਹਰ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਰੱਜਵੀਂ ਸੇਵਾ ਹੋਈ ਸੀ।

ਨਿੰਮਾ ਸਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਗੁਰਮੇਲ ਕੋਲ ਈ ਰਹਿੰਦਾ। ਘਰ 'ਚ ਗੁਰਮੇਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੁਰ ਪਈਆਂ। “ਭਾਬੀ ਕਰ ਏਧਰ ਵੀ ਕਿਰਪਾ, ਕਿ ਦਿਓਰ ਨੂੰ ਛੜਾ ਈ ਮਾਰਨਾ”, ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਗੁਰਮੇਲ ਰੱਜੇ ਨੂੰ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ।

ਰੱਜੇ ਆਪਣੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਦੀ ਕੁੜੀ ਰਾਣੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਗੁਰਮੇਲ ਲਈ ਲੈ ਆਈ। ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਣ ਖਲੋਤੀ ਹੋਵੇ। ਰਾਣੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਤੁਰਦੀ ਦੀ ਕਾਲੀ ਗੁੱਤ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਮੇਲੁਦੀ ਲੱਕ ਤੇ ਆ-ਆ ਵੱਜਦੀ ਤੇ ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਲੋਰ ਜਿਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ।

ਗੁਰਮੇਲ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਸੀ। ਛੈਲ-ਛਬੀਲਾ ਗੱਭਰੂ, ਚੌੜੀ ਛਾਤੀ, ਉੱਚਾ-ਲੰਬਾ ਕਦ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਪੂਰ ਪਾ ਛੱਡਦਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰਮੇਲ ਨੂੰ ਵੇਖ ਅਸ਼-ਅਸ਼ ਕਰ ਉੱਠਦੇ 'ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਉਹਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਲਈ ਬੇਹਾਲ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਰਸਮੋਂ-ਰਿਵਾਜ ਪੂਰੇ ਕਰ ਰੱਜੇ ਆਪਣੀ ਦਰਾਣੀ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਈ।

ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ। ਘਰੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ, ਕੰਮੀਂ ਰੁੱਝਿਆ ਜਾਗਰ ਹਾਸੇ-ਹਾਸੇ 'ਚ ਗੁਰਮੇਲ ਨੂੰ ਕਹਿ ਜਾਂਦਾ, “ਛੋਟੇ ਭਾਈ, ਕਿਸਮਤ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਆ, ਆਹ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦਾ ਚੰਨ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਚੜ੍ਹਿਆ ਵਾ। ਇੱਕ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ, ਮਾੜੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਾਈ ਜਾਨੇ ਆਂ”, ਏਨਾ ਕਹਿ ਜਾਗਰ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ, ਰੱਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮਖੌਲ ਕਰ ਛੱਡਦਾ।

ਅੰਦਰੇ-ਅੰਦਰੀ ਰੱਜੇ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚ ਜਾਂਦਾ। ਪਤਲੀ-ਪਤੰਗ ਰਾਣੇ ਜਦੋਂ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੰਦੀ। ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਰਾਣੇ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵੀ ਹਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਘਰ 'ਚ ਫੇਰ ਵਿਆਹ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਗਿਆ।

ਵਕਤ ਸੋਹਣਾ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਜਾਗਰ ਤੇ ਗੁਰਮੇਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਗਏ, ਗੁਰਮੇਲ ਨੂੰ ਸੱਪ ਨੇ ਡੰਗ ਲਿਆ। ਗੁਰਮੇਲ ਥਾਂਏਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਅਣਹੋਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਾਗਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕ ਗਈ। ਉਹ ਜੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਏਸੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ 'ਚ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਦੱਸੂਗਾ, ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲਦੀਆਂ ਨੇ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਬਿਸ਼ਨੀ ਦੇ ਘਰ 'ਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਤੁਰ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਬਿਸ਼ਨੀ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਵਲੂਧਰ-ਵਲੂਧਰ ਜਾਂਦੇ।

“ਚੰਦਰਿਆ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੱਖੋਂ-ਹੋਲੇ ਕਰ ਗਿਆ... ਵੇ ! ਕਿੱਥੇ ਜਾ

ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ? ... ਪੁੱਤ! ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਦੇ.....ਵੇ ਤੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ, ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ ਹੋਗੀ। ਕੁਲਹਿਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਨੀਂ ਛੱਡਣਾ।”

ਰਾਣੇ ਦਾ ਰੋ-ਰੋ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ। ਅੰਤਿਮ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰਾਣੇ ਦੇ ਪੇਕੇ ਘਰਵਾਲੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਕਰਦੇ ਵੀ ਕੀ? ਅਜੇ ਉਮਰ ਹੀ ਕੀ ਸੀ ਰਾਣੇ ਦੀ? ਰਾਣੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਿਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇ ਨੇ, ਉਹ ਇੱਕਦਮ ਭੁੜਕ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। “ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ”, ਬਿਸ਼ਨੀ ਨੇ ਉਂਚੀ ਦੇਣੀ ਚੀਖ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਰਾਣੇ ਦੀ ਕੁੱਖ 'ਚ ਪਲ ਰਹੇ ਵਾਰਿਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਬਿਸ਼ਨੀ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ।

ਘਰ ਦਾ ਬਟਵਾਰਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਹੁੰਦੇ ਖੇਤ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਵਾਂਗ ਬਿਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ। ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ-ਸਮਝੇ ਤੇ ਦੇਰ ਕੀਤੇ ਬਿਸ਼ਨੀ ਨੇ ਜਾਗਰ ਦਾ ਹੱਥ ਰਾਣੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਜਾਣ 'ਚ ਭਲਾਈ ਸਮਝੀ।

ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੀ ਰੱਜੋ, ਇਹ ਸਭ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਕੀ-ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਪਾਣੀ ਸਿਰ ਉੱਪਰੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਜਾਗਰ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰੱਜੋ ਦਾ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ। ਹਟਕੋਰੇ ਲੈਂਦੀ ਰੱਜੋ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ,

“ਬੀਬੀ...ਏਦਾਂ...ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਆ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਆਂ। ਤੂੰ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਕਾਤੋਂ ਨੀਂ?”

ਜਾਗਰ ਇੱਕਦਮ ਰੱਜੋ ਤੇ ਭੜਕ ਉੱਠਿਆ, “ਨਾ ਥੋਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਬੇਬੇ ਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ ਸਹੀ ਕੀਤਾ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਔਖੀਆਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਨੇ। ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਅਕਲ 'ਤੇ ਪਰਦੇ ਪੈ ਗਏ ਆ।”

ਜਾਗਰ ਦਾ ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਰੂਪ ਵੇਖ ਰੱਜੋ ਬੁੱਤ ਬਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਈ। ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਜਾਗਰ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ।

ਹਟਕੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਕਮਰਾ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਰੱਜੋ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਰੋਂਦੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਜਾਗਰ ਦਾ ਰੱਜੋ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਆ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਰੁੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਸਿੱਧੇ ਮੂੰਹ ਰੱਜੋ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਦਾ।

ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਮਹੀਨਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਰਾਣੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ 'ਚ ਬਿਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂਦਾ, ਦਵਾਈਆਂ ਤੇ

ਫਲ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਆਏ ਜਾਗਰ ਲਈ, ਰੱਜੋ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਭਰ ਕੇ ਲਿਆਈ। ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀਤਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਜੋ ਵੇਲ ਵੇਖਿਆਂ ਜਾਗਰ ਸਿੱਧਾ ਰਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੱਜੋ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਦੇਰ ਰਾਤ ਰਾਣੇ ਤੇ ਜਾਗਰ ਹੱਸਦੇ-ਖੇਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਰੱਜੋ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਸੇ ਸੂਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚੁਭਦੇ। ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਮਾਰੀ ਰੱਜੋ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਰਾਣੇ ਨੇ ਇੱਕ ਗੋਲ-ਮਟੋਲ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਲੱਭੂ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਢੋਲ ਵਜਾਏ ਗਏ। ਲੋਹੜੀ ਵੰਡੀ ਤੇ ਸ਼ਗਨ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਗੁਰਮੇਲ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਾਗਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੋਵੇ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਰੱਜੋ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਧੋਖਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਖੇਡੀ ਇਹ ਬਾਜ਼ੀ ਉਹ ਹਾਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਿੜਕ-ਤਿੜਕ ਕੇ ਕੱਚ ਵਾਂਗ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਚੂਰ-ਚੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਰੱਜੋ ਨੇ ਫਿਰ ਟਰੰਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਨ ਲੱਗੀ। ਢਿਲਕੀ ਹੋਈ ਚਮੜੀ, ਅੱਖਾਂ ਥੱਲੇ ਬਣੇ ਘੋਰੇ, ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਝੁਰੜੀਆਂ ਉਸਦੀ ਬਦਹਾਲੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਿਰੋਂ ਫੁਲਕਾਰੀ ਲਹਿ ਚਿੱਟੀ ਚੁੰਨੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਬੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਆਈ ਸਿੱਕਰੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਭ ਉਸਦੇ ਔਰਤ ਹੋਣ ਤੇ ਲਾਹਣਤਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਰੱਜੋ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਸਾਰਾ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਲਿਫਾਢੇ 'ਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਆਪ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਰੂੜੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਧਰੋਂ ਜਾਗਰ ਖੇਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੱਜੋ ਦੀ ਇਹ ਹਰਕਤ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਉਹਨੇ ਰੱਜੋ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਆਹ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ?”

ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਕਰ, ਭਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਰੱਜੋ ਬੋਲੀ, “ਵੇ ਚੰਦਰਿਆ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਭੋਰਾ ਕਦਰ ਨਾ ਪਾਈ। ਤੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਤਾਂ ਵੇਖਦਾ, ਮੈਂ ਜਾਨ ਵੀ ਵਾਰ ਦਿੰਦੀ। ਪਰ ਜਦ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਤਿੜਕ ਗਈ ਤਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ। ਮੇਰੇ ਦਿਲੋਂ ਬੋਝ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੁਣ, ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਖੁਸ਼ ਰਹਿ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਆਂ।”

ਰੱਜੋ ਦੇ ਇਹ ਅਵੇੜੇ ਬੋਲ ਜਾਗਰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੀਕਾਂ ਵਾਂਗ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮਿਹਰਾ ਕਿਉਂ ਨੀ ਆਉਂਦਾ, ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਰਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਚੁੰਮ ਚੁੰਮ ਕੇ ਪੈਰ ਤੇਰੇ ਇਕ ਲਹਿਰ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਹੈ
ਤੇਰੀ ਪਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਕਿੱਥੇ ਤੂੰ ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਕਿੱਥੇ ਤੂੰ ਖਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ
ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਛਾਂ 'ਚ ਤੈਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

“ਮੱਘਰ ਭਰਾ! ਅੱਜ ਕਿਵੇਂ ਆਇਐਂ ਸੁਣਾ? ਉਹ ਵੀ ਐਨੇ ਕੁਵੇਲੇ” ਬਸੰਤ ਨੇ 12 ਵਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਰਾਂ 'ਚ ਖਲੋਤੇ ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕੁਝ ਨੀ ਭਰਾ, ਬੱਸ ਲੁਧਿਆਣੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਕੋਲ। ਉੱਥੋਂ ਮੁੜਦੇ ਨੂੰ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋਚਿਆ ਬਈ ਐਨੇ ਕੁਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰੂਂਗਾ, ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਰਾਤ ਕੱਟ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਸੁਵੱਖਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਜਾਊਂ”, ਬੂਹੇ 'ਚੋਂ ਘਰ ਅੰਦਰ ਆ ਰਹੇ ਮੱਘਰ ਨੇ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਹੋਰ ਬਈ ਮੱਘਰ ਸਿਆਂ! ਕਿਵੇਂ ਆਂ ਤੂੰ ਭਾਈ? ਅੱਜ ਭੈਣ ਕੋਲ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ?”, ਬਸੰਤ ਨੇ ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਉਹ ਕੁਝ ਨੀ, ਭੈਣ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰ ਸੀ, ... ਸੋਚਿਆ ਚਲੇ ਪਤਾ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਆਂ”, ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਮੱਘਰ ਨੇ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਹਰਨਾਮ ਕੁਰੇ! ਨੀ ਹਰਨਾਮੋ, ਸੁਣ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਮੱਘਰ ਆਇਆ। ਚੱਲ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹਦੇ ਲਈ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ”, ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਉਠਾਇਆ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ, ਪਤੀ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਉਠਾਉਣ ਕਾਰਨ ਖਿੜੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੀ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਤੇ ਚੀਕਦੀ ਬੋਲੀ, “ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ, ਜੇ ਇਹ ਇੱਥੇ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈ। ਮੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਇਹ ਸਿਆਪੇ।”

ਹਰਨਾਮ ਨੇ ਪੂਰੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜੋ ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ 'ਚ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਹਰਨਾਮ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਮੱਘਰ ਜੋ ਬਾਹਰ ਬੈਠਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੋਹ ਦੀ ਠੰਢੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਬਸੰਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ 'ਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਬਸੰਤ 'ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਉਸ ਲਈ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬਸੰਤ ਨੇ ਹਰਨਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬਹੁਤ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਐਨਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਬੰਦਾ ਐ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਪਤਾ ਲੱਗਦੈ, ਕਦੋਂ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਏ ਕਿਸੇ ਦੀ। ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਸਭ ਕੁਝ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਣਾ ਐ।”

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ। ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੱਕ ਕਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ”, ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚੱਲਿਆ 'ਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਧੀ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ

ਆਪਣੇ ਪਤੀ 'ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਮੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਣ ਸੀ, ਉਹ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਰਹੇ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਬਸੰਤ 'ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਘਰ ਮਿਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੱਘਰ ਨੇ ਬਸੰਤ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਮਨ ਨਾਲ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਬਈ, ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਐਸੀ ਹਾਲਤ 'ਚ?”

“ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਭਰਾ, ਬੱਸ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨੇ”, ਬਸੰਤ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਫੇਰ ਵੀ ਕੁਝ ਤੇ ਦੱਸ”, ਮੱਘਰ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਬਸੰਤ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। “ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਭਰਾ, ਮੇਰਾ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਕੰਮ ਐ। ਏਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਮੇਰਾ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਹਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਛੱਡ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਆ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਬਜ਼ੇ 'ਚ ਲੈ ਲਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਚਾਰ ਗੱਡੀਆਂ 'ਚ ਸ਼ਰਾਬ ਭਰ ਲਈ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਬੈਠ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ-ਬਾਰ, ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਐ”, ਬਸੰਤ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਦੱਸੀ।

“ਉਹ ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੱਸੀ?”, ਮੱਘਰ ਨੇ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਆ ਕੇ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਭਰਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਇਸੇ ਡਰੇਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ”, ਬਸੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਓਏ! ਤੂੰ ਪਾਗਲ ਐਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਦਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਆਂ, ਜੇ ਦੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤ ਵੇਲੇ ਈ ਭਾਈਚਾਰਾ ਕੰਮ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫਾਹੇ ਲਾਉਣੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਭਾਈਚਾਰਾ। ਤੂੰ ਚੱਲ ਉੱਠ ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਈ ਰਹੇਂਗਾ”, ਮੱਘਰ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,

“ਭਰਾ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਈ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਦੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਉਂਦੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ 'ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੀ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੈ”, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਲੈ ਭੈਣ, ਇਸ 'ਚ ਮਾਫੀ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਐ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ ਮੇਰੇ ਘਰ, ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਈ ਐ ਨਾ”, ਮੱਘਰ ਨੇ ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ 'ਤੇ ਅਪਣੱਤ ਨਾਲ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ।

ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਣੀ ਖੁਰਲੀ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੁੱਢੇ ਬਲਦ ਨੂੰ ਨੁਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਬਲਦ ਤੇ ਤਰਸ ਜਿਹਾ ਵੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹਾ ਜੋਰ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਨੋਂ-ਮਨੀਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤੁਲਨਾ ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਬਲਦ ਨਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ 'ਤੇ ਉਸ ਬਲਦ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਬਲਦ, ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪਲਿਆ ਸੀ॥

ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਮਨੋਂ-ਮਨੀਂ ਫੁੱਲ ਜਾਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਢਾਲ ਬਣਕੇ ਨਗਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਸੀਹਾ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਕਈ ਛੱਤ੍ਰੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਵਿਆਹੇ ਸਨ। ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਰੀਰ ਲੋਹੇ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਕੜਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਈ ਤੇ ਆਹ ਦੇਖੋ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੇਚੇ ਦਾ ਕੜਾ ਨਾ ਲੱਭਿਆ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਉੱਠਣ ਬੈਠਣੀ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਚਾਰ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਪੁਸ਼ਕਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ, ਗਾਂਵਾਂ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਬੱਝੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨਾਲ ਉੱਠਣੀ-ਬੈਠਣੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਹੀ ਡਾਕਖਾਨਾ ਖੁਲ੍ਹਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਾਤੀ ਉਦੋਂ ਚੌੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਜਦੋਂ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰੱਜਿਆ-ਪੁੱਜਿਆ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਨੌਕਰ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਡਾਕਖਾਨੇ ਤੋਂ ਅਖਬਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਆਨ ਘੋਲ 'ਚ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਗੁਰ ਉਸੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖਦੇ।

ਪਰ ਅੱਜ ਆਹ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਸੱਥ 'ਚ ਬੈਠੇ ਤਾਸ਼ ਖੇਡਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਲੰਘਦੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖ ਛੱਡਦੇ, “ਬੱਸ ਕਰ ਬਾਬਾ! ਕੀ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਆਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਨਾ, ਸਾਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਦੇ।”

ਪਿੰਡ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲਾਟ 'ਚ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਆਹ ਅਖਬਾਰ ਜਿਹੀ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਖਬਰੇ ਕੀ ਭਾਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ।

ਭਾਵੇਂ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਟੱਬਰ ਭਾਰਾ ਸੀ, ਉਹ ਪੁੱਤ-ਪੋਤਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਮੋਹ ਕਿੱਧਰ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਮੋਹ ਸੰਤੋਖ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਤੇ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੀ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ ਗੁਭਾਟ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਰਿਆ-ਫਿਸਿਆ

ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਖੁੰਡੀ ਨਾਲ ਟਾਹਲੀ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਝਾੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਬੋਝ ਹਲਕਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨਾਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਲੱਸੀ ਦੇ ਜੱਗ ਪੀ ਜਾਂਦਾ, ਜੋ ਕਿ ਮਾਂ ਨੇ ਹੱਥੀਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਿੜ੍ਹਕੀ ਹੁੰਦੀ। ਅੱਜ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲੱਸੀ ਦਾ ਇੱਕ ਛੰਨਾ ਵੀ ਉਹਦੇ ਗਲੋਂ ਥੱਲੇ ਨਾ ਉੱਤਰਦਾ। ਨੀ ਜੀਤੀਏ! ਆ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲੱਸੀ ਨਾ ਫੜਾਇਆ ਕਰ, ਪਚਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਾਣੀ ਦਿਆ ਕਰ ਪਾਣੀ।

ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਬਾਹਦਰ, ਨਿਡਰ ਤੇ ਕਰਮੀ ਬਣਦੇ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਸ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਉਸਦੇ ਪੋਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਖਦੇ, “ਬਾਬਾ! ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਦਿਆ ਕਰ ਸਾਨੂੰ ਐਵੇਂ ਭਕਾਈ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਨੇ”, ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਉੱਠ ਤੁਰਦੇ।

ਘਰੋਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਿਹਾ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਜੱਸ ਨਾ ਗਾਉਂਦਾ, ਬਚਪਨ 'ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ, ਚੁੱਪ ਜਿਹਾ ਉਹ ਬੁੱਢੇ ਬਲਦ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਯਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੜੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਪਛਾਣਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਡੂਢ ਕੁ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਸ਼ਮਲੇ ਵਾਲੀ ਪੱਗ ਤੇ ਭੂਰੀ ਜੁੱਤੀ ਵੇਖੀ ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਯਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਬੰਜਰ ਭੋਂ ਤੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਕਣੇ ਡਿੱਗੇ ਹੋਣ। ਉਹਦਾ ਚਿਹਰਾ ਖਿੜ ਗਿਆ। “ਆ ਬਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿਆਂ! ਸੀਨੇ ਠੰਢ ਪਾ ਦੇ ਯਾਰਾ।” ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਫੜਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਵੇਲਾ ਬੜਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਸੰਤੋਖਿਆ, ਜਦ ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਨੰਗੇ ਫਿਰਦੇ, ਕਾਨਿਆਂ-ਡੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਲ੍ਹਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, ਕੀ ਜਵਾਨੀ ਸੀ ਤੇਰੀ ਯਾਰਾ? ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਮੰਨਦਾ ਸੀ, ਪਿੰਡ। ਚੰਗੇ ਚੰਗਿਆਂ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਛਿੱਝ 'ਚ...’, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰੰਤਰ ਬੋਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਚੁੱਪ 'ਚੋਂ ਉਸਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਵੀ ਚੁੱਪੀ ਧਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਤੇ ਮਨੋਂ-ਮਨੀਂ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬੁੱਢੇ ਬਲਦ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਸੱਜੇ ਕੰਨ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਕਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਨੂੰਗਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਲਾਚਾਰ ਬੇਵੱਸ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਕਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੁਣ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਬੈਠ ਕੇ ਬਲਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ 'ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹ ਬੁੱਢੇ ਬਲਦ ਵਿੱਚ ਬੱਕਿਆ-ਟੁੱਟਿਆ, ਨਾਰਾਜ਼ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁੱਝੀ, ਉਸ ਝੱਟ ਬਲਦ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਕੇ ਡੂੰਘਾ ਹਉਕਾ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ, ਯਾਰਾ ਉਹ ਵੀ ਦਿਨ ਸਨ।” ਪਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਸੀ।

ਮੇਰਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ

ਰਮਨਜੋਤ ਕੌਰ

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਕੋਟਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ

“ਚਾਚਾ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਕਿੱਥੇ ਆ?” ਹੋਸ਼ 'ਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਪੁੱਤ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ! ਸ਼ੁਕਰ ਐ ਰੱਬ ਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਇਆ। ਲੈ ਪੁੱਤ! ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੁੱਟ ਪੀ ਲੈ...”, ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਉਸਦੀ ਚਾਚੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਜਿਵੇਂ ਫੇਰ ਜੁੜਨ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਅਜੇ ਅਧੂਰੀ ਹੀ ਕਿ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਟੋਕਦਿਆਂ ਬੋਲ ਪਈ, “ਚਾਚੀ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਫੋਨ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥਰ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉੱਥੇ ਈ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਏ ਕਿਤੇ। ਪਲੀਜ਼ ਤੁਸੀਂ ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਫੋਨ ਲਭਾ ਕੇ ਦੇ ਦਿਓ”, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਕੇਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ ਪੁੱਤ! ਜ਼ਰੂਰ”, ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਚਾਚੀ ਉਸਦੀ ਮੋਬਾਇਲ ਲਈ ਵਧੀ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਲਗਾਅ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਮ ਨੂੰ ਫੋਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਕਰਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੇ। ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਮ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕਾਲਜ ਛੱਡਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਉਸਦੇ ਮੋਟਰ-ਸਾਇਕਲ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਰਮ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇੱਕਦਮ ਬ੍ਰੇਕ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਉੱਭੜ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਡਿੱਗੀ। ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਟਕਰਾਉਣ ਕਾਰਨ ਵੱਜੀ ਸੱਟ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾ ਝੱਲਦਿਆਂ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਸੀ 'ਤੇ ਅੱਜ ਉਹਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਇਆ। ਹੋਸ਼ 'ਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਇਲ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਸੱਟ ਤਾਂ ਕਰਮ ਦੇ ਵੀ ਵੱਜੀ ਸੀ ਪਰ ਐਨੀ ਗੰਭੀਰ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਸ ਕੂਹਣੀ 'ਤੇ ਲੱਤ 'ਤੇ ਕੁਝ ਰਗੜਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ। ਕਰਮ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਚਾਚੀ ਨੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ 'ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ, ਕਰਮ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਐ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇਰਾ ਫੋਨ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਐ...।” ਉਹ ਹਾਲੇ ਬੋਲ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਅਚਾਨਕ ਚੀਕ ਉੱਠੀ, “ਨਹੀਂ ਚਾਚੀ, ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਕਹੋ ਫੋਨ ਛੇਤੀ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਫੋਨ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਏ। ਚਾਚੀ...ਚਾਚੀ”, ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਫੇਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਹੈ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ।

ਚਾਚੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ 'ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਵੇਖ-ਪਰਖ ਕੇ ਦਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਚਾਚੀ ਫੇਰ ਉਸਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸਦੇ ਵਾਲਾਂ 'ਚ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਅਚਾਨਕ ਚਾਚੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰਦੇ-ਭਰਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਹੌਲ ਜਿਹੇ ਪੈਣ ਲੱਗੇ। ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੀ। ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਪਿੰਡ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਮੌਸਮ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਖਾਈ 'ਚ ਜਾ ਡਿੱਗੀ ਸੀ, ਤੇ ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੱਲੀ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਖਾਈ 'ਚੋਂ ਜਿਉਂਦੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਮੋਟਰ-ਸਾਇਕਲ ਅੱਗੇ ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਹਸਪਤਾਲ ਪਈ ਸੀ। ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਡਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਾਂਗ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਨਾ ਜਾ ਪਵੇ। ਇਹ ਸੋਚਦਿਆਂ-ਸੋਚਦਿਆਂ ਚਾਚੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਆ ਟਿਕਿਆ। ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਬਹੁਤ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਏਸ ਫੋਨ ਨੂੰ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਏਸ ਫੋਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ-ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਲੈਂਦੀ। ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫੋਨ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚਾਚੀ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਫੋਨ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਆਪਣੇ ਫੋਨ ਤੇ ਇੰਨਾ ਰੁੱਝੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।

“ਮੰਮੀ ਮੈਂ ਫੋਨ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਫੋਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਾਫੀ ਖਰਾਬ ਐ”, ਚਾਚੀ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਤੋੜਦਿਆਂ ਕਰਮ ਨੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਅੱਛਾ ਪੁੱਤ!, ਹੌਲੀ ਬੋਲ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਐ” ਚਾਚੀ ਨੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਕਰਮ ਤੇ ਚਾਚੀ ਦੀ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਹੋਸ਼ 'ਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਵੀਰੇ! ਮੇਰਾ ਫੋਨ” ਤਾਂ ਕਰਮ ਬੋਲਿਆ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ! ਤੂੰ ਨਵਾਂ ਫੋਨ ਲੈ ਲਵੀਂ ਹੁਣੇ ਈ ਫੋਨ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਐ ਕਿ ਉਸਤੇ ਕਾਫੀ ਪੈਸੇ ਲੱਗ ਜਾਣੇ ਨੇ, ਓਨੇ ਦਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਵਾਂ ਹੀ ਲੈ ਲਵੀਂ। ਫੋਨ ਬਿਲਕੁਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਏ।”

“ਨਹੀਂ ਵੀਰੇ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹੀ ਫੋਨ ਚਾਹੀਦਾ”, ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਕਰਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਫੋਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ, 'ਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੋਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੀ ਤੇਜ਼ ਚਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਗੁੱਸਾ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਕੁਝ ਖਿੱਝ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਚੀ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਹੱਸਦਿਆਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਰਮ ਉਸਦਾ ਫੋਨ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਫੋਨ ਵੇਖਦੇ ਸਾਰ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਚਮਕ ਆ ਗਈ। ਇੱਕਦਮ ਹੀ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉੱਠ ਖੜੋਤੀ,

“ਮੇਰਾ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ!”

ਜਦੋਂ ਕਰਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫੋਨ ਫੜਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਸੁਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫੋਨ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ! ਅੱਜ ਬਾਰੂਵੀਂ 'ਚ ਅੱਵਲ ਆਇਆ। ਬੱਲੇ! ਬੱਲੇ!... ਆ ਗਈ ਮੇਰੀ ਲਾਡੋ ਰਾਣੀ। ਆ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰ...।”

ਪਾਪਾ ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਸਕੂਟੀ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਤੇ ਕਾਲਜ ਜਾਇਆ ਕਰੂੰ। ਕਿਉਂ ਮੰਮਾਂ ?”

ਸਭ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾ ਰਹੀ ਏ। ਬਾਰੂਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਿਹਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਕੋਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਪਹੁੰਚ ਈ ਨਾ ਸਕੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਆਖਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਰਿਸ਼ਤੇ

ਨਿਸ਼ਾ

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਆਈ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਰਿਪੋਟਰ ਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਰਤਾਰੋ ਕੋਲ ਆਣ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਕਰਤਾਰੋ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਜਿਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰੋ ਕੁਝ ਬੋਲੇ ਹੀ ਨਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਰਿਪੋਟਰ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਹੱਦ ਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖਿੜ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਨੀ ਕੀ ਪੁੱਛੀ ਜਾਨੀਂ ਏਂ ? ਮੈਨੂੰ ਨੀਂ ਪਤਾ ਕੁਝ ਵੀ, ਜਾ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਵਦਾ ਕੰਮ ਕਰ।” ਨੌਜਵਾਨ ਰਿਪੋਟਰ ਕੁਝ ਹਸਮੁੱਖ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਹੱਸੀ 'ਤੇ ਬੁੱਢੀ ਕਰਤਾਰੋ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਬੁੱਢੀ ਕਰਤਾਰੋ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਨੇ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿੱਘੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਤਿਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਮੱਥਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਈ ਪੱਧਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਰਮ ਉਦਾਸੀ ਅਜੇ ਵੀ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਿਪੋਟਰ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਬਿਰਧ ਬੁੱਢੀਆਂ ਔਰਤਾਂ, ਜੋ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਕਰਤਾਰੋ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਦੀ ਏ, ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਜੋੜਦੀ ਏ।

ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਰਿਪੋਟਰ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਈ ਪੈ ਗਈ, “ਅਖੇ ! ਮਾਤਾ ਜੀ, ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾ ਦਿਓ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਾਂਗੇ।” ਇਹ ਆਖ ਝੱਟ ਉਸਨੇ ਮਾਈਕ ਕਰਤਾਰੋ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਕਰਤਾਰੋ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਥੱਕ ਹਾਰ ਕੇ ਰਿਪੋਟਰ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਚਲੋ ਸਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ। ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਆਪਣੇ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।”

ਬੁੱਢੀ ਕਰਤਾਰੋ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਨੀ ਧੀਏ ! ਉਂਝ ਤਾਂ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬਹੁਤ ਨੇ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਹੀ ਥਾਂ ਰਾਸ ਆਈ ਏ। ਆਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋ ਪੁੱਤ ਨੇ। ਸੋਹਣੇ ਗੱਭਰੂ ਜਵਾਨ, 'ਤੇ ਇੱਕ ਧੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਵਲੈਤਣ ਹੋ ਤੁਰੀ ਏ।

“'ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ?” ਰਿਪੋਟਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕਰਤਾਰੋ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹੀ ਟਾਹਲੀ 'ਤੇ ਟਿਕਾ ਲਈਆਂ, ਡੂੰਘਾ ਹਉਕਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਮਿੰਨ੍ਹੋ-ਮਿੰਨ੍ਹੋ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਖਿਲਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ,

ਸ਼ਾਇਦ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਤਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜਿਉਂਦੀ ਸੀ। 'ਤੇ ਉਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ.....।”

ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿੱਲਣ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ, “ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ” ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦਾ ਗਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਕ ਕੇ ਮਾਰੂਥਲ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸੀ।

“ਧੀਏ ! ਕੋਈ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਘਰ ਸਜਾਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਕੱਚਿਆਂ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸਰਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸੀ। 'ਤੇ ਹੁਣ ਪੰਜ ਕਮਰੇ, ਰਸੋਈ ਘਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਘਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਧੀ ਦਾ ਸਾਕ ਜੋ ਉੱਚੇ ਘਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ, ਜਵਾਈ ਹੋਰੀਂ ਬਹੁਤ ਰੱਜੇ-ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਧੀ, ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਵਲੈਤ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹਦੇ ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਉਹਦਾ ਪਿਓ, ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਜਰਨੈਲਾ ਕੁਝ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਕੋਈ ਸਾਲ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਹਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋਹੇ ਹੀ ਪੁੱਤ, ਜਗਤਾਰ 'ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਮੈਂ ਆਪ ਵਿਆਹੇ। ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਜਖਮ ਅਜੇ ਅੱਲਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਘਰ 'ਚ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਤਾ। ਉਹਦਾ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ, ਤਾਅਨੇ-ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨੀਂ ਅੱਧਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੁੱਤ ਜੀਹਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਲਿਖਾਇਆ, ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ'ਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਚੀਜ਼ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟੀਦੀ ਐ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਿੱਦ ਫੜ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ 'ਚ ਰਹੂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ। ਪੁੱਤ ਦਾ ਘਰ ਟੁੱਟਦਾ ਕੀਹਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਏ ਧੀਏ ? ਮੈਂ ਬਚੀ-ਖੁਚੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਛੋਟੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਤਾ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਛੋਟੀ ਨੂੰਹ ਈ ਸਾਂਭ ਲਊ ਮੈਨੂੰ। ਚੱਲ ਵੱਡੀ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹੀ ਖੁਸ਼ ਈ ਰਹੂ। ਪਰ ਧੀਏ ! ਛੋਟੀ ਨੂੰਹ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ, ਨਵੀਂ ਨਕੋਰ ਜਵਾਨੀ, ਮੇਰੇ ਜਿਹੀ ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਲੇਖੇ ਕਿਉਂ ਲਾਉਂਦੀ ? ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੱਕ। ਵੱਡੀ ਆਪਣੇ ਦੋ ਕਮਰੇ ਲੈ ਕੇ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, 'ਤੇ ਛੋਟੀ ਆਪਣੇ ਦੋ। ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਪਸ਼ੂ ਬੱਝਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਵੇਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਗੋਹੇ ਦੀ ਸੜਾਂਦ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਉਂਝ ਹੀ ਤੀਵੀਂ ਹੱਥੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਛੋਟਾ ਬਾਹਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵਲੈਤੋਂ ਧੀ ਦਾ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਰ ਬੈਠੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਸੋਚ ਮੈਂ ਘਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇ। ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਨਨਾਣ ਦੇ ਗੋੜਾ ਮਾਰ ਆਉਂਦੀ। ਪਰ ਧੀਏ ! ਬਗਾਨੇ ਘਰ

ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਰਹਿ ਲਵੇ ਬੰਦਾ। ਆਖਰ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸੋਚਦੇ ਈ ਨੇ, ਕਿ ਦੋ-ਦੋ ਪੁੱਤ ਨੇ, ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਵੀ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਛੋਟੀ ਨੂੰਹ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮਗਰੋਂ ਘਰ 'ਚ ਮੈਂ 'ਤੇ ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਈ ਸੀ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦਵਾਰਿਓਂ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਨਵੀਂ ਨਕੋਰ ਗੱਡੀ ਖੜੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਪਾਉਣ ਈ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਨੀ ਮਾਤਾ! ਕਿੱਧਰ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਏਂ, ਜਾਹ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬਹਿ ਜਾਹ। ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਆਏ ਨੇ, ਐਵੇਂ ਬੇਜ਼ਤੀ ਕਰਾਏਂਗੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਫਟ ਗਿਆ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਰੁਪਈਆ ਮੰਗਣ ਲਈ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗਦੀ 'ਤੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦੀ। ਆਖਰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਤਾ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ, ਜੇ ਤੂੰ ਏਥੇ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਘਰ ਟੁੱਟ ਜਾਣੈ। ਛੋਟੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਲਾ ਜਾ ਕੇ, ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਜੜ ਜਾਣੈ।”

ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਏਸ ਬੁੱਢੀ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾਮ ਈ ਨੀ? ਬੇਸ਼ਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਧੀਏ! ਮੈਂ ਛੋਟੀ ਨੂੰਹ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਤਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਕੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਥਾਲੀ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹਰੇ ਰੱਖ ਤੁਰ ਜਾਂਦੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਨਾ ਲੱਗਦਾ। 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਵੇਖ ਸਮਾਂ ਟਪਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਚੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਨਾ ਸਹੀ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ।

“ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣ॥”

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਭਵਸਾਗਰ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ:

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣ॥

(ਅੰਗ ੪੪੧, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਉਹ ਧਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਦਾ ਕੱਢਦੀ ਆਈ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਜਿੰਨੇ ਸਰਲ ਹਨ ਉੱਨੇ ਹੀ ਡੂੰਘੇ ਵੀ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਨ ਜੋਤ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਇੱਕੋ ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ ਵਿੱਚ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਪਰਮ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਜੋਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਸਦਾ ਹੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਇੱਕੋ ਜੋਤ ਦੀ ਉਪਜ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਭੇਦਭਾਵ ਕੀਤੇ, ਸਭ ਨੂੰ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਛੋਟੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਰਭਵਤੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਠਿਕਾਣਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਪੋਤੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਕਦੇ ਪੋਤੀ ਦੇ, ਨਸ-ਨਸ ਜਾਣ। ਦਸਾਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲੀ 'ਚ ਘੇਰ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਖੁਸ਼ਬਰੀ ਦੱਸੀ। ਮੈਂ ਫੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਾਉਂਦੀ। ਪਰ ਧੀਏ! ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਾਲ ਜਾਣੈ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸ 'ਚ ਗਿੱਟ-ਮਿੱਟ ਕੀਤੀ। ਵੱਡਾ ਮੇਰਾ ਉੱਝ ਈ ਝੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੈਨੂੰ। ਛੋਟੇ ਨੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਈ ਮੈਨੂੰ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ 'ਤੇ ਇੱਥੇ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਧੀਏ! ਨਾ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁੱਖ-ਸੁਨੇਹਾ, ਨਾ ਹੀ ਧੀ ਦਾ ਕੋਈ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਇਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਨੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਆਂ।”

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਣਭੋਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਤਾਰੇ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਟਾਹਲੀ 'ਤੇ ਈ ਸਨ। ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਤੁਕਾਂ ਜੋੜਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ,

“ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਕੀ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ?

ਕੱਲ੍ਹਿਆਂ ਆਇਆਂ ਕੱਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਨੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ।

ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਨੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ.....।”

ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਸੁਣ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਹਿੱਲ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਸਭ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੋਵੇ। ਕਰਤਾਰੇ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲ ਕੇਰਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ 'ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਰਿਪੋਟਰ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਗੋਡੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਨੌਜਵਾਨ ਰਿਪੋਟਰ ਚੁੱਪ ਸੀ, 'ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਿੰਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਕੌਰ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿਵਲ ਲਾਈਨਜ਼, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਂਦੇ ਅਤੇ ਮੱਲ੍ਹਮ-ਪੱਟੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੂਲ ਕੀ ਹੈ? ਮੂਲ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸ਼ੈਲ ਵਿੱਚ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ, ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਪਾਵਾਂਗੇ।

'ਮੂਲ' ਕਿੰਨਾ ਸਰਲ ਸ਼ਬਦ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਉੱਨੀ ਹੀ ਕਠਿਨ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਸਵੀਕਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਲਹਿਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡੋ ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਚੰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਲੱਭ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਐਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਪਲੱਬਧੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨਸਾਨੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਲਿਤਾੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਇਨਸਾਨ ਪਦਾਰਥਕ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ-ਉਵੇਂ ਉਸਦਾ ਨੈਤਿਕ ਪੱਧਰ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ

ਹੈ? ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇੱਕ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੋਣ, ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਦੌੜਨਾ।

ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹਰ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਾਲੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹਰ ਰਹੱਸ ਨੂੰ, ਹਰ ਭੇਦ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਵ-ਉੱਤਮ ਰਹੱਸ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਰਹੱਸ ਸੁਲਝਾ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਹੱਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੁਲਝ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਰਵਉੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜਿਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ, ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾ ਲਿਆ। ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ ਅਤੇ ਫਕੀਰਾਂ, ਸਭ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰ ਵਾਲੀ ਹਉਮੈ, ਮੈਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ, ਇਸੇ ਮਨ ਦੀ ਭਾਲ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਾਲੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਇਹ ਮੂਲ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੱਸ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਆਤਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਅੱਜ ਦੇ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ; ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਜਿੰਨਾ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਉੱਨਾ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਮਨ ਰੂਪੀ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਰਮ-ਉਦੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੂਖਮ ਜਿਹੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੇ।

ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿੰਦਗੀ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਕੁਦਰਤ 'ਤੇ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੌੜੀਆਂ ਸਿਆਸਤਾਂ, ਨਫਰਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੱਧੜ ਮਾਰ ਕੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਕੁਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਵਿਸਾਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ।

ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਫਤਿਹ ਕਰ ਲਏ,
ਸਮੁੰਦਰ 'ਚੋਂ ਲੱਭ ਲਈਆਂ ਜੀਵਨ-ਜੋਤਾਂ।
ਮਨ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ,
ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਈਆਂ ਇਹ ਸੌੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ।

ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ, ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਨਾਲੋਂ, ਡੂੰਘੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੀਵਨ ਲੱਭਣ

ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਢੇਰ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ, ਜਾਂ ਵੇਦ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਚਣ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੇਦ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਚਣ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਭੇਦ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨ- ਬੀਜ ਹੈ, ਕਰਮ- ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ- ਅੰਤਿਮ ਫਲ। ਇਸ ਅੰਤਿਮ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਮ- ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਮ-ਅਨੰਦ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਭ ਬਹੁਤ ਧਾਰਮਿਕ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਤੀਰਥ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਖੁਸ਼ ਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰਹੱਸਾਂ ਦੀ ਗੁੱਥੀ ਸੁਲਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਾਲੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕੀਏ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਆਧੁਨਿਕ ਹਾਂ, ਬਹੁਤ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਵੇਂ-ਉਵੇਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਰਮਿਆਨ ਪਾੜੇ ਵੱਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੱਖ-ਵਾਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਗੰਦਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜ ਕੇ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੱਖ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਕਿਉਂ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਹਉਮੈ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰ ਵਾਲੀ ਜੋਤ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਪੈਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ 'ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਥੱਲੇ ਧੱਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਬਾਹਰ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਭ ਵੱਖ ਹਨ।

ਪਰ ਅੰਦਰ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਉਸ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਅਸਲ ਖੇਡ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਖੇਡ ਸਮਝ ਗਏ, ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੌਤਕ ਸਾਨੂੰ ਠੱਗ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਸੌੜੀਆਂ ਸਿਆਸਤਾਂ, ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਿਆ, ਕਪੂਤ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਆ ਵੱਸੇਗਾ, ਡਿੱਗਦੇ ਨੈਤਿਕ ਕਿਰਦਾਰ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਚਰਿਤਰ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਮਿਸਾਲਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਐਨਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਕਿਰਦਾਰ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ 'ਮੈਂ'- 'ਮੈਂ' ਛੱਡ ਕੇ 'ਤੂੰ'- 'ਤੂੰ' ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ, ਉਸ ਦਿਨ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੂਰਜ ਚਮਕੇਗਾ, ਅੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਇੱਕ ਰਸ ਹੋ ਕੇ ਗਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰੂਹਾਂ ਬਾਉਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਝੂਮਣਗੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਜੋਤ ਜਾਗ ਪਵੇਗੀ, ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ।

ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ

ਮੋਹਿਤ ਕੁਮਾਰ

ਐੱਮ.ਬੀ.ਜੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਪੋਜੇਵਾਲ, ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ

ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਕਿਰਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ, ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਗਿਆਨ, ਰੁਚੀ, ਤਜਰਬਾ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਸੋਚ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਿਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਾ, ਬੇਇਮਾਨੀ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਸੋਚਣਾ ਅਤੇ ਬੁਲੰਦ ਹੌਸਲੇ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ 'ਗੀਤਾ' ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ:

“ਕਰਮ ਕਰ, ਫਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਰੱਖ।”

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਕਰੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਰਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਦੇ ਬਿਰਥਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਸਫਲਤਾ, ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ 'ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪੋ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਸੌਣ ਦਿੰਦੀ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤਕਨੀਕੀ ਯੁੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਤਾ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਭੁੱਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿਰਤ ਦੀ ਕਦਰ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੋਬਾਇਲ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਅਤੇ ਮੋਬਾਇਲ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਕਿਰਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸਮੇਤ ਹੋਰਨਾਂ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ, ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਰੁਚੀ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਘਾਰ ਵੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਵਿਹਲਾ, ਨਿਖੱਟੂ ਅਤੇ ਕੰਮਚੋਰ ਆਦਿ ਕਹਿ ਕੇ ਲਾਹਣਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਐਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਲਸ, ਸੁਸਤੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ

ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਪੁਰਾਤਨ ਮਨੁੱਖ ਤੰਦਰੁਸਤ, ਤਾਕਤਵਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ: “ਦੱਬ ਕੇ ਵਾਹ, ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਹ”

ਪੁਰਾਤਨ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ ਭਾਵ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰਾਂਗੇ, ਉੱਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਧਣ ਅਤੇ ਫੈਲਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਨਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਤਾਕਤ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਉਹ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਬਿਜਲਈ ਜਾਂ ਖਣਿਜਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਖਾਣ ਹੈ:

“ਕਰੋ ਯੋਗ, ਰਹੋ ਨਿਰੋਗ”

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਖਾਣ ਹੈ:

“ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਜਿਸ ਪਿੰਡਾ ਹੰਢਾਇਆ,
ਖਾਇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਿਰੋਗੀ ਕਾਇਆ।”

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤਕੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਜੋ ਸਮਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਸਰਤ ਲਈ ਲਾਉਣਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦੇਖਣ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਉਹ ਖੇਡਣ-ਮੱਲਣ ਕਰਕੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੋਬਾਇਲ ਉੱਤੇ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡ ਕੇ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦੂਜਾ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਰੋਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ, ਖੇਡਣ-ਮੱਲਣ ਆਦਿ ਦੀ ਰੁਚੀ ਘਟਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪਤਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਿਰਤ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਜੋਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਲਤਾਣ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਉੱਨੀ ਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ। ਕਿਰਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਉੱਨਾ ਹੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ। ਇਸ ਲਈ ਭਟਕ ਰਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨੱਥ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

“ਕਿਰਤ ਜੋ ਕਰੇ, ਭੁੱਖਾ ਨਾ ਮਰੇ।

ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉਸਦੀ, ਹੀਰੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ।

ਔਕੜਾਂ ਜਰੇ, ਕਦੇ ਨਾ ਡਰੇ।

ਗੁਣ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਰੇ।”

ਮੇਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਜਸਦੀਪ ਕੌਰ

ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ.ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਲਾਅ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ, ਜਾਤਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸਦੀ ਮਾਣ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਮ ਹੀ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇ, ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਗਲਤ ਕੰਮ ਲਈ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ ਮੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਰਗੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਮੇਰ-ਤੇਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇੱਕ ਸਰਵ-ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਇਕਜੁੱਟਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਹੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਜਾਂ ਕਾਰਨ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤੀ ਬੰਧਨਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

“ਫਕੜ ਜਾਤੀ ਫਕੜੁ ਨਾਉ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਇਕਾ ਛਾਉ॥”

(ਅੰਗ ੮੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ॥”

ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਧਰਮ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਸਭ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਇਹਨਾਂ ਮਾੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ,

“ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ॥

ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ॥”

(ਅੰਗ ੨੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਭਾਵ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਕੇ ਸੰਸਾਰ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸੰਵਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸਦੀਆਂ

ਕਿੰਨੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਪੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਪੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਪੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਯੋਤਿਬਾ ਫੂਲੇ, ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਆਦਿ ਦੇ ਜੀਵਨ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਜਲ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ, ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਦਵੈ ਦੋਸੁ ਨਾ ਦੇਉ ਕਿਸੈ ਦੋਸੁ ਕਰਮਾ ਆਪਣਿਆ॥

ਜੇ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸੁ ਨਾ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ॥

(ਅੰਗ ੪੩੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਣ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਨੂੰ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਲੱਭੀਏ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਰਹਿੰਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵੀ ਸਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਖੁੱਸ ਜਾਏਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਮ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰ ਚੈਨਲਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਇੱਕ ਅੰਕੜੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਬੱਚੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੱਤਰ ਸਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੱਕ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਕੁਕਰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ

ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥

(ਅੰਗ ੪੭੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਕਹਿਕੇ ਜਗਤ ਜਨਨੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਐਨੀਆਂ ਮੰਦਭਾਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਿ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਾਲਾ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਉੱਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਇੱਕ-ਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਇਹਨਾਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖ਼ੁਦ ਦੀ ਸੋਚ ਬਦਲਣਗੇ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ

ਵਿੱਚ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਗ੍ਰਸਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਸ਼ਾ ਛੁਡਾਉ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਕੈਂਪ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਇਹਨਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

“ਬਾਬਾ ਹੋਰ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ॥

ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ॥”

(ਅੰਗ ੧੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਤਨ-ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਵੀ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲਤ ਲੱਗ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੱਕ 'ਤੇ ਵੀ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਕੇਸ ਆਮ ਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਅਜਿਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆਈਏ। ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਮ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲੋਕ ਅਵੇਸਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਦੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਸੜਕ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੰਗੇ

ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਈਏ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਸਾਡੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੀ ਬਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਤੋੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 51-ਏ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਲਈ ਕੁਝ ਮੂਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਝੰਡੇ, ਰਾਸ਼ਟਰ-ਗਾਣ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਰਵਜਨਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

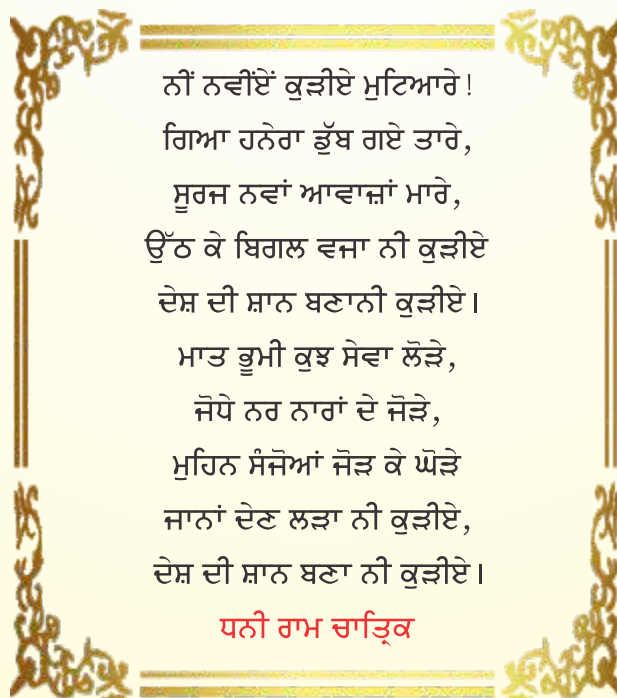
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਹਰ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੇ ਆਪ ਹੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਜਿਸ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਣ ਹਹਿ ਕਿਉ ਸਾਹਿਬੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ॥

ਆਪਣ ਹਥੀ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਜੁ ਸਵਾਰੀਐ॥

(ਅੰਗ ੪੭੪, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ, ਇੱਕਜੁੱਟਤਾ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਆਦਿ ਸਭ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਲੋੜ ਹੈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਹਰ ਕੰਮ ਦਿਲੋਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਅਖਵਾ ਸਕੀਏ।

ਵਰਤਮਾਨ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਇਸ ਕਦਰ ਤੱਕ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੌਂਕ-ਪੂਰਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਜਾਂ ਫੈਸ਼ਨ ਵੀ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਪਿੱਛੇ ਕਈ ਠੋਸ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰੁਝਾਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਦੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ, ਵੀਜ਼ਾ ਸਿਸਟਮ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਜਨੂੰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਲੋਕ ਪਾਗਲਪਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਕੇ ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ, ਬੱਚੇ, ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਖੰਭ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਇਸ ਜਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦੋਵੇਂ ਪੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਪਰ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਦਾ ਐਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਮੂਲ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਲੋੜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਾਰ ਲੈਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਧੁੰਦਲਾ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਅਤੇ ਮਾਨਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਥੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਤਰੱਕੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਦੂਜਾ, ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ

ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਲੋਕ ਡਰ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਡਰ, ਭੈਅ ਜੋ ਕੇਵਲ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਉਪਜ ਮਾਤਰ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਚੁਣਦੇ ਹਨ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉੱਥੇ ਵੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਵਿਦੇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਜਾਈਏ' ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਯੁੱਗ ਇੱਕ ਡਿਜੀਟਲ ਯੁੱਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਸਚਰਜਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨੂੰਨ ਜੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਹ ਫਿਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਢਲੀ ਲੋੜ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਬ੍ਰੈਂਡਾਂ ਦੀ ਮਗਰ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਉਹ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਇਸ ਜਨੂੰਨ ਨੇ ਵਿਆਹ ਨਾਮ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਵੀ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਬੰਧਨ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੱਕੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਹ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਝੂਠ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ-ਸਬੰਧ ਜਲਦੀ ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਹੋਣ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਇਸ ਜਨੂੰਨ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ੁਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰਾਂ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੱਚਾ ਸਾਥੀ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕ ਨਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਜਨੂੰਨ ਨੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਆਰਾਮ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਬ੍ਰੈਂਡਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ, ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਐਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਮੀਰੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਦੇ ਲੋਕ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਵਾਰਥੀ ਰੁਝਾਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਾਸ ਭਾਵੇਂ ਬੱਚੇ 'ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਰੜਕਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੀ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਸਮਾਜ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਹਾਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਪਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧੇਰੇ ਬੁਰੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਗੁਆਚਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਹਿਜ, ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਥਾਂ ਐਸਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ

ਪਹਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਸਮਾਜ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੂ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦੋਵੇਂ ਪੱਖ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਪੱਖ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ-ਪੱਧਰ ਚੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਪੱਖ, ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਜਨੂੰਨ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਸੱਭਿਅਤਾ, ਕੌਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰੂਪ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਇਸ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ, ਕੌਮੀ ਗੁਣ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬਖਸ਼ੀਏ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਘਟਾਈਏ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰੀਏ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਲਈਏ, ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਈਏ, ਤਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਬਿਹਤਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰੀਏ, ਜਿੱਥੇ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ, ਮਾਂ-ਬਾਪ ਸਭ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਮੁੜ ਤੋਂ ਬਣ ਜਾਣ।

ਲਤਾੜ ਅੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਜਵਾਨਾ,
ਬਦਲ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਹ ਨਵਾਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾ।
ਬਦਲ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਲਟ ਦੀਪ ਅੰਬਰ;
ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਡੰਬਰ।
ਤਰਸਦੇ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਿਤਾਰੇ,
ਮਹਾਂ ਸੁੰਨਤਾਈ 'ਚ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਨਜ਼ਾਰੇ।
ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਖਾ ਖਾ ਹਵਾਵਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾ,
ਸਫਰ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਦੇ ਦੁਆਵਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾ।
ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁਸਨਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਪੀ ਜਾ,
ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਕੋਈ ਦਿਨ ਤਾਂ ਜੀ ਜਾ।

ਬਾਬਾ ਬਲਵੰਤ

ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ

ਸੁਮਨਪੁਨੀਤ ਕੌਰ

ਜੀ.ਜੀ.ਐੱਸ.ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਝਾੜ ਸਾਹਿਬ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਅੱਜ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਦਾ ਯੁੱਗ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਐਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਦ ਉੱਤੇ ਵੀ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵਧਦੀ ਦੂਰੀ, ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਦੌੜ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਅਜਿਹੀ ਦੌੜ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਕਦਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਚ ਅਕਸਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਐਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਖੋਖਲਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਮੀਡੀਆ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸ਼ੌਂਕ ਅਤੇ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੇਖੋ ਸਾਡੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ:

“ਦਾਰੂ-ਦੂਰੂ ਪੀਂਦਾ ਹੋਇਆ ਚੱਲ ਜੂ,

ਪਰ ਚਿੱਟੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰੇ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਪਟਿਆਲਾ ਪੈਂਗ ਲਾ ਛੱਡੀਦਾ।”

“ਵੀਰਵਾਰ ਦਿਨ ਨਾ ਪ੍ਰੇਰੇ ਕਰਦਾ।”

“ਪੰਜ ਤਾਰਾ ਠੇਕੇ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਤਾਰਿਆ ਨੀ ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਗੁੱਸਾ।”

ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਹ ਈ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਗ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੌਂਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਐਨਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਹੁਤ ਅਨਮੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਭੇਟ ਨਹੀਂ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵਧਦੀ ਦੂਰੀ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼, ਪੱਛਮੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਲਲਕ ਅਤੇ ਬਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੰਗ ਅਤੇ ਗੰਦੀ ਦਿੱਖ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਕਿੱਥੇ ਗੁਆਚ ਗਏ ਨੇ:

ਘੱਗਰੇ ਵੀ ਗਏ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ।

ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਕਤੂ ਤੇ ਵਾਲੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ।

ਰੇਸ਼ਮੀ ਦੁਪੱਟੇ ਡੇਰੇ ਜਾਲੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ।

ਘੁੰਡ ਵੀ ਗਏ ਤੇ ਘੁੰਡ ਵਾਲੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ,

ਚੱਲ ਪਏ ਵਲੈਤੀ ਬਾਣੇ।

ਕੀ ਬਣੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਣੇ। (ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ)

ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਲੱਸੀ, ਸਾਗ, ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਮੱਖਣ ਆਦਿ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਫਾਸਟ ਫੂਡ ਖਾਣ ਨੂੰ ਫੈਸ਼ਨ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਪਕਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਨਾ ਸੁਣੇ ਹੋਣ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਠੀ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗਾਇਬ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ:

ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥

(ਅੰਗ ੪੭੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਇਸਤਰੀ ਜਗਤ ਜਣਨੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਰਾਜਿਆਂ, ਸੰਤਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਅੱਗੇ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੀਡੀਆ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਈ ਕਮਾਈ ਕਰਦੀ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਇਕੱਲੀਆਂ ਸਫਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵਧਦੇ ਅਪਰਾਧ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਸਥਾਨ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੱਕ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਧੀਆਂ ਕਿਸੇ ਘਰ ਤੇ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਇਹ ਸੋਝੀ ਸੋਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ:

ਧੀਆਂ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਾ ਹਨ।

ਅਣਜਾਣਾ ਸਫਰ ਹੈ ਧੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ।

ਪਥਰੀਲੀ ਡਗਰ ਹੈ ਧੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ।

ਨਾ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਪਤਾ, ਨਾ ਰਾਹ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ,

ਅਣਜਾਣਾ ਸਫਰ ਹੈ ਧੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ।

ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਭਟਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ:

“ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ॥”

(ਅੰਗ ੪੪੧, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਇੱਕ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪ

ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਿੱਠ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਗਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ, ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਕੁਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮੰਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਉੱਦਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਕਹੇ ਬੋਲ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਢੁਕਵੇਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ:

ਫਰਿਸ਼ਤੋਂ ਸੇ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਬਨਨਾ।
ਮਗਰ ਇਸ ਮੇਂ ਲਗਤੀ ਹੈ ਮਿਹਨਤ ਜ਼ਿਆਦਾ।

ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮਹਾਨ ਹੈ

ਕਿਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ

ਮੇਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮੁਦਾਇ, ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ, ਸਮਾਜ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤਾਂ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਤੀਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸੋਚਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਕ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਹਿੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾੜਾ ਵਤੀਰਾ, ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਾਲਤਾਂ ਰੋੜਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੰਦਿਰ, ਮਸੀਤ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤਾਂ ਹੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਲਈਏ। ਜਿਸ ਲਈ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤੀ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈਏ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਬਣੀਏ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਫਰਜ਼ਾਂ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਈਏ, ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੀਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਇੱਕ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੀਰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਵਾਸਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਉਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ:

“ਚੰਗਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਵੇਗਾ
ਤਾਂ ਸਤਿਯੁਗ ਆਵੇਗਾ।”
ਜਾਂ ਫਿਰ
“ਚੰਗਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਵੇਗਾ
ਤਾਂ ਕਲਯੁਗ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਮੂਲ ਪਛਾਣ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਣਮੁੱਲਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਇੱਕ ਹੀਰੇ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਚੰਗਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਸਭ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹੂਲਤਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਤੀਰਾ, ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਕਬੀਲੇ, ਸ਼ਹਿਰ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਸਕੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ

ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਕੌਰ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿਵਲ ਲਾਈਨਜ਼, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਮੈਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਬੋਟਾ, ਮੈਨੂੰ ਤੋਰਦੇ ਨੇ ਅੱਖਰ।

ਮਾਂ ਖੇਲਣੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ, ਬੜੀ ਲੋਰਦੇ ਨੇ ਅੱਖਰ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ, ਉਹ ਬੋਲੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਹੀ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਥਾਨ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਸਾਡੇ ਚਾਅ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵੀ ਸਾਡਾ ਚਾਅ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਿਹਤ ਜੇਕਰ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਲਾਡ ਲਫਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਸਾਡੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਖਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ 'ਮਾਂ'। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕੇਵਲ ਬੋਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਜੱਗ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਨਾਤੇਦਾਰੀਆਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਵੇਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਸਾਡੀ ਉਹ ਮਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਕੀਆ ਕਲਾਮ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਸੁਣ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ

'ਬੇਗਾਨੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।'

ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਇਸੇ ਬੋਲੀ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੇਗਾਨੇਪਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਲਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਮਾਂਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਕਪੁੱਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਬੇਰੁਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸੰਸਾਰੀਕਰਨ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ, ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਹੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਕੇ ਪੁੱਤ, ਆਪਣੀਆਂ ਜੰਮਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਤਰਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਕੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ? ਪਰ ਕੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅੱਜ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ? ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਕਵੀ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਅਨੁਸਾਰ:

ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ,

ਕਲ ਕਲ ਕਰਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ,

ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਬਿਰਖਾਂ ਦਾ,

ਆਪਣਾ ਹੀ ਤਰਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ,

ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਹੈ

ਜਿੱਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ,

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਾਵਿ-ਟੋਟੇ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਦੋ ਪੰਕਤੀਆਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭੈਅ ਜਿਹਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।

“ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਕੂਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੱਚੇ ਅਫਸਰ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਬੱਸ ਅਸੀਂ ਹੀ ਗਰੀਬ ਹਾਂ।”

ਇਹ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰੇਆਮ ਧੱਕਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਬੋਲੀ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਹਰ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਹਰਿਆਣਵੀ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ, ਪਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਬੋਪਣਾ ਸਚਮੁੱਚ ਪਾਪ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਿੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਦਾਇਰਾ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਖਿੱਤਿਆਂ, ਸਮੁਦਾਵਾਂ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਭੰਡਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖੀ ਜਾਣੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਸ ਲਈ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਿੰਦ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠੀ ਮੰਨੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਅੱਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਲੀ ਗਲੋਚ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਬਣ ਗਈ। ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਪਤਾ

ਲੱਗਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਸਰਿਆਂ ਉੱਪਰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਪੈਂਤੀ-ਅੱਖਰੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ? ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ, ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ। ਅੱਜ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਾਤਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

ਓ ਅ ਏ ਸ ਹ ਮੇਰੇ ਭਾਈ।

ਆਜਾ ਆਜਾ ਕਰੀਏ ਪੜ੍ਹਾਈ।

ਵਰਗੇ ਗੀਤ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਲੱਚਰ, ਭੜਕਾਊ ਤੇ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੋ ਸਾਡੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹਾਂ। ਇਸਦਾ ਦੋਸ਼ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਮੜ੍ਹ ਸਕਦੇ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੋਇਆ, ਉਸਨੇ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਰੋਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਇੱਕ ਮੰਦਭਾਗਾ ਬਿਆਨ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਜਿਗਰੇ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਲਈ ਪਿਆਰ ਫਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ

ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ

ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗੇ। ਇੰਝ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਦੇ ਨਮੋਹੇ ਪੁੱਤ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਏ ਹੋਣ, ਮਾਂਵਾਂ ਧੰਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਛਾ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇੰਝ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਲਈ ਹੋਵੇ ਕਿ

“ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਹਾਂ

ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨ ਜਾਈਂ ਜਵਾਨ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੰਦਰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਬੱਸ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਭਟਕ ਗਏ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੁਬਾਰਾ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਜੋਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਟਿਊਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹਾਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਵੇਰ ਚੜ੍ਹੇਗੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ:

“ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਾਂ!

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦਾ ਹਾਂ!

ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ!”

ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਇਹੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਰੀ ਕਲਪਨਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਉੱਦਮ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਬੀਜ ਨੌਜਵਾਨ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਜਦੇ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹਕੀਕਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਰੱਖਾਂ, ਮੈਂ ਇਕਬਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।
 ਝੱਖੜਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।
 ਜਿਹੜੇ ਆਖਣ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵੁਹਸਤ ਨਹੀਂ ਤਹਿਜੀਬ ਨਹੀਂ,
 ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ, ‘ਵਾਰਸ’ ‘ਬੁੱਲ੍ਹਾ’ ‘ਬਾਹੂ’ ‘ਲਾਲੇ’ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।
 ਤਨ ਦਾ ਮਾਸ ਖਵਾ ਦਿੰਦਾ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਇਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇ,
 ਕੋਈ ਵੀ ਜਬਰਾ ਕਰ ਨੀ ਸਕਦਾ ਵਿੰਗਾ ਵਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।
 ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਜ਼ਤ ਕੰਮੀ ਜਿੰਨੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾਂ,
 ਦੇਸ਼ ਪਰਾਏ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਖੋਰੇ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।

ਬਾਬਾ ਨਜ਼ਮੀ

हिन्दी अनुभाग

अनुक्रमणिका

क्रमांक	रचना	रचयिता	कॉलेज का नाम	पृष्ठ
1.	अब उठना होगा...	मेहा मग्गो	आर्य कॉलेज, लुधियाना	42
2.	यदि मैं पेड़ होऊँ	जसलीन कौर	खालसा कॉलेज फार वुमेन, सिविल लाईनस, लुधियाना	43
3.	अगर मैं वृक्ष होता	हीना	जी.एच.जी.खालसा कॉलेज, गुरूसर सुधार	45
4.	मीलों दूर तक है जाना...	मेहा मग्गो	आर्य कॉलेज, लुधियाना	46
5.	वेदना	जोफिजा	भाग सिंह खालसा कॉलेज फार वुमेन, काला टिब्बा, अबोहर	47
6.	ममता	अनमोल	एस. जी. एच. आर. एस. कॉलेज फार वुमेन, चबेवाल	49
7.	सिमरन	सुखमन मान	खालसा कॉलेज ऑफ़ एजुकेशन, श्री मुक्तसर साहिब	50
8.	आधुनिक रिश्तों का सूनापन	दूशी	ए. एस. कॉलेज फार वुमेन, खंना	51
9.	तड़प	शिवानी	पी. यू. सी. सी., गुरु हरसहाय, फिरोजपुर	53
10.	ईर्ष्या	नवनीत कौर	खालसा कॉलेज, मुक्तसर	54
11.	राष्ट्रवाद बनाम महात्मा गांधी	बलकार सिंह	सरकारी कॉलेज आफ़ एजुकेशन, सैक्टर-20, चंडीगढ़	55
12.	आज का नौजवान और चुनौतियाँ	दिव्या प्रीत कौर	सरकारी होम साइंस कॉलेज, सैक्टर-10, चंडीगढ़	56
13.	मातृभाषा की सम्भावनाएं	स्वाती	गुरु नानक कॉलेज फार वुमेन, लुधियाना	57
14.	मातृभाषा	तरूण	आर. एस. डी. कॉलेज, फिरोज़पुर	59
15.	आज का नौजवान और चुनौतियाँ	कहकशा अंजाम	देव समाज कॉलेज फार वुमेन, सैक्टर-45, चंडीगढ़	61
16.	एक देश, एक संविधान...	अदिति	दशमेश गर्ल्स कॉलेज बादल, श्री मुक्तसर साहिब	62
17.	550 वर्ष सतगुरु के साथ	हरप्रीत कौर	खालसा कॉलेज ऑफ़ एजुकेशन, श्री मुक्तसर साहिब	64

अब उठना होगा...

मेहा मग्गो
आर्य कॉलेज, लुधियाना

कल रात मैंने देखा एक भयानक सपना,
मेरे सामने तड़प रहा था मेरा ही कोई अपना।
रो रहा था, बिलख रहा था, कुछ कह रहा था बार-बार,
साथ ही मैं भी खड़ी थी बन लाचार।

क्या करती मैं जब मेरा खुद वही हाल था,
सामने देखा तो खड़ा भयानक काल था।
अजगर की भाँति बस निगलने को तैयार था,
जिधर भी देखा बस 'अंत' का ही आसार था।

अरे! जिसका इंतजार था, वो तो आँखों से टपक रहा था,
मानव को कुदरत से युद्ध का मिला बड़ा सबक था।
आँखों से टपकते 'जल' को भी मन पीने को तैयार था,
न जाने क्यों उस अश्रु पर भी उमड़ रहा प्यार था।

मन बस किसी तरह अतीत में जाना चाहता था,
अपने बिगाड़ते हुए 'आज' को उस 'कल' में बचाना चाहता था।
तब याद आ रही थी झरने, नदियों, समुद्रों की तस्वीरें,
तथाकथित 'उन्नति' के नाम पर खुद ही बिगाड़ी अपनी लकीरें।

यहाँ तक कि गंगा मैय्या के दर भी दरवाजा खटखटाया,
उनकी हालत देख सच में खुद को थप्पड़ लगाया।
उस माता के आँचल में प्यार की जगह कचरा डाल दिया,
जिसमें मैल धोते थे, उसे ही मैली का करार दिया।

याद आया, किस तरह टपकते नल को देख अनसुना किया,
आज बदला लेते हुए उसने भी जल देने से मना किया।
“मुझे मत काटो, मैं वर्षा लाता हूँ” जब पेड़ ने गुहार लगाई थी,
हमने उसे काट अपनी उन्नति पर सफलता मनाई थी।

हम हँसे थे पर पानी 'टिप-टिप' कर रोया था,
आज पता चला, उस दिन हमने बहुत कुछ खोया था।
“चल उठ, सपने देखना बंद कर, पानी चला जाएगा,”
तब लगा, अब उठना होगा, वर्ना पानी सच में रूलाएगा।

अब टिप-टिप करते नल की आवाज़ को सुनना होगा,
'रेन वॉटर हारवैस्टिंग' को भी अब चुनना होगा।
वर्ना विज्ञान, उन्नति, इमारतें, ये सब तो होगा,
बस इनके लिए तड़पने वाला इंसान ही आँखें मूँद चुका होगा।

इसलिए,
अब उठना होगा...
अब उठना होगा...

यदि मैं पेड़ होऊँ

जसलीन कौर

खालसा कॉलेज फार वुमेन, सिविल लाईनस, लुधियाना

न मस्जिद, न मंदिर की सीढ़ी से,
यह कहानी शुरू होती है आदम की पीढ़ी से।
न स्वर्ग के किसी भगवान से,
न मंदिर के किसी शैतान से,
मेरे 'पेड़' होने की दास्तान सुनिए,
खुद मेरी ही जुबान से।

वर्षा होने से मेरे बदन पर अलग ही सुरूर चढ़ जाना,
पतझड़ के मौसम में मेरे पत्तों का झड़ जाना,
गर्मी व सर्दी का मौसम भी कुछ अलग ही सुनाता,
हर मौसम अपनी कहानी अलग तरह ही बताता।

मेरा 'पेड़' होना, मुझे अलग ही दुनिया दिखाता,
बदलते मौसम में भी तनकर खड़े रहना मुझे सिखाता।
हर पेड़ की तरह मैं भी देती फल, फूल और छाया,
पेड़ के रूप में ढल जाऊँ बस ऐसी हो कोई माया।

यदि मैं 'पेड़' होऊँ तो होऊँ वृंदावन का,
मैं देखती भक्ति भाव से श्री कृष्ण का निवास,
कितना अद्भुत होता होगा उनका राधा रानी के संग रास।
अपनाती मैं भी वहाँ की मीठी वाणी,
जहाँ कृष्ण के संग प्रेम से रहती राधा रानी।

प्रभु के वरदान से यदि मैं पेड़ होऊँ,
ना जाने कितनी खुशियाँ मैं बोऊँ।
मेरे आस-पास खेलते बच्चों की किलकारी,
मेरी छाया में पलती फूलों की फुलवारी,
कुछ अलग ही जादू कर देती,
ना जाने कितनों के आँचल खुशियों से भर देती।

हर पेड़ की भांति मैं भी मुसाफिरों की कहानियाँ सुनती,
उनके जज़्बातों की आँच पर अपने कुछ सपने बुनती।

सुनती उनकी आवाज़ जो आती दिल के कोने से,
पिता की तरह परेशान होती उनके रोने से।

आज की दुनिया में अकेलेपन का डर दौड़ता है काटने को,
जब पास न हो कोई पलभर भी दुख बाँटने को,
यदि मैं पेड़ होऊँ मैं बुझाऊँ उसकी अपनेपन की प्यास को,
पलभर के लिए जागरूक करूँ माँ के एहसास को।

यदि मैं पेड़ होऊँ मैं देखूँ दुनिया को आगे बदले,
यदि मैं पेड़ होऊँ मैं देखूँ दुनिया को आगे बदले,
खुशियों के पेड़ से देखूँ उदासी को झड़ते।
पेड़ के रूप मैं बनना चाहूँ, ऐसी सीढ़ी,
जिस पर पैर रखकर आगे बढ़ें इन्सानी पीढ़ी।

यदि मैं पेड़ होऊँ, होऊँ उस वक्त का
जब अपनेपन से रंगा हो एहसास हमारे रक्त का
भारत को आगे बढ़ते देखूँ
आगे बढ़ने की चाह में लोगों को ढलता देखूँ।

यदि मैं पेड़ होऊँ, मेरे अलग ही कुछ जज़्बात होंगे
मेरी कहानी सुनाने के भी अलग ही अलफाज़ होंगे।

मैं एक पेड़ बनकर सिर्फ कुछ वस्तुओं को प्रदान करना नहीं चाहती, मैं कुछ अलग कर अपने वजूद को एक
एहसास की तरह जीना चाहती हूँ।

“सर्वोत्तम व्यक्ति वे नहीं हैं जिन्होंने अवसरों
का इंतजार किया बल्कि वे हैं जिन्होंने
अवसरो को अपनाया, जीता और सफल बनाया।”
डा. ए.पी.जे अब्दुल कलाम

अगर मैं वृक्ष होता

हीना
जी.एच.जी.खालसा कॉलेज, सुधार

- अगर मैं वृक्ष होता तो मेरा जीवन भी,
दया भाव से परिपूर्ण होता ।
- अगर मैं वृक्ष होता तो मैं भाग्यशाली होता,
मेरे पास भी सेवा भाव का गुण होता ।
- वृक्षों से साँस मिली है वृक्षों से ही जीवन है,
इनकी बदौलत ही संसार हमारा वृंदावन, अशोक वाटिका और मधुबन है ।
- केवल कलयुग में ही नहीं सतयुग में भी वृक्षों का सुनहेरा इतिहास रहा,
कोई लक्ष्मण की संजीवनी जड़ीबूटी का कारक तो कोई वैदिक उपचार की आस रहा ।
- अगर मैं वृक्ष होता तो जन जीवन को लयाता,
गली-गली, शहर-शहर में हवाओं के संग लहराता ।
- अगर मैं वृक्ष होता तो माँ जैसा पोषण देता, पिता जैसा साया,
भला इस दुनिया में कौन इनके बिना रह पाया ।
- वृक्ष ने जीवन दान दिया है वृक्ष ने ही कल्याण किया है,
वृक्ष ने अपनी ताकत से मानव जन का निर्माण किया है ।
- वृक्षों की बदौलत ही लोग भोजन पकाते हैं,
ना जाने आज भी कितने लोग लकड़ियाँ जलाकर सिलेंडर बचाते हैं ।
- शहर को विकसित करने के लिए ना जाने कितने वृक्ष काटे जा रहे हैं,
अब प्रदूषण से इतना बुरा हाल है की सरकार द्वारा ऑक्सीजन मास्क बाटे जा रहे हैं ।
- सरकार द्वारा ना जाने कितनी मुहिमें चलाई जा रही हैं ।
पेड़-बचाओ, पेड़-लगाओ जैसी पंक्तियाँ गायी जा रही है ।
- वृक्षों से घरों को तो सजा लिया हमने,
वृक्षों को काट कर पर्यावरण को मिटा दिया हमने ।
- अच्छा जीवन पाना है तो पेड़ों को बचाना है,
पेड़ लगाओं या ना लगाओं पेड़ को कटने से बचाना है ।

पृथ्वी सभी मनुष्यों की जरूरत पूरी करने के
लिए पर्याप्त संसाधन प्रदान करती है,
लेकिन लालचपूरा करने के लिए नहीं ।

महात्मा गांधी

मीलों दूर तक है जाना...

मेहा मग्गो
आर्य कॉलेज, लुधियाना

माना जिंदगी एक खूबसूरत सा ख्वाब है,
जिससे एक प्रश्न पूछो, मिलता ठोस जवाब है।
कभी पतझड़ दिखाती है, तो कभी कराती है बसंत का आभास,
जो भी हो, इसके अनेक रंग बनाते हैं इसे खास।
तो क्या हुआ अगर ओस से पत्ते ढके थे,
चल-चलकर अगर तेरे पाँव भी खूब थके थे।
क्या हुआ अगर आसमान में काले बादलों की घेरी थी,
तूने चलना क्यों छोड़ा, 'मंज़िल' तो तेरी थी?
तो क्या हुआ अगर फिर सुबह नहीं थी हुई,
चलते-चलते पैरों में चुभ गई थी सुई।
इससे डर अगर 'लोगों' ने चलना छोड़ दिया,
तो तूने क्यों अपना मुख मंज़िल से मोड़ लिया?
ऐसे तो हम भी 'चंद्रयान-I' मंज़िल तक नहीं पहुँचा पाए,
जैसा परिणाम चाहते थे वैसा नहीं ला पाए।
पर कम से कम चाँद से वादा तो कर आए हैं,
'फिर आएँगे' यह विश्वास तो दिला आए हैं।
माना आँखे नम हुई तो थीं कुछ पल के लिए,
फड़फड़ाई थी लौ, पर बुझ न पाए दीये।
असफलता के बाद आज दोगुनी शक्ति से खड़े हैं,
'मंज़िल को पाना है' इस विश्वास पर अड़े हैं।
धुंध तो हर बार सूरज को छिपाती ही है,
मुश्किल तो हर राह में आती ही है।
पर सूरज का संकल्प है, वो निकल ही आता है;
अपनी किरणों को 'मीलों' तक फैलाता है।
सूरज जब निकल गया है, तो तेरा दरवाज़ा क्यों नहीं खुला,
अरे! उठ, बाहर निकल कर तो देख, तेरी मंज़िल रही है बुला।
विश्वास मन में होगा तो तू खुद भागता जाएगा,
लंबा हो रास्ता भले, बावजूद थकान के, तू उसे पाएगा।
मंज़िल न भी मिले तो टूट मत जाना,
मिल जाए अगर तो वहीं मत रुक जाना।
थकान को मत बनाना बहाना,
भूल जाना क्या कहता-करता है ज़माना।
तुझे इनकी परवाह नहीं,
तुझे तो मीलों दूर तक है जाना...
तुझे तो मीलों दूर तक है जाना...

वेदना

जोफिजा

भाग सिंह खालसा कॉलेज फार वुमेन, काला टिब्बा, अबोहर

अपने हृदय में झाँक कर,
अन्तर-आत्मा से बात कर।
फिर से ढूँढ़ मानव तेरी वेदना कहाँ है?

सदियों पहले मानुष, जब धरती पर आया।
भरकर अपने सीने में, भण्डार संवेदना का लाया।
जानता नहीं था तब वो, 'सभ्य' खाना-पीना।
बस जानता था बात केवल, स्वच्छ हृदय से जीना।
धीरे-धीरे अपने भीतर 'ईर्ष्या' को बढ़ा लिया,
ना जाने कैसे और कहाँ, दया-भाव को छुपा दिया?
होगी कहीं तेरे आस-पास, रहता तू जहाँ है।
फिर से ढूँढ़ मानव, तेरी वेदना कहाँ है?

सत्य को अनदेखा कर, असत्य की ओर जा रहा।
छोड़ कर वाणी वेदों की, बारूद की धुन गा रहा।
'गुरु-पीरों के उपदेश की, मत कर तू अवहेलना।
'कर्म-फल' जो दूषित होगा, तूझे पड़ेगा झेलना।
क्रोध, स्वार्थ और 'अहम', को ना होने दे हावी।
ढूँढ़नी है, मंजिल दूर बहुत, बैठ ना हार कर राही।
'प्रजवल्लित' हो करुणा का सूर्य, जहाँ 'ईर्ष्या' की 'निशा' है।
फिर से ढूँढ़ मानव, तेरी वेदना कहाँ है?

कभी था वो समय जब तू, वेदना से 'परिपूर्ण' था।
विचार कर अब या पहले, जीवन तेरा 'सम्पूर्ण' था।
अरे मूर्ख! अगर हृदय में, औरों के लिए पीड़ा ना रहेगी।
तो फिर कैसे 'धरती माँ', स्वयं पर तेरा बोझ सहेगी।
भूल ना संसार में तू, 'सर्वोत्तम', प्रिय-प्राणी है।
कहीं-ना-कहीं तेरी ही होगी, जो वेदना की कहानी है।
अभी भी पथ पर अमिट, तेरे इरादों के 'निशान' है।
फिर से ढूँढ़ मानव, तेरी वेदना कहाँ है?

‘गर तू अपने हृदय से, कर देगा वेदना पूर्णतः अलोप ।
तो तेरी स्वार्थी-दशा से, बरसेगा सृष्टि पर कोप ।
संसार में फिर सभी प्राणी, एक-दूसरे से घबराएंगे ।
बिना हृदय में लिए पीड़ा, शक्तिशाली न बन पाएंगे ।
अब तक जो सुनी वीरता की बातें, पीढ़ियों तक कैसे सुनाएंगे ?
अगर ना दिल में बचाई वेदना, स्वयं को कैसे बचाएंगे ?
अच्छाई हो फिर या बुराई, तूने ही फैलाई जहाँ भी रहा है ।
फिर से ढूँढ मानव, तेरी वेदना कहाँ है ?

कहने को तो ये भावना, समझो तो जीवन का सार है ।
बिना करुणा, दया, वेदना के, ‘कारावास’ संसार है ।
समय रहते इसे धारण कर लो, बस यही है जीवन का ‘मूल’
अगर इस पर ना अमल करोगे, संसार हो जाएगा शूल ।
विश्व प्रख्यात भारतवर्ष को, फिर से ‘गुरु’ बनाना है ।
औरों के लिए जीना सिखाकर, बलिदान देना सिखाना है ।
तुम भी दिखाना सहानुभूति, ‘वेदना’ ने ये कहा है ।
फिर से ढूँढ मानव, तेरी वेदना कहाँ है ?

इंतजार करने वालों को सिर्फ उतना
ही मिलता है, जितना कोशिश करने
वाले छोड़ देते हैं ।
डा. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम

ममता

अनमोल

एस. जी. एच. आर. एस. कॉलेज फार वुमेन, चबेवाल

जो मुझे हर ऊँचाईयों पर पहुँचाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ,
हर बार जो तूँ मुझे प्यार से समझाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ।
बेवजह रूठने पर तूँ फिर भी मुझे मनाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ,
वो जो पापा की डाँट से बचाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ।
वो जो हर वार मुझे अपनी ओर खींचती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ,
तूँ जो हर संकट से मुझे बचाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ।
जो मुझे सही राह दिखाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ,
बच्चों के लिए जो सब कुछ कर जाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ।
सौ गलतियाँ करने पर भी तूँ माफ कर देती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ,
मुझे दुख में देख तूँ खुद उदास हो जाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ।
अपनी इच्छाओं को मारकर मेरे लिए सब कुछ लाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ,
मुश्किल घड़ी में जो मेरा हौसला बढ़ाती है, वो तेरी ममता ही तो है माँ।
भगवान से भी ऊँचा दर्जा है जिसका, वो शख्स ही तो होती है माँ,
बच्चों को ममता से सींचती है, माँ।
कुछ तो जादू है तेरी ममता में माँ,
मेरे लिए मेरी ज़िन्दगी हो तुम माँ।
तेरी ममता मेरा ईनाम है, माँ,
मुझे ऊँचा करना तेरा नाम है, माँ।
मीठा है तेरा हर एक बोल माँ,
खुशी से फूल जाती हूँ, जब कहती है, तूँ “अनमोल” माँ।

हालातों के आगे जब साथ
न जुबां होती है।
पहचान लेती है, खामोशी में हर दर्द,
वो सिर्फ माँ होती है।
और माँगने पर जहाँ पूरो हर मन्नत होती है,
माँ के पैरों में ही वो जन्नत होती है।

सिमरन

सुखमन मान

खासला कॉलेज ऑफ़ एजुकेशन, श्री मुक्तसर साहिब

जब नानक का तराजू 13-13 कर तोल जाए,
जन लाखों तसीहों के बावजूद, 'उफ' की आवाज़ न आए,
जब शीश तली पे रख, बंदा बहादुर रण में लड़ जाए,
जो गर्म तवी पर बैठ भी, उस रब का गुण गाए,
वो सिमरन कहलाए, वो सिमरन कहलाए ।।

परिवार छोड़ अपना, पर्वत पे जो चढ़ जाए,
दुनियादारी छोड़, मानस जब जोगी हो जाए,
बंधु दिल सच्चा भी जरूरी, यूँ इबादत न हो जाए,
नानक ने कहा, दुनिया में रह जो बंदगी कर जाए,
वो सिमरन कहलाए, वो सिमरन कहलाए ।।

बुढ़े माँ-बाप को छोड़ आश्रम, मंदिर में क्यों जाए?
माँ-बाप ही भगवान तेरे, क्यों इन से पल्ला छुड़ाए,
माँ-बाप की करी जो सेवा, कभी बेअर्थ न जाए,
इस दुनिया से उस दुनिया की, सीढ़ी जो बन जाए,
वो सिमरन कहलाए, वो सिमरन कहलाए ।।

पैसे के पीछे भागे, माया मोक्ष न दे जाए,
एक दिन जाना है ऊपर, वहाँ पैसा काम न आए,
“मेरे पैसे-कपड़े रह गए यहीं” आवाज़ कबर से आए,
सब कुछ यही पड़ा रहेगा, साथ कुछ न जाए,
एक वस्तु जो रहेगी तेरी, वो सिमरन कहलाए
एक वस्तु जो रहेगी तेरी, वो सिमरन कहलाए ।।

कुछ मीरा जैसे हर साँस प्रभु का चिंतन करते जाए,
और कुछ हनुमान जैसे, अपने करमों से सिमरन कर जाए,
हिंदु मुस्लिम हैं एक ही, जो बात इतनी समझ जाए,
इन्सान को इन्सान समझे, इंसानियत का धर्म कमाए,
वो सिमरन कहलाए, वो सिमरन कहलाए ।।

दुनिया की इस भीड़ में, जब मोक्ष प्राप्ति हो जाए,
जो खुद की खुदी से पहचान करवा जाए,
अंतर आत्मा को जल सा शीतल जो कर जाए,
खाली पेट बैठा मानव, जब दूसरे की भूख पहले मिटाए,
वो बंदगी कहलाए, वो सिमरन कहलाए ।।

बाहुबली पिता के आगे प्रहलाद शीश न झुकाए,
होली का वरदान, जिस के आगे भस्म हो जाए,
वह इबादत की शक्ति, वह सिमरन कहलाए... ।।
“मेरा सब कुछ रह गया यहीं” कबर से आवाज़ आए,
एक ही चीज जो रहेगी तेरी, वो सिमरन कहलाए... ।।

आधुनिक रिश्तों का सूनापन

दूशी

ए. एस. कॉलेज फार वुमेन, खंन

रेलगाड़ी में सफर कर रही वृद्ध औरत जिसका नाम सीमा था वह लुधियाना से हरिद्वार जा रही थी क्योंकि उसके बेटे राजू ने उसे घर से बाहर निकाल दिया था। उसके सामने राक परिवार रेलगाड़ी में बैठा था जो आपस में कितना प्यार करते थे। सीमा के सामने बैठी औरत चाय पीने लगी उसकी चाय हाथों में गिर गई तो उसके बेटे को बहुत दर्द हुआ उसे अपनी माँ का दर्द देखा नहीं गया। जल्दी से माँ को लेकर गया हाथ धुलवा कर लाया।

यह सब देखकर सीमा की आँखों में आँसू आ जाते हैं। वह सोचने लगती है। पहले मेरा बेटा भी मेरा ऐसे ही ख्याल रखता था। जब मैं कभी बीमार होती थी वह पूरा दिन-रात मेरी सेवा करता था। राजू के पित जी जब थे तब उन्होंने परिवार को जोड़े रखा और संभाला। उनके जाने (मृत्यु हो जाने) के पश्चात् सारा परिवार टुकड़ों में बंट गया। राजू बड़ा होता जा रहा था। पिता की मृत्यु के बाद तकरीबन दो साल बाद राजू के लिए रिश्ता आया विवाह कर दिया। राजू की पत्नी अलग रहना चाहती थी। और राजू और उनके दो भाइयों के बीच तकरार होनी शुरू हो गई। छोटी-छोटी बातों में लड़ते रहने लगे। त्योहार भी ठीक से नहीं मनाते थे। राजू की पत्नी का कहना था और उसने सुझाव दिया कि तुम्हारी माँ के पास उनके नाम पर सारी जायदाद है। तुम अपने नाम पर करवा लो। और माँ को वृद्ध आश्रम भेज दो या फिर कह दो कही भी चली जाए। वह तो अंधी है न कोई काम करती है।

यह सारी बातें सीमा ने सुन ली और रोने लगी। अपने कमरे में चली गई और उसकी आत्मा बहुत दुखी होती। ऐसे क्यों कर रहा है मैंने तो इतना प्यार से बड़ा किया है। इतनी मुश्किल से उसके पिता ने और मैंने घरों में काम करके पढ़ाया कुछ एक ही मकान इक्ठ्ठा किया है। सीमा को दो दिन हो गए रात को सोई नहीं न ही किसी ने खाना पूछा।

सीमा-“सीमा अपनी बहू से कहती है बेटा मुझे खाना दे दो?”

बहू-“राजू की पत्नी रात की बनी रोटी उठाकर, रोटी के ऊपर नमक डालकर दे देती है”

सीमा-“रोटी को देखती रहती है वह कहती है कि मुझे

रात वाली रोटी क्यों दी”?

बहू-वह कहती है-कि हमने खाना खा लिया यही एक रात की रोटी बची थी खाना है तो खाओ नहीं खाना मत खाओ।”

राजू की माँ रोटी की प्लेट वहीं पर रखकर चली जाती है। उसके बेटे के घर आने पर वह कहती है कि तुम्हारी पत्नी मुझसे अच्छे तरीके से बात भी नहीं करती खाना भी नहीं देती दो दिनों से कुछ नहीं खाया। आज खाना माँगा तो रात की रोटी पकड़ा दी।

राजू कहता है कि ठीक ही तो किया। बस इतनी ही बातें सुनकर वह चली जाती है।

कुछ दिन पश्चात् वह अपनी माँ को घर से निकल जाने को कहते हैं क्योंकि उन्होंने बटवारा कर लिया है। तीनों भाइयों ने अपना-अपना हिस्सा ले लिया है। अब वह सभी कहने लगते हैं कि निकल जाओ। समान फेकने लगते हैं। वह घर छोड़कर आ जाती है। बिचारी सीमा, वह सोचती है मैं कहा जाऊँ। मैं तो अंधी हूँ इसीलिए वह सांचती है कि मुझे लगता है कि मेरे अंधी होने के कारण और काम न कर पाने के कारण तीनों ने बटवारा करके मुझे ऐसा कहा-

वह हरद्वार पहुँच गई है। वहाँ पर सेवा करती है। ऐसे ही उसने दो साल बिता लिए, किसी से उसको पता लगा कि उसके घर से कोई आया हुआ है। वह बहुत खुश हो जाती है। पर अफसोस उसको नहीं। कोई ओर सीमा को लेने आया है। सीमा के घर के सामने रहने वाले पड़ोसी हरद्वार घूमने आए थे उन्होंने सीमा को देखा बातचीत शुरू हो गई। उसको इसी तरह से अपने बेटे के बारे में बातें की। पता चला कि-

पड़ोसी-“वह कहती है माँ जी आपके तीन बेटे का बटवारा हुआ सभी ने अपने-अपने घर ले लिए हैं।”

माँ, (सीमा)-“उसे बहुत दुख हुआ।”

पड़ोसी-“इन्होंने बताया कि, तेरे बेटे का बच्चे भी हो गए हैं तीनों बेटे के लड़के हुए हैं।”

सीमा-“वह बहुत खुश हुई।”

पड़ोसी के जाने के बाद उसे तीव्र अपने बच्चों से मिलने

की इच्छा प्रगट हुई। वह जल्दी-जल्दी वहाँ से निकलकर वापिस घर जाना चाहती है। फिर वह लुधियाना आकर अपने बेटे से अपने पोते को देखने का प्रगटावा करती है। वह कहती है कि मुझे एक बार बच्चा देख लेने दो फिर मैं वापिस चली जाऊँगी। राजू दरवाज़ा खोलता है।

राजू-“वह अपनी माँ को देखकर कहता है फिर आ गई तुम?”

एक बार मुझे लगता है कि तुम्हें बात समझ नहीं आती सीमा-“उसकी माँ हाथ जोड़ने लगती है रोने लगती है।”

राजू-“इसको कोई फर्क नहीं पड़ता।”

वह दरवाज़ा बंद कर लेता है। उसकी माँ रोते-रोते दूसरे बेटे फिर तीसरे के पास जाती है। कोई भी उसकी बात नहीं सूनता सभी ऐसा ही करते हैं। उसकी आत्मा बहुत दुखती है। वह भगवान में बाते करते हुए कहती है कि-

“भगवान मुझे ऐसा दिन क्यों दिखा रहा है मेरी पति की मृत्यु हुई साथ मेरी भी हो जाती तो अच्छा रहता दर-दर भकटती तो नहीं मुझे उनके बाद कोई नहीं पूछता।”

वह सोचती है कि मेरे यहाँ आने का कोई फायदा नहीं हुआ किसी को मेरी फिक्र ही नहीं। सभी खुश हैं अपने परिवार में। मैं अपने बच्चे और पोते से भी नहीं मिल पाई।

रोज लड़ाई के कारण रिश्ते, परिवार सब अलग-अलग हो गया सब कुछ खत्म मेरा ज़िन्दगी जीने का कोई फायदा नहीं। वह चलती जा रही होती है वहाँ सामने ही गुरुद्वारा होता है। उसने रास्ते के उस पार जाना होता है तो एक प्यारी छोटी सी लड़की उस औरत को रास्ता पार करवाती है। वह धन्यवाद करती है। बुजुर्ग औरत रोने लगती है वह बच्ची कहती है क्या हुआ? माँ! उसको कहती है बेटा कुछ नहीं तुम्हें देखकर मुझे किसी की याद आ गई। वह अब चली जाती है।

गुरुद्वारे के अन्दर जाती है आज का हुक्मनामा पढ़ती है जो कि ‘कर्मों’ पर लिखा होता है। उसे पढ़कर अहसास व जीने की चाह होती है वह सोचती है कि जो होना वहीं होगा। माथा टेकने के बाद एख छोटी सी झोपड़ी जो गुरुद्वारे के पास थी वहाँ चली जाती है। झोपड़ी में कोई नहीं होता। उस बुजुर्ग औरत को एकदम चक्र आता है वह बैठ जाती है। उसे पता चलता है व महसूस होता है कि मेरा ऊपर जाने। भगवान के पास जाने का समय आ गया है। कुछ दिनों की मेहमान हूँ।

वह झोपड़ी पर एक कागज़ और पेन लेकर एक पत्र लिखती है। जिसमें लिखा है कि राजू बेटा और दो मेरे बच्चे मैं जाते-जाते तुम्हें कुछ बताना चाहती हूँ।

“बेटा राजू! मेरी भी किस दिन आँखे थी तुम छोटे से थे।

जब तुम न खेल रहे थे खेलते-खेलते गिरने के कारण तुम्हारी आँख का नुकसान हो गया। डाक्टर ने कहा कि इसकी एक आँख खराब हो गई है तो मैंने अपनी आँख तुम्हें दे दी। मुझे लगा कि तुम्हारी सारी ज़िंदगी पढ़ी है तुमने अभी दुनिया भी नहीं देखी। इसीलिए मैं एक आँख से अंधी हूँ।”

आखरी यह कहना चाहती हूँ-जैसे कि तुमने मेरे साथ जो किया। वो किसी और के साथ मत करता। अपने से बड़ों का आदर व उनकी सेवा करना। “बेटा! माता पिता भगवान् का रूप होते हैं। तुमने माँ को दुख दिया तो भगवान् को दुखी करना होगा मैं तुम्हें समझा रही हूँ। मेरी बात की ओर जरा ध्यान से सोचना।”

इस खत को लिखने पश्चात् उसकी मृत्यु हो गई। किसी व्यक्ति ने राजू को बताया कि तुम्हारी माँ की मृत्यु हो गई। उसने अब देखा कर दिया। फिर उस व्यक्ति के जाने के बाद वह वही जगह जाता है जहाँ गुरुद्वारे के पास बताया उस व्यक्ति की बात सच हो जाती है। वह अपनी माँ को देखकर रोने लगता है। तो उस सामने खत दिखाई देता है।

राजू-वह उसे खोलता है और पढ़ता है।

फिर पढ़ने के बाद फूट फूट कर रोने लगता है। इसी दुखी मन से वह अंतिम संस्कार करता है। यह दिन मैंने ऐसा क्यों किया। भगवान ने मुझे माँ दी जिनकी मैंने सेवा न कर घर से बाहर निकाल दिया और उनके बारे में कुछ सोचा भी नहीं।

और दूसरा मैंने ही घर का बटवारा पिता जी के जाने के बाद करवाया। मेरी माँ की आत्मा कितनी दुखी हुई होगी और मैंने ही उसे पोते से मिलने न दिया। कितना गलत किया। रिश्तो में दरार मैंने डाली है। उसको बाद में अहसास होता है।

निष्कर्ष-इस कहानी को पढ़कर हम निष्कर्ष में पहुँचते हैं कि परिवार व रिश्तो का टूटना और सब परिवार होते हुए भी एक माँ को अलग कर देना जो कि बिचारी बुढ़ी और अंधी है। बच्चे के द्वारा माता-पिता की सेवा न कर घर से निकलने के लिए कहना फिर बाद में पछतावा यह सब दृश्य को पेश किया है।

परिवार का होते हुए भी न होना इसका सूनापन।।

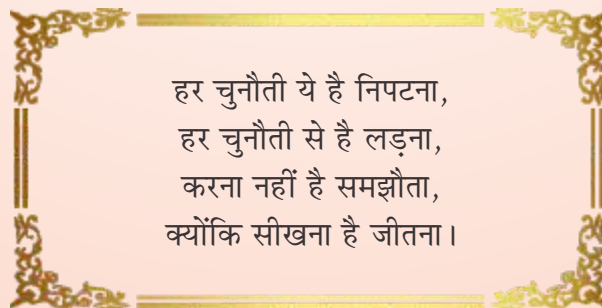

“माँ! मैं घर आ गई, आप कहाँ हो? मुझे बहुत भूख लगी है, जल्दी से खाना देदो।” आई बाबा आई... घर आते ही घर सिर पर उठा लेती हो तुम। अच्छा बताओ कैसा रहा आज का दिन? “बहुत अच्छा माँ।” अच्छी बात हैं, तुम हाथ मुँह धोलो और कपड़े बदल लो, तब तक मैं खाना लेकर आती हूँ और हम दोनों साथ में खाना खाएँगे आज।”

मैंने कपड़े बदल लिए और माँ खाना लेकर अंदर आई। खाना खा ही रहे थे कि साथ के घर से किसी के जोर-जोर से चिल्लाने कि आवाज़ आने लगी। मैं डर गई और जोर से माँ को पकड़ लिया। माँ ने कहा, “अरे तुम डर क्यों रही हो, तुम खाना खाओ, हमारे घर कुछ नहीं हुआ, उनके घर है वे अपने आप देखलेंगे, हमें उनसे क्या।” माँ की बात सुनकर हम खाना खाने लगे, लेकिन कुछ समय बाद चीखने चिल्लाने की आवाज़ और जोर से आने लगी। मैंने माँ से बोला, माँ आप एक बार देखकर तो आओ, वो मेरी दोस्त का घर है और आपको पता है वो ना आज स्कूल भी नहीं आई। मेरे कहने पर माँ उनके घर गए। माँ भागी-भागी वापिस आई, मैंने उनसे पूछा “क्या हुआ माँ, आप ऐसे भाग कर क्यों आई? सब ठीक तो है ना वहाँ?” माँ चुप रही और मेरी बात अनसुनी कर के रसोई में काम करने लगी। मैं भी रसोई में गई और पूछा “माँ! बताओ न।” माँ गुस्से में बोली आज लीला घर पर अकेली है, और वो इसलिए चिल्ला रही है क्योंकि दो-तीन बदमाश उसके घर घुस गए हैं और उससे बदतमीजी करने की कोशिश कर रहे हैं। बता दिया ना अब मेरा सर मत खाओ और जाकर

अपना काम करो। ये सुनकर मैं बोली “माँ हमें उसकी मदद करनी चाहिए, उसे हमारी मदद की जरूरत है। चलो, हम चलते हैं।” नहीं हम नहीं जाएँगे, उसके घर पर बाहर बहुत भीड़ जमा है। कोई उसकी मदद नहीं कर रहा है। सब तमाशा देख रहे हैं, तो हमें क्या? तुम जाओ और मुझे भी मेरा काम करने दो, और हाँ, एक और बात आगे से तुम लीला के साथ मत रहना, वरना लोग तुम्हारे बारे में भी तरह-तरह की बातें करेंगे। “माँ आप कैसी बातें कर रहे हो, वो हमारे घर के साथ रहते हैं और वो मेरी दोस्त भी है। आप इतने गंदे तरीके से क्यों सोच रहे हो, कोई कुछ नहीं कहेगा। आप चलो।” माँ चिल्लाई और बोली “तुम्हें एक बार में समझ नहीं आता, वो हमारी कौन है, हमें उससे कोई मतलब नहीं, तो खामखाह हम क्यों अपने पैरों पर कुल्हाड़ी मारें। उसके साथ जो होना होगा हो जाएगा, मुझे उससे कोई मतलब नहीं, और तुम्हें भी नहीं होना चाहिए। अब बस! और बहस नहीं, चुप-चाप अपने कमरे में जाकर पढ़ाई करो। “लेकिन माँ...!” माँ ने मुझे थप्पड़ मारा मैं रोने लगी, और फिर माँ मुझे कमरे में खींच कर ले गई और बाहर से दरवाज़ा बंद कर दिया। मैं रोती रही और चिल्लाती रही, मुझे उसकी मदद करनी है, दरवाज़ा खोलो...उसे मेरी जरूरत है।” किसी ने मेरी बात न सुनी।

कुछ समय तक चिल्लाने कि आवाज़ें आती रही। मगर किसी ने कुछ न किया और उसे उसके हाल पर तड़पने के लिए छोड़ दिया।

हर चुनौती ये है निपटना,
हर चुनौती से है लड़ना,
करना नहीं है समझौता,
क्योंकि सीखना है जीतना।

मदन मल्होत्रा जी गांव के सरपंच थे। वह बहुत ही खुशदिल व्यक्ति थे। सभी लोग अपनी मुशिकलों का समाधान उन्हीं से करवाते थे। जिस वजह से पूरा गांव मल्होत्रा को अपने परिवार की तरह ही लगता और गांव के लोग भी उन्हें उतना ही प्यार करते थे। इस तरह मदन का परिवार और गाँव पूर्ण रूप से खुशहाल था, भगवान ने सब कुछ दिया था। मल्होत्रा की पत्नी शिल्पा धार्मिक विचारों वाली स्त्री थी और दो बच्चे अनिल, मनोज थे। जो कि पढ़ाई में बहुत होशियार थे।

लेकिन गांव में ही मल्होत्रा का चचेरा भाई रहता था, वो गैर-कानूनी काम करता था। जिस वजह से मल्होत्रा से उससे ज्यादा बनती न थी। चचेरा भाई रमेश जो मल्होत्रा ने ज्यादा अमीर था, उसके पास सब कुछ था। लेकिन गांव के लोग उसे अच्छा नहीं मानते थे। रमेश ने लोगों की ज़मीन पर कब्जा कर लिया, नशे बेचता और न जाने कितने दुष्ट काम करता था। रमेश को मल्होत्रा से ईर्ष्या होती, जब उसकी प्रशंसा पूरा गांव करता था।

इस तरह समय व्यतीत होता रहा। मनोज और अनिल बड़े हो रहे थे। उनका तालमेल अब लोगों से ज्यादा होने लगा। वो भी अब अपने पिता जी के साथ पंचायत घर जाते, लोगों से बातें करते। आज, फिर पंचायत घर लोग और मल्होत्रा बैठे हुए थे, की भागता-भागता मज़दूर आया।

‘सरपंच साहब, सरपंच साहब वहां वो जवान मर गया’, मज़दूर बोला।

‘क्या हुआ? यूँ भागे आ रहे हो कौन है नौजवान?’ मल्होत्रा बोला।

‘गांव का ही है, उसने ज्यादा नशा किया हुआ था, जिस वजह से मौत हो गई’, मज़दूर एक सांस में बोल रहा था।

‘हे भगवान् ये क्या अनर्थ हो गया, न जाने किसकी नज़र लग गई है, गांव को’, मल्होत्रा चिंता व्यक्त कर रहा था। सिर पर हाथ रख लिया।

पंचायत घर में बैठे लोगों ने शोक व्यक्त किया और फिर गुस्से से कहने लगे, ये काम तो एक व्यक्ति का ही हो सकता

है। तो मल्होत्रा सोचने लगा, कौन हो सकता है

‘कौन हो सकता है?’ सरपंच बोला।

‘रमेश’ हाज़िर लोगों ने उत्तर दिया।

सरपंच को बहुत गुस्सा आया और उसने अपनी और बाकी के पंचायत मैबरों की सहमति से रमेश को सबक सिखाने का फैसला किया।

नौजवान की मौत का दोष रमेश पर लगाया गया, क्योंकि वो नशे बेचता था। इस वजह से मुकदमा चलाया गया। बहुत लोग उसे बुरा भला कह रहे थे, जो गांव को बर्बाद कर रहा था और दूसरी ओर मल्होत्रा सबको अपना परिवार मानता था। उसकी दिन रात प्रशंसा करते।

जब अदालत में केस पहुँचा तो सारे सबूत रमेश को दोषी साबित कर रहे थे। रमेश को अपनी चिंता न थी, वो तो मल्होत्रा को नीचा दिखाना चाहता था। इसीलिए वो यह सब गैर-कानूनी काम करता था। अदालत में उसने कबूल किया कि वो नशों का व्यापार करता है, वो तो मल्होत्रा के बच्चों को भी नशे की लत लगवाना चाहता था। जिससे मल्होत्रा टूट जाएँगा और गांव की सरपंची मेरे पास आ जायेंगी।

ये सब बातें सुन कर न्यायधीष महोदय ने सबको बताया कि, ‘ईर्ष्या एक ऐसी आम उपयोगी है? जिसमें सब कुछ नष्ट हो जाता है, व्यक्ति के पास कुछ भी नहीं रहा।’

मल्होत्रा ने भी सहमति प्रगटाई और सब लोगों ने कहने लगा कि ‘जब हम किसी के लिए खड़्डा खोदते हैं, तो भगवान् हमें भी उसी खड़्डे में धकेलते हैं।’

इस तरह रमेश को ईर्ष्या की वजह से सारी उमर जेल में बतानी पड़ी। बुरे का अंत हमेशा बुरा ही होता है, ये बातें कहकर गांव के लोग बच्चों को सही रास्ता दिखाते हैं।

मल्होत्रा ही हर बार सरपंची के चुनाव जीतता था, क्योंकि लोगों को पूर्ण विश्वास था कि मल्होत्रा ने गांव को विकास की ओर ले जा रहा था। सभी गांव निवासी त्रेम-भाव से रहते थे, कोई ईर्ष्या की बात न थी। जिससे उनका गांव सबसे खुशहाल और विकसित बन गया, जिसे कलैक्टर महोदय ने सम्मानित किया।

राष्ट्रवाद बनाम महात्मा गांधी

बलकार सिंह

सरकारी कॉलेज आफ एजुकेशन , सैक्टर-20, चंडीगढ़

भूमिका—राष्ट्रवाद से अभिप्राय है बिना किसी वस्तु या सम्मान की चाह किये बिना अपने राष्ट्र के लिए कुछ करना या फिर उस की सेवा करना परंतु अंध-राष्ट्रवाद तब आता है जब हम सभी अन्य देशों की संस्कृति, मूल्य, भाषा, जाति आदि को अपने राष्ट्र से नीचा समझते हैं तथा अपने ही देश की संस्कृति, भाषा, धरती आदि को सबसे ऊँचा समझते हैं तथा इस के लिए कुछ भी कर गुजर सकते हैं। इस के लिए अन्य देशों का बुरा भी कर सकते हैं उन पर हमला भी कर सकते हैं जो कि आगे चलकर आतंकवाद का रूप भी धारण कर सकता है। हिटलर नरसंहार तथा वर्तमान समय में कुछ युरोपीय राष्ट्र अमेरिका भी इस तरफ बढ़ रहे हैं। परंतु हिटलर और आज के नेता में बहुत अंतर है।

महात्मा गांधी जी का जन्म 2 अक्टूबर 1869 में गुजरात के पोरबंदर में हुआ था। इन दिनों पूरे राष्ट्र की ब्रिटिश हुकूमत के अन्याय के खिलाफ अंदर से डर निकाला। सत्यग्रह किया गांधी जी के जीवन जीने के कुछ नियम के जैसे कि ग्राम स्वराज्य होना चाहिए तथा राम राज्य, स्वच्छता, सत्य की राह अहिंसा, तथा एक नियम राष्ट्र से प्रेम, उनकी मानता थी कि अगर राष्ट्र के लिए प्रेम होगा तभी हम राष्ट्र को ऊँचा उठा सकते हैं, राष्ट्र की सेवा कर सकते हैं। परन्तु अंध-राष्ट्रवाद के वह सख्त खिलाफ थे। उनका मानना था अंध-राष्ट्रवाद हमें आतंकवाद की तरफ ले जाता है। गांधी जी की एक कहानी या विचार “मैं ऐसा हारना भी नहीं चाहता जिन कि खिड़कियाँ, दरवाजे बिल्कुल बंद हो तथा ऐसा घर भी नहीं चाहता जो खिसकर अपनी ज़मीन ही बदल ले।

इस से पता चलता है कि वह कट्टर नहीं थे क्योंकि अंध-राष्ट्रवाद अंधा होता है, उन को सिर्फ अपना आप ही दिखता है दूसरा कुछ भी नहीं दिखता है। अगर हम इस रास्ते पर चलते हैं तो हमें कभी भी अपनी संस्कृति की बुरी बातें नज़र ही नहीं आती तथा ना ही हम दूसरी संस्कृति से अच्छी बातें लेना स्वीकार करते हैं तथा ऐसी संस्कृति विकास नहीं कर सकती वह स्थिर हो जाती है। अंध-राष्ट्रवाद के रास्ते पर चलने वाले राष्ट्र स्थिर हो जाते हैं। वह विकास नहीं कर पाते विकास

अगर कर भी पाते हैं तो मानवीय मूल्य के कुचलकर, दबाकर।

गांधी जी व्यक्तिगत अधिकारों के पक्ष में थे। परन्तु अंध-राष्ट्रवाद में राष्ट्र राष्ट्रवाद के नशे में तथा विकास करने के लिए मानवीय या व्यक्तिगत मूल्यों को कुचल देते हैं। उदाहरण के लिए कुछ हद तक चीन।

अंध-राष्ट्रवाद ऊपर से नीचे की तरफ जाता है। यानि कि सबसे ऊँचा राष्ट्र तथा व्यक्ति अंत में आता है परन्तु गांधी जी व्यक्ति अधिकारी को सबसे ऊँचा तथा उन का राष्ट्र ग्राम से शुरु होता था। वह गांव को आत्मनिर्भर बनाना चाहते थे। वह ग्राम स्वराज्य लाना चाहते थे।

अंध-राष्ट्रवाद का रास्ता या अंध-राष्ट्रवाद हिंसा से होकर गुजरता है। गांधी जी बहुत ही अहिंसा वादी व्यक्ति थे। उनका मानना था कि चाहे आज़ादी मिलने में पचास वर्ष और लग जाए परन्तु हिंसा का रास्ता उनको गवारा नहीं था। अंध-राष्ट्रवाद सत्य नहीं है, व्यक्त सत्य है। एक व्यक्ति अपना जीवन शांति से व्यतीत कर पाएँ तथा अपने कौशल का पूरा उपयोग कर पाएँ, यह ही सत्य है। ना कि बस अपने अंदर की आत्मा को नकारकर चलना।

गांधी जी के जीवन से ही पता चलता है कि वह राष्ट्र प्रेमी थे राष्ट्रवादी थे परन्तु अंध-राष्ट्रवाद के विरोधी थे। उन का मानना था कि व्यक्ति गलत नहीं होता है, सिर्फ विचार गलत होते हैं।

निष्कर्ष—वर्तमान में जिस तरह कुछ राष्ट्र अंध-राष्ट्रवाद की तरफ चल रहे हैं, उदाहरण के लिए पाकिस्तान में राष्ट्रवाद को धर्म के साथ जोड़ दिया गया है उन का नतीजा सिर्फ आतंकवाद या आतंकवाद। विचारधारा की पनपना ही निकला है। राष्ट्रवादी होना अच्छा है, परन्तु अंध-राष्ट्रवाद हमारे देश का उपर ना उठाकर नीचे ही ले जाता है तथा जिस कारण हुए विचारो, सोच, संस्कृति का विकास रुक जाता है। राष्ट्रवाद हमें जपान जैसा बना सकता है तथा अंध-राष्ट्रवाद अगला विश्व युद्ध करवा सकता है।

आज का नौजवान और चुनौतियाँ

दिव्या प्रीत कौर

सरकारी होम साइंस कॉलेज, सैक्टर-10, चंडीगढ़

आज फिर मेरी सुबह अलार्म के ज़ोर से बजने से हुई, बचपन में मैं जिस तेज़ गती वाले जीवन को पसंद नहीं करता था, आज वह मेरी जिंदगी का हिस्सा बन गया था। नौजवानों के जीवन में वैसे भी भारत जैसे देश में बहुत सी चुनौतियाँ उत्पन्न हो ही जाती हैं। मेरी जिंदगी में सबसे बड़ी चुनौती है नौकरी और फिर मेरे पिता जी। अमर, आज तो रविवार है, हम मिलकर खाना खा सकते हैं, आज तो काम छोड़ दो। ये लो, नाम लिया और आ गई मेरे पिता जी की आवाज़। 'बस आया पापा, थोड़ा सा काम रह गया है।' मेरे पिता जी मुझसे बहुत प्यार करते हैं और मेरे साथ ही रहना चाहते हैं, पर माँ के मरने के बाद पापा हम दोनों भाईयों के साथ छः छः महीने रहते हैं, अब भईया की बारी है उनको ले जाने की पर वह पिछले एक महीने से बहाने लगा रहे हैं, पूरे साल का काम उन्हें अभी याद आ गया है। पिता जी का स्नेह शुरू से ही मेरे और मेरी पत्नी रमा के साथ रहा है पर पिता जी की जिम्मेदारी हम दोनों भाईयों की है, तो निभानी भी हम दोनों को चाहिए। मेरी पत्नी रमा भी उसी समय का इंतज़ार कर रही हैं जब पापा हमेशा के लिए हमारे पास रहने आ जाएँ। 'अमर अब आ भी जाईए, पापा आपका कब से इंतज़ार कर रहे हैं।' रमा ने गुस्से में कहा। मैं भागता हुआ खाने के टेबल पर पहुँचा और मुंबई की दो टिकटें पापा के आगे रख दी। 'पापा! हम कल ही मुंबई जा रहे हैं, मैं आज ऑफिस जा रहा हूँ फिर घर आकर शाम को इकट्ठे खाना खाएँगे। रमा और पिता जी का मुँह उतर गया है पर मैं भी क्या करूँ पिता जी अगर भईया की चुनौती है तो अब मेरे लिए भी काँटा बन गए थे, हर बात पर अपनी सलाह देना और टोकना मुझे पसंद ना था। मैं अपना समान लेकर ऑफिस चला गया, वहाँ से शुरू हुई मेरी कठिनाईयाँ, एक तो बॉस का गुस्सा, ऊपर से काम, सहपाठियों की गलतियाँ, ऐसे लगा मुश्किलों का जैसे पहाड़ टूट आया हो, पर कई बार भगवान का धन्यवाद भी करता हूँ कि मेरे पास सरकारी नौकरी है नहीं तो आजकल इतने धक्के खाने के बाद भी नौकरी नहीं मिलती। एक ओर फोन की घंटियाँ, ऊपर से इतनी फाईलें, परसों की मीटिंग, और इतना शोर, ऐसे जीवन से अच्छा तो कॉलिज़ और स्कूल का ही जीवन था। शाम तक मैं सब

समेटकर घर के लिए निकल गया, अब सामना करना था ट्रैफ़िक का, सब्जी और फल वालों का शोर मचाना, बच्चों का पेन, पैसिल बेचने आना, इन सब स्वरों से मैं बहुत परेशान था, जैसे तैसे मैं घर पहुँचा तो घर में हर तरफ उदासी छाई हुई थी, आज रमा और पिता जी की खिलखिलाने की नहीं बल्कि उदासी से भरे चहरों का खामोश शोर था। जल्दी से कमरे में जाकर मैंने भी सब पैक कर लिया। सुबह तारों की छाँव में, हल्की चिड़ियों के चहकने के बीच हम दोनों ने रमा को अलविदा किया और निकल पड़े। दिल्ली से मुंबई। सीट पर बैठते ही पापा सो गए, पर मेरी नज़र पड़ी एक आदमी पर, दुबला-पतला शरीर, काले छोटे बाल, लंबा कद, मोटी-मोटी आँखें और चेहरे पर मुस्कान। 'अरे अमर, तुम यहाँ, मुझे पहचाना मैं तुम्हारा स्कूल का मित्र ज्ञान! कैसे हो तुम? मैंने उसे पहचाने की कोशिश की, मैंने खुशी से उसे गले लगा लिया और हम बातें करने लगे। स्कूल में हमेशा ज्ञान मुझे पीछे छोड़कर प्रथम आता था, हर कोई कहता था कि वह जीवन में सफलता हासिल करेगा। मैं उससे हमेशा आगे निकलना चाहता था, जलन का भाव हमेशा ही मुझे और पढ़ने के लिए प्रेरित करता था, कुछ समय बाद पापा का तबादला हो गया और हम दिल्ली आ गए। आज करीब 7 वर्ष बाद हम मिल रहे थे। मैंने उससे पूछा तो 'क्या कर रहे हो आजकल, और कहाँ जाने की तैयारी है? ज्ञान हँस कर बोला माँ यहीं बैठी है अगली सीट पर। उनके साथ शादी पर आया था। अब मुंबई जा रहा हूँ, मैं वहाँ एक बिजली विभाग में मामूली सा कर्मचारी हूँ। यह सुनकर मैं बहुत प्रसन्न हो गया, एक बार तो लगा आज छाती चौड़ी हो गई मेरी। 'मैं दिल्ली में सीनियर मैनेज़र हूँ। ज्ञान खुश था मेरी सफलता से और बोला शादी हो गई और घर में सब कैसे हैं, अमर। मैंने उसे बताया कि माँ चल बसी। 'कोई बात नहीं अमर जीवन है, मरना जीना तो इसका हिस्सा है।' हाँ ज्ञान, देखो पापा यहीं हैं साथ में, पर सो रहे हैं, घर में एक पत्नी है रमा, वह स्कूल में पढ़ाती है। आओ तुम भी मेरे साथ चलो भईया खुश होंगे तुमसे मिलके, पापा को वही छोड़ने जा रहा हूँ।' ज्ञान ने हैरानी से मुझे देखा और पूछा छोड़ने से क्या मतलब, काका तुम्हारे पास नहीं रहते। मैंने

कहा, “छः महीने मेरे पास, छः महीने भईया के पास क्योंकि पापा हम दोनों की जिम्मेदारी हैं।” वह परेशान था मेरे इस कथन से और मुझे हैरानी भरी निगाह से देख रहा था। ‘अमर, माँ-बाप कभी बच्चों पर बोझ नहीं होते, माना मैं ठहरा पुरानी सोच का, पर सारी उमर हमारे माँ-बाप ने हमें पाला पोसा, पढ़ाया-लिखाया, कामयाब बनाया, अब जब हमारी बारी आई तो हम उनको चुनौती समझलें, मेरी नज़र में तो यह पाप है, मैं तो अपनी माँ को हमेशा अपने पास ही रखूँगा और उनकी सेवा करूँगा। क्या पता स्वर्ग में जगह मिल जाए।” एक पल तो ऐसा लगा जैसे ज्ञान ने बातों ही बातों में मेरे चेहरे पर तमाचा मार दिया, मैं इतना बुरा व्यक्ति बन चुका था जो अपने पिता को चुनौती या कठिनाई मानता था। मुझे खुद पर शर्म आ रही थी। उसी समय ज्ञान की माँ का स्वर आया और वह उनके पास चला गया। सारे रस्ते मेरी आँखों से आँसू बहते रहे। मुंबई

पहुँचते ही मैंने ज्ञान से अलविदा ली। तभी पिता जी बोले,

‘अमर कुछ दिन रहेगा न मेरे पास, मुन्ना! तेरे बिना मेरा दिल नहीं लगता।’ पहले मुन्ना सुनकर मैं गुस्सा हो जाता था, क्योंकि लोग मज़ाक उड़ाते थे इस नाम का। उन्हें पर आज मैंने उन्हें गले लगा लिया और कहा, ‘आपका मुन्ना कभी आप का हाथ नहीं छोड़ेगा, चलो पापा एयरपोर्ट चलें, अब से आप अपने घर रहेंगे, मेरे और रमा के साथ। पापा हँसने लगे और बोले एक शर्त पर अगले साल मुझे छोटा मुन्ना या मुन्नी चाहिए।’ हम दोनों ने फिर हँसकर एक दूसरे को गले लगा लिया। उस पल ने मुझे सिखाया रिश्तों का कद बढ़ा होता है, और चुनौतियाँ इंसान को हर हालात से लड़ने के काबिल बनाती हैं न कि कमज़ोर करती हैं। आज मैं वह पुराना अमर नहीं बल्कि पिता जी का लाडला वही पुराना मुन्ना बन गया था।

मातृभाषा की सम्भावनाएं

स्वाती

गुरु नानक कॉलेज फार वुमेन, लुधियाना

“स्कूल में सिखाना नहीं पड़ता है जिसे,
कक्षा में रटाना नहीं पड़ता है जिसे।
जन्म से ही बोल पड़ता है जिसे हर बच्चा,
वो है हमारी मातृभाषा, वो है हमारी मातृभाषा।।”

मातृभाषा अपने अन्दर के विचारों को दूसरे तक पहुँचाने का एक ऐसा मार्ग है जहाँ पर हमें नियमबद्ध शब्दों की आवश्यकता नहीं होती। मातृभाषा वो भाषा है जिसके लिए मस्तिष्क से सोच-समझकर बोलना अनिवार्य नहीं है। दिल में मौजूद भावनाओं को सरल और साफ शब्दों में प्रकट करना मातृभाषा है। जब शिशु बोल नहीं सकता है, तब भी माँ उसकी हर तकलीफ, भूख, प्यास, दर्द सब समझ लेती है, क्योंकि इसके लिए माँ और बच्चे को शब्दों की आवश्यकता नहीं होती है। वो भाषा जिसे विद्यालय में जाकर नियमों और तरीकों की आवश्यकता नहीं होती। जो मनुष्य बचपन से ही नहीं बोल सकते, सुन नहीं सकते क्या उनको कोई मातृ-भाषा नहीं है? वो भी अपने मन के विचारों को ईशारों से, हरकतों से एक दूसरे तक पहुँचाते हैं। प्रत्येक मनुष्य की, राज्य की और देश की मातृभाषा है।

अगर हम पंजाब की बात करें, तो इस प्रान्त की मातृभाषा या माँ बोली पंजाबी है। पंजाब में निवास करने वाले माँ-बाप पंजाबी भाषा का प्रयोग करते हैं। उनके जन्म लेने वाले बच्चों को पंजाबी भाषा रटाने की ज़रूरत नहीं होती है। उन्हें अक्षरों की पहचान कराई जाती है, परन्तु किसी अन्य भाषा की तरह शब्दों के अर्थों को रटने की ज़रूरत नहीं पड़ती है। बच्चे को अपनी मातृभाषा लिखने और पढ़ने में तकलीफें नहीं आती हैं। पंजाब के बच्चों के लिए पंजाबी एक सरल विषय है, जिसको वो चिन्ता रहित होकर पढ़ते हैं।

अगर हम पंजाब की तरह अन्य प्रान्तों की बात करें तो उन सभी प्रान्तों की भी अपनी मातृभाषा है। जैसे कि बंगाल की मातृभाषा बंगाली है, गुजरात की गुजराती है, महाराष्ट्र की मराठी है, तामिलनाडू की तेलगू है, बिहार की भोजपुरी है, उत्तर प्रदेश की हिन्दी है आदि। इन सभी प्रान्तों के लोगों को अपनी मातृभाषा सरल व आकर्षित लगती है। मातृभाषा में

बोले गए शब्द दिल पर छपते हैं और आसानी से समझ में आते हैं।

हर प्रान्त में भी कई शहर हैं। उन शहरों की भी मातृभाषा

में कुछ विभिन्नताएं हैं। पंजाब में मालवे के भागों में मलवई बोली जाती है, दुआब में दुआबी बोली है। इन शहरों में भाषा तो पंजाबी ही प्रयोग में लायी जाती है, पर इनमें सामानताएं नहीं हैं। इन भाषाओं के शब्दों में विभिन्नता हैं। कहीं शुद्ध पंजाबी तो कहीं इसका कोई और रूप देखने को मिलता है।

अगर हम देश की बात करते हैं, तो प्रत्येक देश की बात करते हैं, तो प्रत्येक देश की अपनी मातृभाषा है। भारत की मातृभाषा हिन्दी है, जिसे संविधान से मान्यता प्राप्त है। ऐसे ही चीन की मातृभाषा मैडिड है और पाकिस्तान की उर्दू है। हरेक मातृभाषा अपने आप में एक इतिहास है। लोगों को अपनी मातृभाषा को सुनने और समझने में कोई कठिनाई नहीं होती है। भाषाएँ किसी देश की कामयाबी, संस्कृति आदि को भी दर्शाती हैं। अगर किसी की भाषा स्नेहपूर्ण है, तो उसके देश को भी तारीफें मिलती हैं।

मातृभाषा की सम्भावनाएं कामयाबी और तरक्की के दौर के साथ कम होती जा रही हैं। आगे बढ़ने की चाह हरेक में होती है। इस ख्वाहिश में हम अपनी मातृभाषा, परम्परा, संस्कृति आदि सब को पीछे छोड़ते जा रहे हैं। आज के दौर की बात करें तो लोगों के मन में ऐसी भावना है कि जिसे अंग्रेजी बोलनी आती है, लिखनी आती है वो ही पढ़ा लिखा है। वही इन्सान कामयाब है, पर ऐसा नहीं हैं। हर एक की अपनी रूचि है कि वह अपनी मातृभाषा में निपुण है या किसी और भाषा में। लोग अपने शहरों की भाषा भूलते जा रहे हैं, क्योंकि उनका कारण किसी कारण से शहर बदलना है। किसी और प्रान्त में अच्छी नौकरी मिलती है, तो प्रान्त बदल जाता है और कईयों का देश बदल जाता है। जो लोग ऐसी परिस्थितियों से गुजरते हैं, वो आगे जाकर अपने मौजूदा माहौल में ढल जाते हैं। वहाँ का रहन-सहन, भाषा, पहिरावा सब उसी मुताबिक कर लेते हैं और आखिर शायद यही बदलाव है।

जो लोग अपना देश छोड़कर अन्य देश में जाते हैं, अगर उनके बच्चे वहाँ जन्म लेते हैं, वहाँ पढ़ते-लिखते हैं तो वो अपनी मातृभाषा को न बोल पाते हैं न समझ पाते हैं क्योंकि न तो स्कूल में ऐसा माहौल होता है, न घर पर और विदेशों में माँ-बाप काम करते हैं तो बच्चे को अपनी मातृभाषा, संस्कृति, रीति-रिवाज, समझाना बताना उनके लिए भी मुमकिन नहीं। अगर कुछ माँ-बाप ऐसे करते भी हैं तो भी वो शुद्धता से वो तरीका नहीं सिखा पाते हैं। जिस कारण से मातृभाषा की संभावनाएं घटती जा रही हैं। ऐसा होता रहेगा तो आने वाली

पीढ़ी अपनी मातृभाषा से वंचित रह जाएगी। हमारी मातृभाषा हमारा गौरव है, देश का गौरव है जिसे हमें बनाए रखना होगा।

मातृभाषा को लेकर, भाषा को लेकर बहुत से दंगे होते हैं। मुस्लिम कहते हैं हिन्दी मत बोलो। हिन्दू कहते हैं हम उर्दू नहीं सुनेंगे। दरअसल ये सब कुछ सिर्फ कुछ लोगों के दिमाग की उपज है। वो लोग अपने स्वार्थ के लिए ये सब तरीके अपनाते हैं। अपना दबदबा बनाए रखने के लिए दंगे करवाते हैं। लोगों को एक दूसरे की मातृभाषा के लिए भड़काते हैं। जिस कारण इन दंगों में कितनों के घर, परिवार सब इन दंगों की भेट चढ़ जाते हैं। क्योंकि वो इंसान तो हैं, पर उनके अन्दर इंसानियत नहीं है। वो कहते हैं न :

“इंसान तो हर घर में जन्म लेता है,

पर इंसानियत किसी-किसी घर में जन्म लेती है।।”

अपनी मातृभाषा को हम सबको मिल कर ही बचाना होगा। तरक्की सिर्फ अंग्रेजी में नहीं है, हमारी मातृभाषा में भी है। इसे सबकी सोच बनानी होगी। अमेरिका, रूस जैसे महान् देश हिन्दी और संस्कृति भाषा में लिखे गए ग्रंथों को पढ़कर

उसका अध्ययन कर रहे हैं। इन चीजों पर नए-नए प्रयोग कर रहे हैं, पूरे ब्रह्माण्ड का सार समझाने का प्रयत्न कर रहे हैं। इसलिए अपनी मातृभाषा को हमें संभालना होगा। संस्कृति, मातृभाषा ये सब एक धरोहर है। इसे आने वाले कल तक पहुंचाना हमारा कर्तव्य है। अपने बच्चों को इस ज्ञान से रूबरू करवाना हमारा धर्म है। अगर हम किसी परिस्थितियों में अपना प्रांत या देश छोड़कर कहीं और जाते हैं, तो अपने आने वाली पीढ़ी को वहां भी अपनी धरती से जोड़े रखना होगा और हमें अपनी मातृभाषा की घट रही सम्भावनाओं को फिर से बढ़ाना होगा। हमें खुद भी अपनी मातृभाषा पर अध्ययन करते रहना होगा और इसकी शुद्धता को जीवित रखना होगा। इसका शुद्ध रूप आरक्षित करना होगा। स्कूलों इत्यादि में भी अपनी मातृभाषा से जुड़े रहने का कोई ना कोई तरीका ज्ञात करना होगा ताकि हम इसका संरक्षण कर सकें और मातृभाषा विलुप्त न हो सके। प्रत्येक क्षण यहीं सोचना चाहिए कि :

“जीवन में सरलता हो,

हृदय में पवित्रता हो।

वाणी में मधुरता हो,

और मातृभाषा में शुद्धता हो।।”

किसी देश के व्यक्ति की मातृ भाषा ही उसकी पहचान होती है, जिसके माध्यम से वह अपने मन के विचार किसी दुसरे व्यक्ति के सामने व्यक्त करता है। अपनी मातृ भाषा के कारण ही व्यक्ति किसी दुसरे व्यक्ति या किसी अन्य देश, संस्कृति वाले व्यक्ति पर अपना साकारात्मक प्रभाव डाल पाने में समर्थ होता है। हमारे अन्दर कुछ ऐसे गुण होते हैं जो हमें हमारी मातृ भाषा और मातृ भूमि से प्राप्त होते हैं। हमारे रहन-सहन का ढंग, बात-चीत करने का तरीका और वेश-भूषा आदि भी इसी प्रकार के तौर-तरीको में सम्मिलित हैं।

इस दुनिया में 100 से भी अधिक देश हैं। जिन में से कई देश उन्नति के शिखर पर विराजित हैं और बहुत से देश उन्नति की ओर लगातार बढ़ रहे हैं। मैं अपने आप को बहुत अधिक खुशनसीब मानता हूँ की मेरा जन्म भारत में हुआ, जिस पर मैं बहुत अधिक गर्व का अनुभव करता हूँ। हमारी मातृ भूमि भारत जैसे विशाल लोकतंत्र वाला देश है, जिस कारण यह हमारे लिए बहुत गर्व की बात है। हमारा देश भारत भाषाओं और संस्कृति में विविधताओ वाला देश है, जिसमें कई प्रकार की भाषाएं और संस्कृति उपस्थित है। इसके साथ-साथ हमारा देश जलवायु में भी विविधता वाला देश माना गया है जिसमें कई प्रकार की अर्थात् हर प्रकार की जलवायु प्राप्त होती है कहीं कश्मीर जैसे ठण्डी जलवायु वाले राज्य हैं और कहीं राजस्थान जैसे राज्य जहां रेगिस्तान आदि स्थित है। कहीं मुम्बई जैसे समतल वायु वाले राज्य है। कहीं उत्तर भारत जैसे गर्मी-सर्दी वाले राज्य स्थित हैं। हमारे देश में पंजाब, गुजरात, राजस्थान, हरियाणा, उत्तर प्रदेश बिहार और मराठी (मुम्बई) आदि सभ्यताओं वाले भिन्न-2 प्रकार की संस्कृति वाले राज्य है। जिसके अपने-अपने अलग-अलग रीति-रिवाज, भाषा और पहनावा है। इन्ही विविधताओं के कारण ही हमारे देश की एक अलग पहचान बनती है जो बाकि देशों के लिए एकता का प्रतीक बनती है।

हमारे देश को अनेकता में ऐकता का प्रतीक माना जाता है जहां इतनी विविधायों के होते हुए भी सभी व्यक्तियों को

समानता का अधिकार प्राप्त है, धार्मिकता का अधिकार प्राप्त है, समाजिकता का अधिकार प्राप्त है और सभी को राजनीतिकता का भी अधिकार प्राप्त है। इसका अर्थात् अधिकारों का

स्पष्ट रूप से वर्णन इस प्रकार है :

समानता का अधिकार-हमारी मातृभूमि में सभी देशवासियों को समानता का अधिकार प्राप्त है। कोई भी व्यक्ति जाति-पाति, धार्मिक-कट्टरता, उच्च-नीच, और अमीरी-गरीबी आदि के आधार पर किसी व्यक्ति के साथ भी भेद-भाव, अन्याय या उसका शोषण नहीं कर सकता। ऐसा करने वाले व्यक्ति को उचित सजा और जुर्माना भी देना पड़ सकता है।

हमारे देश में सभी नागरिक एक समान है। सभी को समान अधिकार प्राप्त है। सभी देश-वासियों को वोट का अधिकार प्राप्त है। देश का कोई भी मंत्री चुनने का अधिकार आम-जनता का अधिकार है।

धार्मिक समानता-हमारे देश में सभी नागरिकों को धार्मिक समानता का अधिकार प्राप्त है। सभी लोग अपने धर्म के अनुसार अपने रीति-रिवाजों को मनाते हैं। सभी व्यक्ति अपने धर्म के अनुसार ही अपनी मातृ भाषा का उपयोग करते हैं।

समाजिक समानता-हमारे देश में सभी वर्ग के नागरिकों को समाजिक समानता का अधिकार है क्योंकि सभी लोग मिल कर ही समाज का समाजीकरण करते हैं। जिसमें सभी वर्ग के लोग भाषाओं और रीति-रिवाजो वाले भी शामिल है।

राजनीतिक समानता-हमारे देश में राजनीति को एक विशेष महत्व दिया जाता है। राजनीति पर सिर्फ किसी विशेष वर्ग या समुदाय के लोगों के लिए नहीं बल्कि राजनीति में कोई भी आम व्यक्ति भी हिस्सा ले सकता है, जिससे हमें यह ज्ञान होता है कि हमारे देश में राजनीतिक समानता का अधिकार बहुत उच्चे स्तर पर है।

यह सभी अधिकार हमारी मातृ भाषा और मातृ भूमि का एक विशेष अंग है। जिसके कारण हमारी मातृ भाषा और भी अधिक समृद्ध होती है।

पुराने समय से मातृ भाषा को एक विशेष स्थान प्राप्त है। लोग अपनी मातृ भूमि को अपनी माता के समान मानते थे, उनकी पूजा करते थे, क्योंकि हमारे देश भारत में अनाज की कभी कमी नहीं होती थी। लोग इसी कारण से पुरातन काल के समय से अपनी मातृ भूमि की पूजा आदि करते थे। उस समय में उनके लिए उनकी मातृ भूमि की रक्षा करना उनका प्रथम कर्तव्य होता था। लोग अपनी मातृ भूमि के लिए अपने प्राणों की भी बलि चढ़ा देते थे। उनके लिए अपनी मातृ-भूमि को छोड़कर जाना मृत्यु के समान होता था। हमारे देश को स्वतन्त्रता दिलवाने के लिए भी शहीदों ने अपनी मातृ भूमि और हमारी मातृभाषा पर अंग्रेजों का अधिकार न होने देने के लिए शहीदी प्राप्त की, और अपना नाम इतिहास के पन्नों पर दर्ज कर दिया।

परन्तु आज के समय में हमारे देश के नौजवान इस बात को नहीं समझते, वह पश्चिमी सभ्यताओं की पकड़ में पड़ते जा रहे हैं। उन्हें अपनी मातृ भाषा से अधिक लगाव पश्चिमी भाषा से होता जा रहा है। वह भूल गए हैं हमारे स्वतन्त्रता सैनानियों के बलिदान को, अब वह पश्चिमी सभ्यताओं

(wester culture) को अधिक महत्त्व देने लगे हैं, जोकि हमारे लिए बहुत शर्मनाक बात है। यदि ऐसे ही चलेगा तो एक दिन हमारे नौजवान हमारी पुरातन सभ्यताओं को पूर्ण रूप से खो देंगे। वैसे भी लोगों का लगाव आज कल के समय में अपनी मातृ भाषा के प्रति कम होता ही जा रहा है। पुराने बुजुर्गों और कुछ समझदार नौजवानों के कारण ही हमारे देश में मातृ भाषा के प्रति लगाव है। हमें अपनी आने वाली पीढ़ियों को इसका महत्त्व समझाते हुए इसका ज्ञान अवश्य देना चाहिए। वैसे भी कुछ लोगों को जो दूसरे किसी देश में रहते हैं, उन्हें अपने देश की सभ्यताओं की महत्ता अपने बच्चों को अवश्य बतानी चाहिए। दूसरे देशों में पले-बढ़े बच्चे अक्सर उसी देश की सभ्यताओं को अपनाने लगते हैं और अपनी मातृ भाषाओं को भूल जाते हैं।

हमें इस समस्या को गंभीर रूप से समझकर इसके प्रति लोगों और अधिक-से-अधिक नौजवानों को इसका ज्ञान अवश्य देना चाहिए।

हमारी मातृ भाषा को समझकर सही ढंग से इसे व्यक्त करके अपनी पहचान बनानी चाहिए। अपनी मातृ भाषा पर गर्व करके अपने मातृ भूमि को अपने पर गर्व करने का अवसर प्रदान करना चाहिए।

जिस देश को अपनी भाषा और
साहित्य के गौरव का अनुभव नहीं
है, वह उन्नत नहीं हो सकता

डॉ. राजेन्द्र प्रसाद

आज का नौजवान और चुनौतियाँ

कहकशा अंजाम

देव समाज कॉलेज फार वुमेन, सैक्टर-45, चंडीगढ़

“तख्ताओं तख्त में से एक चुना करते हैं,
हम अजब शान से दुनिया में जिया करते हैं,
तोप क्या चीज है, बन्दूक किसे कहते हैं।
हम टैंको की शफें चीर दिया करते हैं।

क्या आज का नौजवान खुशहाल है? क्या आज का नौजवान तनाव मुक्त जिंदगी गुजार रहा है? नहीं! वो नौजवान जिन्होंने अपनी ताकत के बल पर खून देकर इस चमन को मौत के कटहारे से बाहर निकाला! वो नौजवान जो विधवा विवाह के पक्ष में खड़ा हुआ। वो ही नौजवान इस मुल्क में रहना पसंद नहीं करता। आखिर क्या कारण है जो आज का युवा वर्ग विदेशों में जा रहा है? मुल्क को आज़ाद हुए 73 साल हो गए लेकिन चुनौतियों का सिलसिला बढ़ता गया। इस मुल्क में मैंने बहुत कुछ देखा है! कहीं पे मासूम बच्चों के बिलखने की आवाज़ें तो कहीं जंगली कुत्तों को शेर होते देखा है। बाज़ार में बिकती आदम की बेटी देखी तो कहीं वज़ीर-ए-आज़म के तन पे लाखों का लिबास देखा। कहीं मैंने नज़ीब की माँ को उसकी याद में तड़पते देखा, तो कहीं हमले में मारे गए लोगों की लाशों को देखा। कहीं मैंने डिग्रियाँ लिए बेरोज़गार देखा! मैं क्या बताऊँ मैंने क्या-क्या देखा।

“ये भूख नहीं आज़ादी है!

माँगे से भला मिलती है कभी!

दिल जोश में ला फरियाद न कर

तासीर दिखा तकरीर न कर

मकसद की तलब में मौत से लड़।”

जी हाँ हम बात कर रहे हैं मर्द और औरत की आज़ादी की। आज़ादी इख्तियार को कहते हैं, आज़ादी पुरसुकून जिंदगी को कहते हैं लेकिन मैं ये समझती हूँ कि आज़ादी एहसास को कहते हैं। इस कौम, मुल्क, मज़हब को नुकसान इसके अंदरूनी अफाराद ने पहुँचाया है, बाहरी कौमों उस वक्त हमलावर होती है जब अंदरूनी खिलाफत मौजूद हो। आज का बेरोज़गार नौजवान सिसकता नौजवान नशे की चपेट में नौजवान 20 जुलाई 2019 के समाचार पत्र के अनुसार हर महीने 112 लोग नशे के कारण मौत के शिकार हैं। जो व्यक्ति सब्र, परिश्रम, तहम्मूल के साथ मेहनत करे उसी हँस्ती का नाम किसान है जो कड़ी धूप हो, या कड़ाके की ठंड हो, या

मुसलाधार बारिश में भी अटल खड़ा रहता है। मौसम की मार, व्यक्तिगत झगड़े,

सरकारी नीतियों के चलते वो भी आत्महत्या को गले लगा रहा है। उदाहरण के लिए पंजाब जिसने हरित क्रांति को अपने गर्भ से जन्म दिया आज उसी की ज़मीन अपने भूमिपुत्रों से ज़ख्मी हो रही है। जो कभी जीति-जागते इंसान हुआ करते थे आज आँकड़ा भर है वो और उनके वारिस कतार के आखिरी है।

“वो जो ख़्वाब थे मेरे ज़हन में

न मैं कह सका, न मैं लिख सका

कि ज़बाँ मिली तो कटी हुई

कि कलम मिला तो बिका हुआ।”

2009 की जनगणना के मुताबिक 14 करोड़ 40 लाख आबादी ने प्रवास किया जिसमें 62.9 महिला और 66.2 पुरुष शामिल थे जिनका मानना है कि उनका भविष्य गाँव में ठीक नहीं है। दुनिया भर में 215 मिलियन बच्चे ऐसे हैं जिनकी उम्र 14 वर्ष से कम है और वे बाल मजदूर हैं। बाल मजदूरों की संख्या भारत में सबसे अधिक है। 1991 की जनगणना के मुताबिक बाल मजदूरों की संख्या 11.3 थी जो 2001 में बढ़कर 12.7 हो गई। इन्हीं मसलों को लेकर आज का नौजवान परेशान है। आखिर कब तक रहेगा ये सिलसिला? “जिंदगी है सिलसिला-ए-इम्टहाँ, 2. इसका हर इम्टहाँ दिए जा रही हूँ।”

यह स्थिति किसी एक वर्ग, समुदाय, धर्म की नहीं बल्कि पूरे मुल्क की है। हर जगह भ्रष्टाचार रूपी कलंक का नाश है। महिलाओं के खिलाफ अपराध वर्ष 2016 की जनगणना के मुताबिक 1,00,000 महिला आबादी में से 155.2 मामले सामने आए जिसमें 11 फीसदी बलात्कार के मामले थे। हर 1 घंटे में 22 मामले बलात्कार के होते हैं। वर्ष 2015 में दहेज के कारण 7634 मामले सामने आए। वर्ष 2017 में 1239 मामले रेप के सामने आए। चुनौतियों से भरा ये मुल्क आज हमें पीछे हटने को मजबूर कर रहा है। वर्ष 2011 की जनगणना बताती है कि भारत महिलाओं के लिए सबसे असुरक्षित देश बन गया है। जिसके कारण है यौन हिंसा, मानव तस्करी, और सांस्कृतिक अथा धार्मिक कारण।

आज की महिलाएं भी नशे के मामले में आगे हैं। वाशिंगटन यूनिवर्सिटी ने 1980 से 2012 तक 185 देशों में महिला सिगरेट का लम्बा चौड़ा अध्ययन करके बताया है कि अमेरिका के बाद भारत महिला धुम्रपान में दूसरे नंबर पर है।

“कहते वहीं हैं जिसमें उनकी अपनी भलाई हो

सुनते वहीं हैं जिसमें उनकी अपनी कमाई है।”

आज का युग भ्रष्टाचार का युग है भारत का भ्रष्टाचार सूचकांक 100 में से 38 अंक है। भारत दक्षिण एशिया में भ्रष्टाचार के मामले में प्रथम स्थान पर है। यह मुल्क जो हमें मौलिक अधिकार देता कि हम सब एक हैं बिना किसी भेदभाव है, वहीं हमें धारा-326 के अंतर्गत वोट डालने का अधिकार देता है, लेकिन तब भी आज का नौजवान बेरोजगार है। आखिर क्यों उसके पास रोजगार नहीं? ये हक हमारा आज़ादी, ये लफ्ज़ प्यारा आज़ादी। बड़ी ईज्जत वाला आज़ादी बड़ी अंजमत वाला आज़ादी। आज़ादी के होते हुए भी इस मुल्क की अनगिनत आवाम बेरोजगार हैं। एन.जी.ओ. के मुताबिक 40.2 मिलियन बच्चे ऐसे हैं जो सप्ताह के सातों दिन काम करते हैं। 54.22 मिलियन बच्चे रोज यौन-प्रताड़ना का शिकार होते हैं। कैसी आज़ादी की बात करते हो जिसका हमने 70 साल पहले ख्वाब देखा था। जिन लोगों ने इस आज़ादी के लिए अपनी जान का नज़राना दिया था।

“वो दौर भी देखा है तारीख की गलियों ने,
लम्हों ने खता की थी सदियों ने सज़ा पाई है।”

“वो लोग जिन्होंने खून देकर चमन को ज़ीनत
बख़्शी है,

दो-चार से दुनिया वाकिफ है

गुमनाम न जाने कितने है।”

“मिले खुश्क रोट्टी जो आज़ाद रहकर, वो है ख़ौफ
ज़िल्लत के हलवे से बेहतर।”

आखिर कैसे इस गंभीर समस्या को सुलझाया जाए? ये असतुलन ईश्वर तो नहीं पैदा करता? यह तो हम और हमारे जैसी नासमझ जनता द्वारा अपनाई गई गलत सिद्धांत के पालन करने का फल है। यह ख़ौफ ज़िंदगी को सुकून की राह पर लाने के लिए मुल्क में बदलाव की ज़रूरत है। इस को रोकने के लिए भी नौजवान आगे आएगा। मेरे ख्वाबों को छीना है किसी ने, मैं सबकी बेहिंसी मुस्तहिल हूँ, मैं हिन्दुस्तान की ज़िंदा नस्ल हूँ। हमें आगे आकर इन बढ़ते हुए अत्याचारों को रोकना होगा। “अब्द की सर बुलंदी में कोई तो राज होता है, जो सर दे दे सरे मैदां वो ही सरफराज होता है।” अगर हमने ये कदम न बढ़ाया तो आज का युवा वर्ग अपना अस्तित्व खो बैठेगा। हमें अन्याय के विरुद्ध आवाज़ उठानी होगी। “यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता।” “विद्या ददाति विनयम्” का पालन करना होगा। हमें नामुमकिन को मुमकिन कर दिखाना होगा।

“यह वो कौम है जो ख्वाबे खरगोश में जीती है,
यह वो कौम है जो चाक हुए दामन को भी सीती है,
और कितनी मिसालें दूँ मैं इस कौम की
अरे यह तो वो कौम है जो जुर्रत से जामे शहादत
पीती है।”

एक देश, एक संविधान...

अदिति

दशमेश गर्ल्स कॉलेज बादल, श्री मुक्तसर साहिब

“एक देश,
एक संविधान...
राष्ट्रीयता की भावना लाकर
प्रशासनीय असम्मानता मिटा कर
बनाएंगे भारतवर्ष महान।”

भारत वर्ष में माननीय राष्ट्रपति जी एवं प्रधानमंत्री जी
और उनके मंत्री-मण्डल के द्वारा 05 अगस्त 2019 को एक

महत्वपूर्ण निर्णय लिया गया, जिसके अनुसार जम्मू-कश्मीर को एक केंद्रीय शासित प्रदेश बना दिया गया और लदाख को जम्मू कश्मीर से विभाजित कर दिया गया अर्थात् इस महत्वपूर्ण निर्णय में धारा 370 एवं 35A को रद्द कर दिया गया और जम्मू-कश्मीर के खास स्थान (special status) को खत्म कर उसे एक केंद्रीय शासित प्रदेश घोषित कर दिया गया।

धारा 370 भारत के इतिहास में, भारतीय सरकार का एक महत्वपूर्ण निर्णय रहा। इसके साथ ही हमारे देश में कई साकारात्मक और कई नाकारात्मक बदलाव भी आए। इस फैसले की घोषणा के साथ ही यह विवाद का एक गर्म मुद्दा बनता गया। परंतु “उन विवादों और उन बातों की गहराईयों में छिपे थे कई विचार... कई एहसास... और जो ज़ज्बात ब्यान न किए गए उनका कारण था देश-वासियों में तनाव।”

अर्थात् धारा 370 रद्द होने के कई कारण थे, जिनमें से एक विशेष कारण था लद्दाख के वासियों की जम्मू-कश्मीर से विभाजित होने की माँग।

धारा 370 का खारिज किया जाना, भारत में बदलाव का एक नया स्वरूप बना। ऐसा होने के साथ ही जो चीजे पहले भारत में केवल नाम-मात्र (nominally) थीं, अब वे सभी असलीयत (in a real sense) में अपने अस्तित्व में आईं, जिसका पहला उदाहरण है भारत का और उसके संविधान का एक हो जाना और इसी के साथ ही भारत का और उसके संविधान का संविधानिक शक्तियों से जुँझ कर, संविधान का Quazi-federal एवं Quazi-unitary के मंझधार और कार्य-प्रणाली से बाहर आना।

इतना ही नहीं, धारा 370 के रद्द होने के बाद जम्मू-कश्मीर के निजी-सुरक्षा क्षेत्र में सुधार आया है और पूरे भारत वर्ष में एक नई राष्ट्रीयता की भावना ने जन्म लिया है। जम्मू-कश्मीर पूरी तरह से भारत का हिस्सा था, हिस्सा है, और हिस्सा रहेगा। कश्मीर, भारत की शान भी है, और भारत का धड़ भी है।

इस धारा के बदलाव से जम्मू-कश्मीर में आतंकवाद भी कम हुआ है और लोगों में यह आशा की किरण भी आई है कि यदि और संविधानिक बदलाव आए और जम्मू-कश्मीर के उद्योगिक क्षेत्र में बदलाव आए, तो इससे एक तो वहाँ के लोगों को बेरोज़गारी नामक सफेद हाथी से मुक्ति मिलेगी और दूसरा रोज़गार के दर में साकारात्मक बदलाव आने से वहाँ पर आतंकवाद खत्म होने की संभावना है और इसके साथ ही जो वहाँ पर 300 नए नैटवर्क स्थापित किए गए हैं,

उससे लोगों की Per Capital Income बढ़ने की संभावना है, जिससे भारत की आर्थिक हालत में सुधार आएगा। इसके साथ ही जो राज्य कश्मीर को देखते हुए भारतीय सरकार से और शक्तियों (Provisional Powers) की माँग करते थे, जैसे की पंजाब, आदि, वे सब अब कम हो गई हैं, जो कि पहले भारत की राष्ट्रीयता, देश-भक्ति, federalism और संविधानिक कार्यशक्ति (smooth-functioning) पर एक खतरा बन चुका था, जो कि भारतीय संविधान पर सवाल उठाते थे।

“हर सिक्के के दो पहलू,
एक अच्छा तो एक बुरा”

अर्थात् धारा 370 के रद्द होने से भारत में साकारात्मक बदलाव तो आए परंतु इसी के साथ कुछ नाकारात्मक बदलाव भी आए, जिनमें से कुछ बदलाव तो कश्मीर के 20% प्रतीशत लोगों की सोच पर निर्भर करता है, क्योंकि इस धारा के रद्द होने के बाद जो एक संविधान और एक झंडा हो गया है और special provisions उनसे छीन लिए गए हैं, उसके बाद वे भारत में असुरक्षित महसूस करते हुए, कई बार भारत के संविधान और भारत के झंडे की मानहानी कर चुके हैं, जो की भारतवासियों के लिए शर्मनाक सिद्ध हुआ है और जिसके कारण भारतीयों की राष्ट्रीय एकता की भावना (national sentiments) को गहरी चोट पहुंची है। इन नाकारात्मक बदलाव होने के बावजूद जो सबसे अहम और चिंताजनक विषय बना रहा, वह कश्मीर में दंगे, वहाँ पर आतंकवाद और वहाँ का वर्तमान न-सुधारजनक दिखाई देने वाला माहौल है।

“मैं जलकर भी आज, नफरत की इस आग में
कई दिलों में सलामत हूँ...”

अंतः इस धारा के रद्द होने के दो पहलू होने के बावजूद यह हमारे देश के संविधान पर एक कलंक थी, जिसके रद्द होने से देश में एक नई समानता और राष्ट्रीय एकता की भावना ने जन्म लिया है। आखिरकार देश में साकारात्मक बदलाव लाना ही गांधी जी का, डा.बी.आर. अम्बेदकर जी का, और सभी भारतवासीयों का सपना बनकर आज भी जिंदा है

550 वर्ष सतगुरु के साथ

हरप्रीत कौर

खालसा कॉलेज ऑफ़ एजुकेशन, श्री मुक्तसर साहिब

“आओ सब मिलकर प्रकाशपर्व मनाएं,
सिक्ख धर्म की नींव को मजबूत बनाएं,
विचार जो पहले गुरु ने दिए हैं,
उनको अपने मन में बसाएं।”

भारत को गुरुओं और पीरों की भूमि माना जाता है। कहते हैं इस भूमि पर जन्म लेने के लिए देवते भी इच्छा करते हैं क्योंकि इसे देव भूमि कहा जाता है। इस पवित्र भूमि पर अनेक गुरुओं और पीरों ने अपने पवित्र चरण डाले। भारतभूमि सदियों से अपनी पवित्रता और महान सभ्यता के कारण सारे विश्व के लिए आकर्षण का केन्द्र बनी हुई है। इसी महान देश की भूमि पर जन्म लिया एक महान संत ने जिनका नाम है—गुरु नानक देव जी। गुरु नानक देव जी सिक्खों के पहले गुरु थे। उनके जन्म पर यह कहा जाता है कि ‘मीटि धुंध जग चानण होया’ अर्थात् अज्ञानता खत्म हुई और ज्ञान का उज्जाला हुआ क्योंकि उस समय भारत में उत्तर में सामाजिक और राजनीतिक हालात कुछ अच्छे नहीं थे।

“पिता मेहता का वंशज,
माता तृप्ता का लाडला है वह,
भाई बीबी नानकी का,
जगत का उज्जाला है वह”

गुरु नानक देव जी का जन्म पिता मेहता कालू और माता तृप्ता देवी के घर 14 अप्रैल 1469 ई में हुआ। जन्म स्थान का नाम था राय भोए की तलवंडी। जहां जगत को अंधेरे से उज्जाले की ओर लेकर जानी वाली इस महान प्रतिभा का जन्म हुआ। गुरु नानक देव जी का विवाह बीबी सुलखणी जी के साथ हुआ और उनके दो पुत्र श्री चंद और लक्ष्मी दास जी हुए।

एक बार बचपन में गुरु जी को पांथे के पास पढ़ाई करने के लिए भेजा गया तब गुरु जी ने पांथे को ही अपने अलौकिक चमत्कार दिखाकर हैरान कर दिया। वहीं एक बार गुरु देव जी के पिता ने उन्हें बीस रुपये देकर सच्चा सौदा करने के लिए भेजा लेकिन गुरु जी हृदय से इतने दयालु और नम्रता वाले थे कि उन्होंने उन रुपयों से भूखे साधुओं को भोजन करवा दिया और घर वापिस आ गए जिस पर पिता कालू काफी नाराज हुए। बाद में उन्हें सुलतानपुर लोधी नौकरी करने के लिए भेजा गया। वहाँ गुरु जी वेई नदी में स्नान करने जाया करते थे एक दिन वह गए और तीन दिन अलोप रहे तब उन्हें ब्रह्म ज्ञान की

प्राप्ति हुई। गुरु नानक जी ने नाम जपो, बाँट कर शको (वंड शको) और क़्रित करो (मेहनत का कार्य करो) का संदेश लोगों को दिया। उनका संदेश बहुत ही सरल और सीधा है जो किसी भी नागरिक को अच्छा व्यक्ति बनने के लिए प्रेरित करता है।

“550 वां प्रकाशपर्व है आया,
संतों पर भक्ति का नूर है छाया।”

गुरु नानक देव जी के जन्म दिवस को प्रकाशपर्व के रूप में सिक्खों द्वारा मनाया जाता है। लोग, मुख्य तौर पर सिक्ख धर्म के लोग इस त्यौहार को बहुत ही हर्षोल्लास के साथ मनाते हैं। सभी इस दिन गुरुदुआरे जाते हैं और अपनी श्रद्धा के अनुसार कई कार्य करते हैं। लोगों द्वारा कई प्रकार के धार्मिक पुष्प के कार्य भी किए जाते हैं। लोगों द्वारा लंगर आदि लगाए जाते हैं। यह प्रकाशपर्व पंजाब में किसी त्यौहार की तरह ही मनाया जाता है। इस वर्ष गुरु जी का 550 वाँ प्रकाशपर्व का उत्सव था। जाहिर है कि सिक्ख श्रद्धालु बहुत ही उत्साहित थे। इस त्यौहार को अमृतसर और आनंदपूर्ण में बहुत धूम-धाम से मनाया गया। गुरु जी ने इन स्थानों पर बहुत सा समय व्यतीत किया है।

हम सब ये बातें जानते ही हैं कि गुरु नानक देव जी सिक्खों के पहले गुरु थे और उन्होंने मानवता की भलाई के लिए कार्य किया। हम इस साल उनका 550 वां प्रकाश उत्सव मना रहे हैं। लेकिन विचार करने कि बात यह है कि मात्र कह देने से कि 550 वां प्रकाश पर्व है हम गुरुदुआरे जाएंगे, हम दान पुण्य करेंगे, इन बातों से गुरु जी को सच्ची श्रद्धाजली मिलेगी। हम कह रहे हैं 550 वर्ष सतगुरु के साथ, गुरु नानक देव जी के साथ या फिर उस परमात्मा के साथ जो हर वक्त हमारे साथ है जो हमारी हर गतिविधि को देख रहा है। हमारे अच्छे बुरे कर्मों को देख रहा है। क्या हम उस सर्वशक्तिमान को सच्ची श्रद्धाजली दे पा रहे हैं। अगर हम सब अंदर की झांक कर देखें तो यकीन मानें कि हम सब में से बहुत से लोग ऐसे होंगे जो शायद अपने होठों से तो हाँ, लेकिन अंदर दिल के किसी कोने में ना का जबाव भी लिए बैठे होंगे।

आज गुरु जी की पवित्र धरती पर बहुत से ऐसे कार्य हो रहे हैं जिन्हें गुरु जी बिल्कुल भी पसंद न करते। आज पंजाब की धरती पर जहाँ सिक्ख धर्म प्रमुख है, वहाँ ही मानवता का

हास हुआ दिखाई पड़ता है। भाई भाई से झगड़ा कर रहा है और कारण देखा जाए तो चंद पैसे या जमीन का टुकड़ा। कहीं लड़कियों के साथ दुर्यव्यवहार हो रहा है। माता पिता के आदर सत्कार में कमी आ रही है। आज ज्यादातर घरों के बजुर्ग वृद्ध आश्रमों में बैठे दिखाई पड़ते हैं। कहा जाए तो घोर कलयुग छाया हुआ है ठीक उसी प्रकार जब गुरु नानक देव जी ने जन्म के समय था। तब मुगल बादशाहों ने जनता का जीवन मुश्किल कर रखा था और आज भौतिकतवाद ने। सब आगे बढ़ने की चाह में अपने मूल को भूल जाते हैं कि हम इस धरती पर आए किस वजह से हैं।

“सतगुरु तो हर समय हमारे साथ हैं
अपने दिये हुए विचारों में,
बात हम पर आ जाती है,
कि हम कितना अमल करते हैं।”

आज 550 वां प्रकाशपर्व सच्चे दिल से तभी मनाया कह सकते हैं जब हम अपने दिलों से हर प्रकार की खलिश को निकालें। पूरी दुनिया को गुरु जी के विचारों की दी गई दृष्टि से देखें। अपने आप को भौतिकतावादी सोच से ऊपर उठाएं और हर समय समाज की भलाई के बारे में सोचें। रिश्तों में फिर से प्यार को अहमियत दें, माता-पिता का सत्कार करें। बजुर्गों से प्यार करें। उनका आदर करें। इस संसार को प्यार के साथ संजोये, अपने मूल को पहचाने कि भगवान ने इंसान को बनाते हुए किन गुणों को उसमें डाला था, क्या आज का मनुष्य भगवान की उस कृति का साकार रूप है? अगर है तो तभी हम कह सकते हैं कि 550 वर्ष सतगुरु या गुरु नानक के साथ क्योंकि हम उन्हें साथ समझकर उनके दिए विचारों को ढाल बनाकर कार्य कर रहे हैं।

“दिलों में खलिश है तो निकालो इसे,
नफरत बुरी है न पालो इसे,
गुरु जी ने दिए हैं अनमोल खजाने विचारों के,
ये अपने लिए हैं संभालो इन्हें।”

कहने का भाव यही है कि सिक्ख धर्म में गुरु ग्रंथ साहिब गुरुओं द्वारा दी गई वाणी उनके अनमोल विचारों का खजाना है। इसकी इज्जत करे इसकी बेअदबी न करे। इनकी बेअदबी सिर्फ तब नहीं होती जब कोई इनको नुकसान पहुंचाता है, वह तो राजनीतिक दांव पेचों के कारण हीन भावना से ग्रस्त लोग हमेशा से ही करते आ रहे हैं। इतिहास में जब सिक्ख धर्म में ही हम गुरुओं का इतिहास उठाकर देखते हैं तो पाते हैं कि हर गुरु साहिबान को कुछ हीन भावना से ग्रस्त लोगों का सामना

करना पड़ा और बहुत सी लड़ाईयां लड़नी पड़ी। तो कह सकते हैं कि अच्छाई की बुराई पर जीत तभी होती है जब

समाज में बुराई प्रचलित होती है और उसका खात्मा किया जाता है। लेकिन गुरु ग्रंथ साहिब की वास्तविक बेअदबी तब कहीं जा सकती है जब इनको मानने वाले, इसमें श्रद्धा रखने वाले इसके विचारों की इज्जत न करें और इसके विचारों की बेअदबी करें।

“महान है सभ्यता हमारी,
महान है इसके कर्णधार,
अपना कर इसके सूतों को,
बढ़ाओं देश दुनिया में इसका मान।”

हमारी संस्कृति महान है, हमारे संस्कार महान है इनकी कदर करे। गुरु जी ने हमें अनेकों उपहार दिए हैं उनकी अहमियत समझे। आज सिक्ख धर्म भारत पंजाब में ही नहीं बल्कि पूरे विश्व में अपनी एक अलग-पहचान बनाए हुए हैं। बाहर विदेशों में रहते लोग भी बहुत धूम-धाम से प्रकाशपर्व मनाते हैं। विदेशों में भी गुरुदुआरे मौजूद हैं, लोग बिना किसी भेद-भाव और रुकावट के गुरुदुआरों में जाते हैं। वह सिक्ख धर्म के सारे ही त्यौहार और दिन बड़ी धूम-धाम से मनाते हैं। विदेशी लोग भी सिक्ख धर्म का आदर और सत्कार करते हैं। अब बात हम पर आकर खत्म होती है कि क्या हमारे व्यवहार में वह गुण हैं जो सिक्ख धर्म के विचारों और गुरु जी शिक्षाओं का प्रतिनिधक कर रहे हैं। अगर हैं तो मुबारक है, तब हम कह सकते हैं कि गुरु हमारे साथ हैं, हमारे समक्ष है, अगर नहीं तो हमें अपने मूल्य की ओर वापिस जाना चाहिए। मनो से मैल निकालकर अपने गुरुओं द्वारा दी शिक्षाओं को अपनाना चाहिए। मानवता के लिए कार्य करना चाहिए। सभी धर्मों को इज्जत की दृष्टि से देखना चाहिए, धर्म को लेकर कट्टरता का विचार नहीं लाना चाहिए क्योंकि यह विचार हिंसा, तंगदिली उत्पन्न करता है और हमारे गुरु साहिबान हमें ऐसी कोई बात नहीं सिखाते जिससे अशांति और हिंसा का माहौल बने।

अगर हम गुरु नानक देव जी की शिक्षाओं को अपने जीवन में अपनाते हैं तो हम कह सकते हैं कि हमारा 550 वां प्रकाश पर्व सार्थक मनाया गया है।

“तंगदिली, नफरत और नकारात्मक सोच को दूर भगाओ

प्यार और गुलशन से सजा संसार बनाओ,
गुरु जी के संदेशों को अपने मन में बसाकर,
हर साल धूम-धाम से प्रकाशपर्व मनाओ।”

English Section

Contents

Sr. No.	Title	Participants	College Name	Page No.
1.	My Tree Life	Maheep Kaur Gill	S. Govt. College of Science, Education and Research, Jagraon	67
2.	Water is Life	Gurleen Sandhu	G. G. N. Khalsa College, Ludhiana	69
3.	Daughters	Navjot Kaur	S. B. H. S. Memorial Khalsa College of Education, Mahilpur	70
4.	A Memorable Day	Arindam Sharma	P. U. R. C., Hoshiarpur	71
5.	Hollowness of Modern Relations	Harsimrat Kaur	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	72
6.	Recognize Your Inner Being	Disha	G. H. G. Harparkash College of Education for Women, Sidhwan Khurd	74
7.	How to overcome the low Self-Esteem	Mansi	S. G. G. S. Sec. 26, Chandigarh	75
8.	The Boy Who Overcame	Arushi Bhandari	P. G. G. C. G. Sec. 11, Chandigarh	76
9.	Longing	Isha	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	78
10.	Obligation to Sit or an Urge to Run	Sukhpreet Kaur Gill	Bajaj College, Chownkiman	79
11.	My Mobile Phone	Sukhmani	A. S. College, Khanna	80
12.	Importance of Vocational Education	Vindhya Sood	S. A. C. C. M., Ludhiana	81
13.	Developing India	Ankit Sehgal	Arya College, Ludhiana	82
14.	Challenges before Youth	Priya	Guru Gobind Singh College for Women, Sec. 26, Chandigarh	83
15.	Craze of Going Abroad	Vrinda	Post Graduate Govt. College, Sec. 11, Chandigarh	84
16.	The Cast Prejudice	Arpit Kanwar	P. G. G. College, Sec. 46, Chandigarh	85

My Tree Life

Maheep Kaur Gill

S. Govt. College of Science, Education and Research
Jagraon

Beginning the day, the usual way,
I went for a walk, in the park.
I heard a voice, unfamiliar & odd
Coming from a corner somewhat dark.
The time was six, sky with colours mix.
No human could be seen
I heard what the voice had to say
I was in a situation I had never before been.
The voice had so much to say!
“You know me very well, my dear,
I have always been around, everywhere here.
Big trunk, numerous branches and pretty leaves,
Under me children play, executing their little mischief.
I threw apple for Newton to pick,
Great men gained enlightenment under my shadow thick.
I have sheltered birds, trapped here yet free,
I am the 'green one', I am your 'tree.'
“Do you want to experience me, my dear
Would you like to be a tree?
It will last just for a day
After that you will be human, you will be free.”
I agreed at the very moment.
I froze and turned brown, turned green.
Limbs disappeared, branches were here,
I had now become the green one, the tree.
I could feel the birds playing on my head
A squirrel planted a gentle kiss.
I could hear toddler calling my new name.
Being so loved, I thought, was such a bliss!
I watched little creatures eating my fruits
I could feel lives beneath me.
A cuckoo sat on my branch, the voice was so sweet.
I felt lucky to have experienced the green one, the tree.

Until the lightening truth struck me like never before
A group of 'Homo sapiens', I had overhead.
“The vehicles are increasing,” said the first.
“We need road extension,” said the second, “yes” said the third.
“These stupid greens are blocking the way.
Wasting the precious land below.
We could have built a luxury here,
But these 'lifeless' objects are causing economy's downward flow,”
Added a 'learned' with a smile,
Let's finalize the deal,
We get the land, you get the trees,
Make good furniture, it is going to be the best you will feel.”
“How cruel this is!” I cried.
But I couldn't hear what I said,
Oops! I forgot, the trees can't talk...
But they can surely feel, they are not dead!
I knew we clear forests, cut down trees.
But never before I had realized how grave this is
“What will happen to all my newfound children?
I am the place where they live.”
I woke up in a state of shock
Oh! It was just a dream. But I knew it was much more than that
A harsh reality, a truth, so bare, so clear.

Education is simply the soul of
a society as it passes from
one generation to another.

G. K. Chesterton

Water is Life

Gurleen Sandhu
G. G. N. Khalsa College, Ludhiana

I met Water God
Dressed in blue was He
The colours of ocean and the sea
He looked upon me,
And I was surprised to see
The ocean eyes were filled with tears.
Terrified, I stammered,
“Why are you crying? Do God cries too?”
With melancholy and pain
He explained,
“If you want to live then save me too,
I am crying because of the humans like you.”
When the Sun God is too hot
You want me to cool Him down
And sing you the pitter-patter song
Which I do, to make you happy.
Then you waste me as if you don't need me
Waste my precious drops
that could have grown many crops.
I make the flowers bloom
I make them bright - the plants and trees
But I am afraid of thee
Who will kill beautiful nature and me.
You won't live too,
That is my curse to you
I hope you know
You can't stay even a day without me.
Let me regain my lost power
Save me in every raining hour
Even today I can fill up the rivers up to the edge
If you people let me
Let me merge into mother earth.
I promised Him,
Saying “Water is Life
“I will try
Rather I will certainly.....”
Tears rolled down my cheeks as I said
I would save Him.

Daughters

Navjot Kaur

S. B. H. S. Memorial Khalsa College of Education
Mahilpur

Tiny gaze from ground arouse;
Shining face in a smirk frown;
Louse halts the bud to grow,
No No No it can't breathe
No No No don't let it live.
The flower blooms in dusty storms;
Living hard with sharp thorns;
Only mist appears in the eyes zone,
No No No it can't look
No No No don't let it to.
Gusty winds in stormy nights;
Making it shake from roots inside;
Demented soul still mounting high,
No No No it can't reach
No No No don't let it do.
Fragrant drops that flow around
Fill the air with soothing sound
The muddy ground taking it down,
No No No it can't flow
No No No don't let it to.
Glowing light of fire flies;
It dazzled the feigned pride;
Which pesters the fecund mind,
No No No it can't glow
No No No don't let it show.

Many highly intelligent people are poor
thinkers. Many people of average
intelligence are skilled thinkers.
The power of the car is separate from
the way the car is driven.

Edward De Bono

A Memorable Day

Arindam Sharma
P. U. R. C., Hoshiarpur

The fall had just set its foot in the remote town of Kansas. Samuel sat in the backyard, sipping on a glass of fine Hennessey he had just got from a friend back in Wisconsin. His grandson, now 7 years old was running around the lawn. Suddenly, his ball fell near the leg of Samuel, who was still admiring the amber coloured leaves dropping and floating rhythmically from the maple tree right outside in the street. Samuel bent down and stretched his arm to grab hold of the ball. The boy with huge eyes with a twinkle in them reached out to his grandpa's hand, when he noticed a deep scar. It has turned his otherwise mix of red and white hand across the palm and ran along with his fingers.

“Dean, what are you looking at”, Samuel asked his awestruck grandchild. “Grandpa, what happened to your hands, I never noticed it before”, said a curious Dean. As Samuel looked at his hands, he started drifting back to the days when he was not just Samuel but 'Sergeant Samuel Winchester'.

The Memorable Day: December 16-1991

Location: Gibraltar

First Division of Rangers Strike Corps was to attempt a rescue of the 514 Airborne troops who were currently pinned down in the mountainous terrains by constant rocket propelled grenades and Medium Machine gun fire. Heading the Alpha team was Sergeant Samuel, with a Bravo Charlie company. They planned to attack in a trident formation. The Bravo and Charlie Company would attack from the edges while Alpha team would rescue the Airborne troops. Three Apache Helicopters flew them to the forward base. The attack went on as planned. The Alpha Team was rescuing their mates when suddenly a new bunker started spewing MMG fire on them which was not marked by everyone. A bullet whizzed past Sgt. Samuel hitting the man behind him in the neck. It was Bobby. He was newlywed and was just talking about his young wife when tragedy struck. Sgt. Samuel knew in order to secure passage he would need to shut the gun without caring for his personal safety in the utmost traditions of Military, he made a run for the bunker just at its edge he crouched down. He could see the barrel roaring above his head. He was out of ammo, only a pistol at his disposal. Without a second thought, he grabbed the barrel with his bare hands and pulled down the MMG, shooting down every enemy. He could smell his burning skin against the barrel of the gun, with only bones visible in his hands.

'What a day that was!', he thought to himself, as he ruffled his hand in the hair of Dean, sipping his Hennessey and reminiscing the fall.

Education is the ability to listen to
almost anything without losing
your temper or your self-confidence.

Robert Frost

Hollowness of Modern Relations

Harsimrat Kaur

Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana

“So how was your day?” Kabir tried to bring up a lively conversation starter to the dining table.

“Fine.” Both his parents murmured monotonously and reverted to their dining plates.

“There goes the effort,” Kabir mused. Shaking his head lightly at the failed attempt, he too began having dinner simply trying to relish their mere presence for this was the only time one would catch the Malhotras together.

“I get it that Mom and Dad work hard,” Kabir wrote down to his journal. “They work hard and bring home money to keep me happy. It's crazy! But why can't they actually spare some time for me that's the thing which would do wonders for me!” He continued venting to his journal. “I know! I know! I am almost sounding crazy again. But that's the right thing, this loneliness drives me crazy. Can't they just get that?” He continued scribbling.

“How I wish if they had a bit more time than what they already spare for me!,” He mused, “I'm glad though, they're doing really good for themselves.”

“Surprisingly enough, they've even stopped fighting post Grandma's death. God, I miss her! What a great company granny was! I'm literally losing all of my loved ones, one by one,” Kabir, the 16-year-old wrote, “Later on, they expect me to accept the so called 'reality' and move on. I accept that death is the end of life! Everyone has to die! But why do all of my loved ones leave me so soon?”

With that plain thought, Kabir shut down his diary...and there it was...back up in the top shelf! Game face on!!

“There can't be chinks in your armor during the day”, his grandmother used to teach, “That's how you learn to live now!”

And his day began... the whole new facade of having the perfect happy family. “Survive!”

“I can't believe you double-crossed your own husband,” Kabir heard a crashing sound.

'Jesus! It's not even been a single day and I was thanking God just yesterday,' He wondered to himself.

“I did not double cross my husband. I just won over a business deal over the other company which belonged to another businessman,” his mother replied calmly.

“Who was your god-damned husband,” Kabir could hear the rage in his father.

“Rehan!” His mother too had lost her cool. “I don't family with business. These are two separate things,” She tried to explain.

“Well, news flash Myrah!” Rehan replied sarcastically. “You can't do that business you just became business rival of your own husband.”

“Jesus!” Myrah threw her hands in the air in irritation. “Just get over it Rehan! I won.” Myrah called him out, “You'd probably get the deal next time; it's plain business”

“No!” Rehan threw the glass he had in his hands and screamed loudly making Kabir rush downstairs into the living room.

“Ooh!” Myrah cooed. “Did baby Rehan feel bad being defeated?” She cocked her head sideways as she mocked him. “That's how betrayal feels!” Rehan replied, “You stole ideas... mixed them with yours and won the deal.” He tried to make her talk.

“Fair and square!” Myrah crossed her arms across her chest... agreeing to what she had done.

“Guilty much?” Myrah said to Rehan. “You did the same thing 10 years back right?”

“No!” Rehan toned down and looked into her eyes.

“Liar!” Myrah seethed. “You and that vicious co-partner of yours made a deal out of my ideas.

“And so, you've finally shown me your true colors now!” Rehan didn't stop there and answered back

quickly.

“Just learnt from the best,” Myrah winked back at him; wiping her tears.

“I’ll send the divorce papers tomorrow,” Rehan tried to test the waters. He was sure she would stick for she was dependent on him, also they had Kabir.

“I will definitely make sure to sign the first thing in the morning.” Myrah too answered back promptly putting Rehan up for a shocker. “I am very well independent Rehan. Get out of your bubble and look around,” she spat back at his shocked face and strutted out of the apartment.

“There goes another loved one!” Kabir was back to his safe house- the only place in the whole wide world where he could be himself; simple Kabir without any strong armor. He could talk for hours and no one would complain. He’d have company! Someone to whom he could really depend.

“She didn’t even turn around to look for me.” Kabir wrote in his journal. “Jesus! Can my parents be so selfish?” Playing with the ink pen in his hand he signed deeply, “I really don’t know what to say anymore. I feel empty. What’s happening? Like really! Am I so unworthy of Love”, he cried.

“God! You’re just all the very more dramatic.” Kabir wrote as he laughed between tears. He was devoid of friend’s family or any loved one in general now. “Why are all the things simply turning against me”? He mused.

“Sometimes I really miss being younger and ignorant! Is there no way possible for me to end up all of this suffering?” He wondered as he wrote, “Like just at the snap of my fingers everything would go perfectly fine!”

And then at 1:00 AM while Kabir was still writing he heard his mother’s shrill scream and quickly got up.

His mind raced at the thought what had really happened. Slamming the door open, he witnessed the worst shock of his life! His dad hung on the ceiling fan – face turned blue. He stopped dead in his tracks and his eyes popped dry. Tears weren’t ready to come out. His mother sat sobbing in a corner; holding onto a piece of paper near her chest.

Statement For Media

My husband, Mr. Rehan Malhotra – was struggling with some business issues. Contrary to the leaked report of my late husband being mentally ill – he took this step out of shame he’d brought to the company. Mr. Oberoi had been repeatedly pressurizing him to resign from the post of CEO so that his son could succeed my husband.

He just took this step-in great pressure as far as my understanding goes.

To read the last piece of letter from his now dead father, Kabir was shocked at the depth of his depravity. Words and senses failed him. He could not make out anything. The whole week went past in a blur. He had turned 17, was living alone with a house full of staff and his mother had shifted to a new place saying she wanted to focus on her career to get Kabir a better life as Rehan would’ve provided.

“Hey! Long time, no see.” Kabir finally sat down to journal. “I know I’ve been the one failing to talk to you.” He wrote, “But hey there! I am back to annoy you”, he continued. So, a lot has happened in the past week. Dad expired and mom left! Too much for sparing time for their only son. Kabir wondered. “I am just amazed! This is how the modern world works. Granny’s world was so much more; the better I...I just have this pain inside my heart... it’s aching and my brain goes on for like I’m not responsible for any of this so I should go on to make my life. Is that how we work? Always working on the conflicts between our hearts and brains? Dad! God, we didn’t even write about why he was doing this. What really made him take this step! All he was plain worried about was the damned media statement for mom.” Kabir sighed, “Leave it!”

“Is it bad if I say I don’t miss them?” Kabir wrote after a beat as if confessing a sin. “I love them! Loved them. But honestly, I don’t have much great memories of them that I would miss. All they’ve cared about is themselves, their lives, their careers, their social image and their requirements!”

“I don’t have a simple single feeling of love or of being loved. I just feel hollow!”

Recognize your Inner Being

Disha

G. H. G. Harparkash College of Education for Women

Sidhwan Khurd

The statement “Recognize your Inner Being” is second meaning of what we call Self- Realization that is knowing the innate and actual purpose of your life.

Self Realization:

- ? Know thy Self.
- ? Discover the Divine.
- ? Understand actual purpose of Life.

Self realization is related to word Divinity i.e. the Divine and this can be elaborated by considering the concept of attainment of peace and satisfaction. Discover the divinity and one can ultimately attain peace, harmony and contentment in life. Peace and satisfaction can be compared as the byproduct of the ultimate aim i.e. divine path. However, souls are distracted or are not aware of the actual objective of their birth on this planet.

In this modern era, human beings are under the influence of various types of evil which acts as resistance in the journey to achieve the divine. Some of these are dishonesty, revenge, dissatisfaction, thirst of money and luxurious life and many more people focus to achieve materialistic things and in the way of achieving all this they choose to follow the path of immorality that consequently takes them away from the chief point.

More the materialistic approach, more is the

REPULSION suffered from the

“Divine Road.”

One can achieve their ultimate goal only when its soul changes from impure to pure or from immorality to morality or from attire consisting evils to the attire consisting values. This can be attributed to the fact that the Divine being pure attracts the pure. It is the path which is less travelled and needs to be travelled to attain the supreme power and to get oneself united with the pure.

Divinity;

The Road not taken by many

But

Needed to be followed to get Harmony.

It is the right time to ask yourself

Who am I? From Where do I come?

Where have I to reach? What is the purpose of Life? What is actually mine?

The world in which one resides is not reality but it appears to be so. The being gets attracted to the things which are Gold Plated and is unaware about the actual GOLD. One can attain this divine path through Meditation.

“Meditation is the ultimate way to achieve Self Realization.”

Meditation is another name of silence and leads one to the stage where the Dark is illuminated by the most powerful light. The soul thus illuminated becomes pure and becomes free from all misfortunes and evils. It is the time when one achieves compassion, peace, satisfaction and harmony in life. The experience of the divine is unexplained and beyond words. This experience makes the soul selfless.

Meditation is considered to be successful when frequency of the soul matches with frequency of the Supreme Soul and one's connection gets established. It is the time when the soul gets disconnected with the materialistic world and is connected with the Supreme being. It is the relation which is free from all kinds of things that include greed. It is the relation that feeds us with immense love. It is rightly said,

“No treasure is compared to love of the Supreme Soul.”

Universe always sends the answer to the being in intuitive way but there is need to understand it.

For the attainment of the Supreme, one has to maintain the balance between soul and mind. This is because mind attracts the negative due to which soul become impure and gets diverted from actual goal. As Guru Nanak Dev Ji has rightly said 'Man Jeetey Jag Jeet'.

Inner being can be recognized when soul is filled with the essence of purity. Divinity can be acquired from the inner self. when a person achieves this supreme aim becomes aware of the answer to every question and actual PURPOSE OF LIFE.

How to overcome the low Self-Esteem

Mansi

S. G. G. S. Sec. 26, Chandigarh

“Out of all the judgments we pass, the most important judgment is the one which we pass on ourselves.”

In today's world we all are running a rat race in which luxury, power and money are baits for the worldly trap. We are so busy to achieve these materialistic things that we have lost our true selves. We are not left with any time to think about the direction we are leading to and who we are. It is said that 'If it is not bringing you peace, it is not worth your precious time'. But do we really give ourselves time to think about what is actually bringing us joy and sorrow, or what does our conscience say about the right or the wrong? We are just sinners who are judging other sinners for sinning differently. At the end, we are just left with emotions like shame, fear, jealousy leading to anxiety stress and loneliness.

A few years back, it came into light that every third person in this wicked world is suffering from depression and loneliness.

Since then many mental health programmes were conducted in schools and colleges. Even suicide prevention week is celebrated to control the rising problem. But we did not try to find out the roots of these problems. Lack of introspection of the whole spectrum of things that inhibits us is one. More people are suffering from low self-esteem because we have terribly failed to give time to ourselves.

Our generation is facing lack of patience because we have clearly become digital nomads who have no time to sit and think before reacting. We do not realize what is right and wrong. Lack of introspection is also leading to the lack of decision making power in the youth. External factors affect us only when we do not know our inner being. People with low self esteem feel a constant urge to prove themselves and pay more attention to outer things like their appearance, their social status and ultimately lose their inner peace. If they start to introspect themselves, recognize their inner beings deeply, they will start feeling comfortable in their own skin and will also explore their hidden capabilities.

People who become the cause of destruction will go on a path of peace and love if they start listening to their conscience thus recognizing in which direction they are going. Failure is something which everyone faces in his or her life. If we try to find out that little spark hidden inside us, the biggest fires of the world can be lightened again.

Meditation and exercise have proved to be very beneficial to develop patience. We should sit and give ourselves time thinking about the decisions we make and what brings us joy and what leads to satisfaction. Reading good books is also a good way to start giving ourselves some time. It brings lot of positivity and peace to the inner mind. When life gets hard on you, start getting softer on yourself. Sometimes we need to breathe in some fresh air and change the water of the vases. The world will surely be a better place to live if we start recognizing our inner selves.

Learning without thought
is a labour lost, thought
without learning is perilous.

Confucius

The Boy Who Overcame

Arushi Bhandari

P. G. G. C. G Sec. 11, Chandigarh

“And did you talk to your father?” asked Arjun's mother. Unlike his peers, when he talked to his parents over the phone, typically his mother, he gave monosyllabic answer. However, at this moment, he could not even do that.

“Arjun, I am asking something”

“NO Mom,” and he hung up. He was in his hostel room. Exhausted and done for the day, he decided to lie down on the bed. He couldn't quite understand how doing nothing, besides sitting through lectures, could tire him so much. Maybe it had something to do with this big city, that was not home and that repulsed him physically, emotionally and spiritually.

He rested for a while and later went down to the mess to have dinner. He sat alone and quietly ate the food. His mind was preoccupied with the worries of the assignments he would have to submit by the end of this week. When you don't like what you are doing or don't understand what you are doing, it seems like a chore. For Arjun, it did not know what his passion was or where his heart longed to go. He had taken up Mechanical Engineering because all his friends were doing the same, and he didn't know what else to do. It seemed like the right option and he had caved in. When he went back to his room, he checked his phone and saw a missed call from his father. He chose not to call back. He hadn't been on speaking terms with his father since two months. Arjun was generally perceived as a sensible and calm person by everyone, except his family. In fact, he himself hated how he acted around them. His father taunted him about everything; his choice of clothes, his choice of friends, his lack of responsibility compared to his cousins and what not. This always provoked an angry reaction out of Arjun that he would later regret so he had decided that he wouldn't react at all.

The next morning, Arjun's roommate, Vishal woke him up at around seven. They got ready, had breakfast and left for college. Arjun went about the day mechanically, as he usually did. A week went by and their semester exams began. He studied just fine and did pretty well in the exams. After that, the winter vacation began and he left for home.

He lived in a small town in the foothills of the Himalayas. When he got off the bus and took in the fresh air and looked at the scenic view it felt pleasant. Not exactly happy, but pleasant.

His mother was visibly overjoyed to see her son come back home. It hadn't been that long but that is just how mothers are. She welcomed him with one of her warm hugs.

His father sat on the sofa, reading the newspaper. He raised his eyes to look at Arjun's, expecting something. Arjun looked at him and walked towards his room with his baggage.

After dinner, that night, his mother came to his room.

“Are you done unpacking”? , she asked he was sitting on his bed.

“No, I am too tired 'll probably do it tomorrow”.

There was silence for a few moments and then she spoke, “Beta, you should talk to your father. It doesn't work this way”.

Arjun did not say anything.

“People die and then you are left to deal with pain”.

Goodnight, Mom. I am going to sleep.”

He spent the day feeling isolated and distant, be it from his friends who were physically away from him or his parents who lived in the same house as him. He stayed in his room, either sleeping or staring blankly at the ceiling.

One day he received a news that disturbed him deeply. One of his classmates from school had committed

suicide. He did not know her well but finding this out made him anxious and uneasy. He started questioning himself. What had he been doing? He did not want to live lifelessly.

That evening when his father was watching sports news on the television, he went up to him and said, "Dad, I want to talk." He felt nervous. His father switched off the TV and replied, "Yes son. So do I."

"Can we go out somewhere?"

They decided to go up to a lake where Arjun had visited many a time on family picnics. They walked and talked for really long. Arjun poured out all his heart because he had been bottling up his emotions for a year now. He told him all that was on his mind.

"I am sorry, Dad," he began to cry,

"I should have talked to you sooner."

His father had tears in his eyes, too.

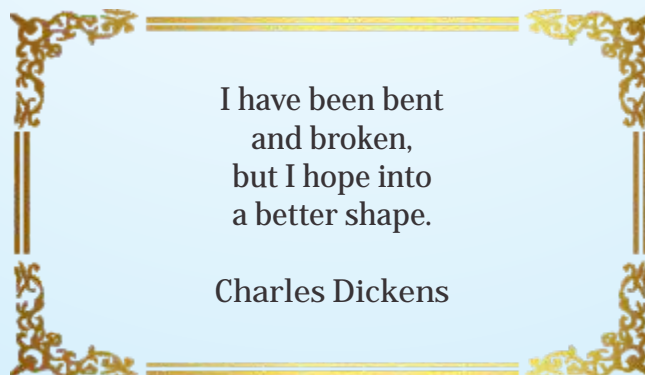
"I am sorry, too, son. I have been unfair to you. I have realised it now. You are my son and I accept you for who you are."

Arjun and his father weren't strangers but this was the first time that they tried to get to know each other and understand each other. His mother was really happy to see this.

From that very night, Arjun decided to take charge of his life. If he didn't like something, he was going to change it instead of living like a ghost. His problems didn't disappear but his mindset to deal with them improved. He worked on his relationship with his friends and family. He continued with Mechanical Engineering but with a reinforced interest to actually learn what he was studying. He tried to learn some new things, too, like painting, playing a guitar, swimming and playing tennis because he wanted to grow.

He kept on improving himself. He felt happy and alive.

Around fifteen years later, he stood by the same lake, this time he was alone. He held an urn in his hand and emptied it into the water. It was his father's ashes. There were tears in his eyes, but no pain in his heart. His mother had been right. No one should live with regrets. He was grateful that he had learnt a timely lesson and made his old man happy while he had been alive.

Longing

Isha
Dasmesh Girls College, Badal
Sri Muktsar Sahib

He laid on a hospital bed surrounded with medical equipments all over him. His nostrils covered with breathing tubes and whole body under observation.....Mr. Satish suffered a heart attack last night. Ambulance was summoned in emergency and he was examined for hours by various doctors. His bald head had a few silver hair. Rays of sun fell on his face which made his face shine in pale yellow sparkles. He had gained consciousness after eight hours that he spent struggling between life and death. He looked at the painting on the wall. It was a toddler crawling on the ground about to take his first step. He was overwhelmed and his eyes welled up with tears. The old memories kept flashing in his mind repeatedly.

It was the day his son Vijay left for Australia. He was granted scholarship in Southern Cross University. Mr. Sharma and Mrs. Sharma were very happy for their son. Her mother was worried how he would be able to handle all his responsibilities on his own, how he would live in a foreign land away from his loved ones in a world of strangers, there would be no one to wipe his tears and to stand beside him in the ups and downs of life. His mother cried at airport while his father remained silent trying to hold back his tears. His mother kept on reminding him to take care of himself.

Vijay had moved to Chicago after completing his education where he lived with his wife and children. He called his parents up once a fortnight. Mr. Sharma could hear the voice of her wife talking to someone over phone. "Please Vijay, your father already suffered two heart attacks and this is the third one. Doctors are unsure of his condition. Come and meet him once he really misses you a lot," she said sobbing. When she entered the room Mr. Sharma questioned, "He refused again, didn't he? Another excuse?" Mrs. Sharma tried to sound cheerful, "No. He will come, I know. He loves you a lot. He will surely come to meet you even if he has to cancel his important meetings. We are his..Parents. Why will he not come in the hour of need?" Her voice suggested otherwise. She went out to see the doctor. Her husband was on deathbed and they had nobody to support them at this hour. It was difficult for her to take care of everything at this age.

Mr. Sharma was lost in memories again thinking of their only child...the moments they shared...when Vijay used to walk holding his index finger.....running..taking small steps in the cool breeze that ruffled his hair, the first day of his school when he was crying and was not willing to leave his hand. "And now as if he was refusing to hold my hand.....!" Still his eyes had a hope that his son would come to meet him. He wanted to see his son. This longing that lasted for years was not ready to leave him but his soul left the body. His eyes, that craved for the sight of his son were shut forever.

Education is not
filling of a pail,
but the lighting of a fire.

W. B. Yeats

Obligation to Sit or an Urge to Run

Sukhpreet Kaur Gill
Bajaj College, Chownkiman

Tears rolling down the eyes, grief running through the mind. A beautiful soul was lying down with no shine. All dark, no hope, but a continuous obligation to be the best.

“Zaina!! Zaina!! Wake up Honey. Look what a bright day it is. Now wake up or you will get late.”, shouted her mother.

Zaina, a 21 year old beautiful, intelligent young woman who is all set to crack CAT and get admission in some good MBA College wakes up as her mother's voice reaches her ears. “Mad! Do it fast, I'm getting late for college”, Zaina in a rush hurriedly reaches her college where parents day celebrations were going on. Her mother and her stepfather greeted everybody rocked the stage and won the first prize as best parents at the event. “How cool your parents are!! Zaina . One always desires to have such friendly and open minded parents and your father is a cherry on the cake,” giggled Rina, Zaina's friend.

“Of course my parents are the best,” smiled Zaina.

Now a days, a perfect rich and loving family is the matter of show-off.

Zaina remembered her childhood days when her father used to hit her mother. As a little girl she could do nothing else than watching the entire scene standing behind the curtains.

Your dad and me are going out . Would you like to accompany us?

“No, I am good,” said Zaina. She felt alone in this so called happy family. The only person she talks to is her online friend. He knows everything about Zaina, her feelings , emotions ,what she is going through. He started fulfilling the vacuum in her life. One day he just disappeared without giving any statement, any closure. He left.

Her mother had gone in through a lot of pain her life. After her divorce from first husband she decided to marry again, for Zaina's future so that she could provide shelter to her daughter and save her from the malicious society. As the time passed she changed and became more interested in looking happy and fulfilled however the reality was that she was not happy in her second marriage.

Zaina became a depressed , broken girl with no one to share her feelings. “I just want to run away from this life”, sighed Zaina and jumped off the building.

Zaina's mother cried in pain. “I wish I could have replied your text message. Alas! I could have taken the message seriously.” The message that read, “ I want to talk, I need your support”.

I raise up my voice-not so that
I can shout, but so that those without
a voice can be heard.....We cannot
all succeed when half
of us are held back.”

Malala Yousafzai

My Mobile Phone

Sukhmani

A. S. College, Khanna

It was the most threatening moment for everyone. There was movement everywhere. Noises coming from every direction. Five people had been killed. None of the members present there were safe.

A few months back, at my best friend's reception party, everything was going good. We were all enjoying the moment. I and my friend, Heena were busy in clicking photographs of each other. Heena is the daughter of the senior chef of that restaurant. She went to the kitchen to bring my favorite ice cream. I again got busy in clicking some more pictures of mine and suddenly, I heard some noises coming from the main hall. I went there to check out the reason behind those noises. As soon as I reached there, I saw that there were around ten terrorists having large weapons in their hands. They killed five people who were trying to call the police. I hurriedly rushed behind a big and made a call to police and explained the incident. But then I thought, "These terrorists have closed all the doors and windows. How would the police force enter the hall? And if they will try to break the doors and come inside, these terrorists would kill everyone". Then I made a plan. I was very near to the kitchen so I silently went there. Before going to the kitchen, I took off the leather belt I was wearing on my dress and using that I hung my mobile phone with one of the branches of that tree. Then I switched to the live chat on the most popular social media site – "Instagram" and focused my camera towards the main hall where the terrorists were present. Now when I reached the kitchen, Heena had already seen that live video of mine which made her and the whole kitchen staff alert. I told everyone present there to separate the seeds from all the apples available. Heena in a surprising tone asked "Why are we doing this?", then I explained her that when a large amount of apple seeds is crushed, it act as poison. Within five minutes we took off all the seeds from the apples. Then Heena's father made a smoothie out of those crushed seeds and divided into ten glasses. I and Heena took those glasses outside with a huge smile, as if we didn't know anything about the arrival of those terrorists. One of those terrorists came to us angrily and said "How can you smile after seeing such a terrifying site and have these drinks. Wait! Now I will kill one of you and show you that how dangerous we are". I in a very frightened voice, said "Please! Please! We are sorry, please don't kill us. I beg you. You all can have our drinks. But please leave us". "And according to our plan, they all drank that smoothie and within a minute, they all started falling down due to the poison present in their drinks. I rushed towards the main door and opened it. Police took those terrorists to the hospital. We all were safe now. The judicious use of my mobile phone proved to be fruitful for hundreds of people. I was also given a bravery award for this. Everyone was proud of me.

Thousands have
lived without love,
not one without water.

H. Auden

Importance of Vocational Education

Vindhya Sood
S. A. C. C. M., Ludhiana

Quality education is the passport to a bright future & person with money can be robbed of his money but a person with knowledge and skill can never be robbed of his knowledge. A skill can do wonders even without a single penny in his pocket but a billion dollar empire can turn into ashes if there is the lack of knowledge and skills.

When we talk about education, the first thing that strikes our mind is a degree and the job that the degree will get an individual into. But we often forget what matters more than a degree is the skill that a person possesses. Mere degree is of no use when an individual cannot apply the knowledge provided by it; practically in daily life.

Vocational Education refers to the practical skills that are taught to an individual that can help him/her to earn a livelihood. The society is full of jobless degree holders because jobs are less and the claimants are more. Though people are highly qualified but still they lack in basic practical skills which forms a drawback and hinders the progress of the society.

Whereas Vocational Education provides skill development through short duration courses which have practical applicability and can help an individual to run his family.

Poverty and illiteracy go hand in hand. A person who is poor cannot afford higher education, and lack of education leads to lack of job opportunities and hence poverty become a circle.

So the introduction of vocational education aims at removing this vicious loop in which a large section of the country is stuck.

We have many industrialists and businessmen who do not have major degrees but possesses a skill with which they have built empire! All that matters is the will to learn and turn dreams into reality. The difference between ordinary and extra ordinary person is that the idea an ordinary person ignores, an extra ordinary person puts to application through his skill. Keeping this in mind, India's honourable Prime Minister, Shri Narendra Modi has launched a Scheme to promote Vocational education and skill development called 'Pradhan Mantri Kaushal Vikas Yojana'. It aims to provide vocational skills to the people and to open a sea of opportunities with minimum investment.

A lot of people have learned mechanical skills, handling machinery, electronics, and other objects which form an integral part of our routine life.

At the state level, Mrs. Harsimrat Kaur Badal has done similar efforts under the 'Nanhi Chhan' campaign to empower women by providing them with talent of sewing, stitching, Phulakri making, etc. Many women have become independent and are living life with dignity because of such initiatives.

Vocational Education not only opens doors for work based income but also raises the standard of living and enables people them to live with pride and dignity. Working hard and earning for the family is what everyone does; but learning a skill for life is a significant change that Vocational Education tries to bring in the society.

Sometimes parents or society set such high bars for the children that they feel pressurized and not worth any value. An individual's real talent is crumbled beneath the course of fulfillment of such high expectations. In the movie 3 Idiots Joy is a boy who knows great technical skills and could do wonders if given an opportunity. Lack of opportunities has led a brain drain at a large scale.

In order to prevent brain drain and loss of skilled workers, vocational education has been emphasized upon. When people will start earning good in their own country, they would not go abroad.

Vocational Education empowers an individual so much as to start his own start his own business, become an entrepreneur and do wonders!

It is high time that we realize the importance of Vocational Education and do our part to make the society a better place to live in. A world should be build where no work is big or small, significant or menial but every person is looked upon with respect and dignity, because real education is when we felicitate people for the skill they possess.

People are made aware of the benefits of it once the idea of Vocational Education is spread, it won't be long to witness a society free from poverty, unemployment and illiteracy. Everyone will live a life of dignity and the country will become the 'India of our dreams!'

Developing India

Ankit Sehjpal
Arya College, Ludhiana

Liberating degree based mindset to practical mindset.

“India is the cradle of human race, the birthplace of human speech, the mother of history, the grandmother of legend, and the great grandmother of tradition”. Let us start by saluting these remarkable words of Mark Twain. But with the course of time our society under the influence of western culture, evolved from a practical knowledge based society to a degree oriented society, which has adversely affected the quality of human resource of our country in a disastrous way.

After the independence, governments established universities, centres of excellence, institutes that focused upon the learning aspect rather than focusing upon the application or vocational aspects of every field of study. It was only after 20th century, we realized that the vocational knowledge guarantees employability.

In 2014, NDA government drafted and implemented the policies and programmes which focus upon the apprenticeship and vocational knowledge and training in country.

“A just society is that society in which ascending sense of reverence and descending sense of contempt is dissolved in to the creation of a compassionate society.” – Dr. B. R. Ambedkar

NDA government launched, Skill India Campaign to build an ideal society. Under this campaign, the government set a target of 10 million Indian youngsters who will be given technical, computer and other vocational training in 150 centres of vocational excellence spread across different parts of the country in 29 states and 7 union territories.

This enabled around 2 crore youngsters in the age group of 18-25 to be employed across states in India and in regions & countries outside India.

The skill India campaign gives the trained individuals a certificate of completion affiliated to the AICTE (All India Council of Technical Education), which is valid across India and in 170 countries around the world.

Another programme the 'Make in India' movement.

Is idea of a job giving economy rather than a job seeking economy. Under this programme anyone who wants to start an entrepreneurship, business under MSMES (Micro Small Medium Enterprises) will be given a loan amount between Rs. 5 lacs to Rs. 25 lacs according to the need of the individual.

Currently under this 25 lakh youngsters registered their firms manufacturing electronics, pharmaceutical products, hosiery and related items, which constitutes or contributes Rs. 1250 crore to the GDP of our country every year, according to the recent study of the NITI Ayog (National Institution for Transformation of India) (2018-19)

Our society is slowly heading towards an employment giving rather than an employment seeking society which shows the importance of vocational education.

Government Schemes like Pradhan Mantri Maatru Vandana Yojana, Pradhan Mantri Stree Shaktikaran Yojana are playing an immense role towards women vocational education and women self reliance and empowerment, government has established 250 such centres, vocational training in fields of sculpture making, pottery, stitching, farming, technical and computer education in 110 districts of country, especially in the rural areas. Co-operative societies of women are promoted, as now they can get loans without interest of around Rs. 50 lakhs (higher limit), with the payment period between 1 to 10 years.

Another important scheme “STRIVE” (Systematic transformation institute for vocational education) is launched in Oct, 2017. They specialised in elaborating and giving vocational knowledge to the members of society belonging to tribal areas, backward or under developed areas. According to the recent data from HRD Ministry, Government of India, these institutions made around 12 lakh citizens employable in fields other than the agriculture.

These estimates clearly highlight the words and findings of renowned economist Amartya Sen who said – In 21st century;

“the true essence of an economy can be felt in the skills of its vulnerable but trained citizens or human resource.”

Therefore, in the case of India, if our nation wants to become a \$5 trillion economy by 2024, then the government would have to take corrective actions in the functioning of the current education system of the country. Institutions like Indian Institutes of Technology, Indian Institute of Science and other centres of excellence have to play a parent like role in transforming other universities and educational institutes across the country.

Organising seminars, workshops, and the student exchange programmes across universities of the country and the world will help to develop further the right approach in the concerned area. But first, we have to develop a sense of awareness in the minds of our children and parents that the vocational knowledge is the need of the hour.

Vocational education will enable us to compete with the superpowers of the world in all the fields including science and technology. Thus the dream of our country to be \$ 5 trillion will become true when all the citizens and finally the government will follow a holistic approach towards the transformation of country to be at par with the nations like USA and China.

Challenges before Youth

Priya
Guru Gobind Singh College for Women
Sector- 26, Chandigarh

The youth is fighting for mental peace. The topic is not new to talk upon. But the the need of awareness is the call of the hour. Challenges are so many; peer pressure, Social Media pressure etc. The constant struggle to do something in life, to earn a living, to stay up with the peer group, and so on. It has become a world with no sentiments. No one speaks in person but everyone is loud on social media. The list of challenges does not stop here. There are numerous other things that the youth is dealing with. There is a race going on, to go beyond what is possible. The main thing that no one talks about is why is there any need to talk on this topic? Why have the challenges grown this much that they need a discussion? The world cannot be a happy place like this. Whether it is a boy or a girl, both are fighting with almost the same challenges. To be happy, to show everyone that you are happy and to be actually happy, these three are all different situations. Lack of understanding in any relationship can disturb one's mind. However the youth has also dig up some of the problems by choice. The growing influence of social media is affecting the youth a lot. No one can imagine a single day without being socially active. Parent- child disagreement, not being able to score good grades can harm one's mental health. Prejudice in our country has always been an issue. People are not able to accept the change. The orthodox thinking can't let anyone grow. The change is important and required. Each and every person is facing some kind of a problem. Drugs are destroying the youth. Several measures have been taken to stop the growing problem of drugs but still it is going on. These are some of the issues that the youth is dealing with. What should one do when one is upset? Talk to someone close? What if everyone is only available on Social media and not is real life? There have been several suicides. If someone is not good at studies, it does not mean that he is good at nothing. If the youth is set free to do what they are interested in, the world would be so much different. Constant peer pressure and the fear of being left out are the issues faced by the youth. Yolo; is very much used on social media which means 'You only live once'. These are some lines that make you feel motivated. But it seems good only online. Offline the life is so different. No doubt every person dreams to be something in life, but how does he feel when his dreams do not qualify the values that the society has set up. At that point, the person is demotivated. People go to parks everyday and do a laughter therapy, they might not laugh the whole day after that. The world is not that easy. Mental Health is the main concern. Society needs to grow to give space to the youth and the youth will grow better if they are mentally strong.

Craze of Going Abroad

Vrinda
Post Graduate Govt. College, Sec. 11
Chandigarh

Imagine a cozy Sunday morning, sitting in your lawn with a cup of your favourite black coffee and a newspaper. Relaxing as it might feel but open the newspaper and bundles of leaflets and pamphlets flock the grounds of your lawn. On your lush green grass now rest paper pieces advertising 'Learn IELTS here!!' Go to Australia, New Zealand! "Go to sector 17 Chandigarh and all your eyes can see is a hub of coaching institutions and Visa application centers. These businesses are today sprawling and multiplying faster than any virus, credited to the craze and zest of going abroad. Is it all happening in a frenzy to ape the west or there are some deep underlying factors that are making some hot money yet to be unfolded ?

On a recent consensus by the United Nations, Indian diaspora is the most spread one. Over ten million Indians are today residing in other countries with Canada, United States and Australia being their major preferences. These numbers outlast those of China and Singapore who are less than nine million people residing outside their motherland. The major reason for it is the global competency, knowledge and fluent communication skills of Indians than their foreign counterparts be it Sunder Pichai or Indra Nooyi. India and Indians today are being recognized as emerging power.

Yet the black side to the story is the enormous 'brain drain' of Indians to other countries. Engineers and scientists from India are part of all Silicon Valley companies like Google, Tesla Apple and Facebook. It can be undoubtedly said that foreign countries are growing on the expense and loss of India's growth. Drain of knowledge, caliber and potential of Indians to other countries is the major reason why India still lags behind in fields of technology and scientific research. Recent revision in the Visa policy of the United States by President Donald Trump received widespread protest and opposition by multi-national companies for it would lead to loss of majority of employees working in such companies.

But demystifying the push factor for the craze of going abroad is a Herculean task. In various studies it has been found that the major reason is lack of competent education and job opportunities for youth in India today. Promise of a better life, better education, increased standard of living is the root cause of this unabated immigration by Indians. Punjab, Gujarat and Kerala are the states that contribute to the maximum number of immigrants. Major crunch of youth today thinks that their caliber is unappreciated in India which drives them to move abroad. Even in premier institutes like IITs the hotshot preference of students in job placements are US tech-giants like Apple or Google.

While to some this might not even seem to be a problem, but for India's growth prospects this can come up as a major hurdle. Steps taken by the government like 'Make in India' or 'Digital India Campaign' have given an impetus to job opportunities and enrichment yet we have a long way to go before more start-ups can be initiated in the country.

Migration is not a recent phenomenon. Since the time of the rustic cave man, people moved to different places and formed new settlements at places where life was more comfortable with better availability of water and food. But this drastic movement happening today cannot be side looked. Punjabi today is an official language in Canada, Canadian parliament has a number of Punjabi Senators and is often cited as Mini Punjab. Indian origin lady Tulsi Gabbard is running for the post of President in United States. But no often than rare have we heard of a United States based person settling in India.

It is time for us to hear the thunderclap and put in strenuous efforts to make our nest so beautiful and worthwhile that no bird ever flocks away.

The Caste Prejudice

Arpit Kanwar

P. G. G. College, Sec. 46, Chandigarh

The darkness sunk its teeth deep inside Chetan's pounding heart as he continued running deeper into the dense shadowy forest. It was the fear that made his heart beat faster, fear of the dangerous men who were chasing him. It was late in the night and Chetan couldn't even see properly as he ran blindly. He looked back to see if the dangerous men were still up-close but all that he could see were the silhouette of trees which stretched high into the sky.

He slowed down a little bit to catch his breath and clam himself down so that he could think and assess the plight he was in. Apart from the aching muscles of his legs, Chetan's back and arms still hurt from the beating. He held his hurting arm and remembered the words of his grandmother, "Do not talk to anyone from the other side of the forest. Especially people with clean clothes and expensive jewellery."

Chetan lived on the side of the forest amongst the people of same caste, people who were considered low and impure in the society and on the other side of the forest was a different world where lived the rich and the high class of the society. The forest was like the 'no-man's land' dividing the two sections of the society. It was exactly where Chetan was running away to save his life.

Earlier that morning, Chetan had been following his regular routine, he worked in the fields with his grandmother and then gave her a cooked meal. "Is father going to come home soon, grandma?" asked Chetan as he cleaned the worn-out dishes after feeding his grandmother.

"You know the kind of work he does, they keep making him dig deep inside the mine. They make my son work so hard and he barely earns enough to keep us fed. God knows when they will let him come home now," said Chetan's grandmother in a dejected voice.

"Don't worry grandma, I'm sure he will return soon and with his wages this time. You must be tired now, you take rest and I'll take our cow to graze in the forest," said Chetan in a reassuring voice.

"You're getting mature and responsible now, you are just like your father," said Chetan's grandmother as she settled herself in the corner of their small hut with thatched roof and windows. Chetan left saying that he would be back by the evening and took the cow into the forest, as his grandmother dozed off to sleep.

Chetan's favourite part of the day was taking the cow to forest to feed it as he felt free to explore the forest but his grandmother always warned him to be weary of bears and other wild animals of the forest. Chetan had taken his cow to feed at the edge of the forest that day, he liked to peek into the lives of people who lived on the other side of the forest and that day he saw a group of boys playing together in the open field at the edge of the forest where Chetan had taken his cow to feed.

He observed the boys for a while and then noticed that they broke into a fight and one of them left. The remaining boys sat together talking about something and then one of them came closer and yelled, "Hey! Boy! Come here!"

Chetan looked around and went up to the boy who called him.

"What's your name?" asked the boy in an authoritative voice.

"Ch.. Chetan", he meekly answered.

"Where do you live?" asked the boy with arms akimbo.

"On the other side of the forest, in a small hut by the water stream." Answered Chetan.

"Oh! You must be Kanta's son. She used to work at my house when I was a small child. She died giving birth to you right? Asked the boy indifferently.

Chetan shifted about uncomfortably where he stood and looked down nodding faintly.

"Anyway, we are falling short of a player, would you play cricket with us?" asked the boy.

Chetan said he didn't know how to play but the boy took him anyway.

To the boy's surprise Chetan was playing extremely good and it irritated them. Chetan was having a good time and he especially enjoyed hitting the ball with the bat. He hit it so hard during his turn to bat that it went far away and dropped into the stream. The boys were already irritated and it gave them a reason to take all their anger out

on poor young Chetan. They rounded him up and started beating him as they abused him. He covered his head with his arms and crouched taking all the hits on his back and arms. “That ball was more expensive than you, you pathetic low caste,” said a boy as he hit him. “Now bear the punishment and beating, swine,” said another by as he grabbed and threw him on the ground. They started dragging him and kept beating him until he lost consciousness.

When he regained consciousness, he was lying alone in the bushes, his body aching and throat parched. He was dying of thirst and he tenderly rose up, looking at the surroundings. He was a little far from the forest into the place where the high caste of people lived. He started walking back towards the forest and on his way back, he spotted a well. He looked around and seeing nobody he started drawing water from the well. He'd barely taken a sip that he heard a shout from somewhere, “Hey !who are you?”

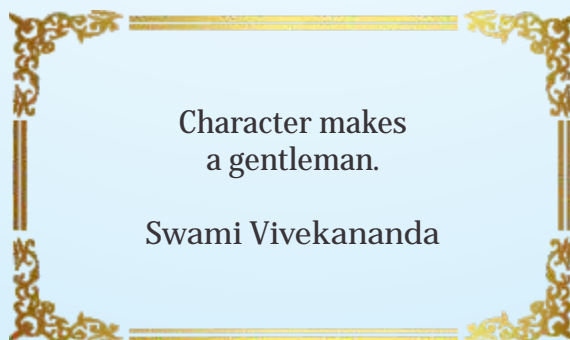
Chetan looked around and a big man standing at the door stop of the house near the well. The man took a proper look at Chetan and exclaimed, “Brother, a low caste vermin is drinking from our well!” Another burly man came out of the house with a large stick.

Chetan was terrified and began running. The two men were chasing him with huge sticks and it looked like they would stop at nothing but have the blood of the little boy in exchange for the water that he had taken from the well. Fearing for his life, Chetan ran with all his might deep into the forest and the men were behind him. After a while tired of running, Chetan looked back to see if he had left the men behind so he slowed down to catch his breath and think how to save himself.

Chetan had no idea where he was in the dark of the forest. He suddenly heard water trickling after a while of walking. He knew that he had to follow the direction of the stream and he would reach home. He neared the moonlit stream and sat beside it to take a sip and relax his sore body and legs. He heard something move and rustling of dry leaves in the woods near him. He slowly got up and sprinted back into the woods running in the direction of the flowing water, besides him, in the stream.

He heard footsteps following him in the same pace and he dreaded that the men must have caught up with him. He ran faster blindly and suddenly banged into something that moved and fell down on the ground. His head was spinning and when he looked up, to his dread, he saw the two dangerous men with sticks right in front of him. He had banged against one of them and thought that everything was over. He closed his eyes as one of the men got closer to him and stretched out his arm to grab him.

A few moments passed but he didn't feel anyone touch him, confused, he opened his eyes and to his amazement he found that the two men were staring behind him blankly. The stillness of the moment was broken by a loud roar that shook every one up. Chetan looked back and saw a huge grizzly bear which was thrice the size of those men. The men raised their sticks against the bear and slowly started retracting. Chetan suddenly sprang up and without thinking started running with all his might. He heard a roar again behind him and the men shouted, Chetan did not look back and kept running away from the sound of the struggling men and the roaring bear. He soon passed over the horizon, back into his territory and the nightmare of everything that had happened was now behind him.

Panjab University Vice Chancellor Prof. Raj Kumar releasing the annual magazine "*Jawan Tarang*" of the session 2018-19, along with Editorial Board

Students of Khalsa College, Sri Muktsar Sahib with Hon,ble Vice Chancellor Prof. Raj Kumar and other officers of the Panjab University Chandigarh, after presented Malwai Gidha on 15 August, 2019 programme

Student campers of Youth Training Camp organized at Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture and Forestry, Nauni, Solan (HP) from 15th June to 23rd June 2019

Hon,ble Vice Chancellor Prof. Raj Kumar releasing the logo (ਆਪਣੀ ਮੁੱਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕ) of Panjab University Youth Festivals 2019-20 honouring the Panjab University Zonal Youth & Heritage Festival Convenors

Mr. Muneeshwar Joshi SVC is being honoured by the editorial board of "*Jawan Tarang*"

Prof. K. N. Pathak, former Vice Chancellor of Panjab University Chandigarh, is being presented a copy of "*Jawan Tarang*" by Director Youth Welfare

Hon,ble Vice Chancellor Prof. Raj Kumar addressing and honouring the Convenors of the Panjab University Zonal Youth & Heritage Festivals 2019-20

Hon,ble Vice Chancellor Prof. Raj Kumar

Dr. Nisha Aggarwal- Chandigarh- A

Dr. Binu Dogra- Chandigarh- B

Dr. Pinkee Rani Kamran- Education- A

Dr. Umesh Kumari- Education- B

Dr. Susheela Narang- Education- C

Dr. Preet Mohinder Pal Singh- Hoshiarpur- A

Dr. Paramjit Singh- Hoshiarpur- B

Dr. Kuldeep Kaur Dhaliwal- Ludhiana- A

Dr. Inderjeet Kaur- Ludhiana- B

Dr. Surjit Singh- Moga Ferozepur- A

Dr. Mandeep Kaur (on behalf of Dr. Tejinder Kaur Dhaliwal)- Sri Muktsar Sahib

Panjab University Youth Training Camp 2019-20

at

Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture & Forestry, Nauni, Solan, HP
15 to 23 June 2019

Eminent Poet Padam Shree Dr. Surjit Patar is being welcomed by the Student Campers

Prof. Karamjeet Singh, Registrar, Panjab University, Chandigarh is being honoured

Mr. Gurpreet Singh Toor, IPS, DIG, Punjab Police is being welcomed by the Student Campers

Student Campers reached at "Bodhi Mandir" after trekking during the Youth Training Camp

61st Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival
Guru Nanak National College, Doraha
November 01 to 04, 2019

Principal / Convener
Dr. Narinder Singh Sidhu

Vice Chancellor's Trophy
Guru Nanak National College, Doraha

Organizing Secretary
Mrs. Nidhi Saroop

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival
Govt. College of Commerce and Business Administration, Sec. 50, Chandigarh

September 27 to 30, 2019
(Zone- Chandigarh- A)

Principal / Convener
Prof. Nisha Aggarwal

Organizing Secretary
Dr. Bikramjit Kaur

Zonal Trophy
G. G. D. S. D. College, Sec. 32, Chandigarh

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival
P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh

September 24 to 27, 2019
(Zone- Chandigarh- B)

Principal / Convener
Dr. Binu Dogra

Organizing Secretary
Dr. Sadhna Verma

Zonal Trophy
P. G. Govt. College for Girls,
Sec. 11, Chandigarh

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival Mata Ganga Khalsa College, Kottan, Ludhiana

October 01 to 04, 2019
(Zone- Ludhiana- A)

Principal / Convener
Dr. Kuldeep Kaur Dhaliwal

Organizing Secretary
Prof. Baljit Kaur

Zonal Trophy
S. C. D. Govt. College, Ludhiana

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival
Ramgarhia Girls College, Millar Ganj, Ludhiana

September 25 to 28, 2019
(Zone- Ludhiana- B)

Principal / Convener
Dr. Inderjeet Kaur

Organizing Secretary
Prof. Jaspaal Kaur

Zonal Trophy
Ramgarhia Girls College,
Millar Ganj, Ludhiana

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival
B. A. M. Khalsa College, Garhshankar, Hoshiarpur

October 11 to 14, 2019
(Zone- Hoshiarpur- A)

Principal / Convener
Dr. Preet Mohinder Pal Singh

Organizing Secretary
Prof. Lakhwinder Jeet Kaur

Zonal Trophy
S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival
M. R. P. D. Govt. College, Talwara, Hoshiarpur

October 02 to 05, 2019
(Zone- Hoshiarpur- B)

Principal / Convener
Dr. Paramjit Singh

Organizing Secretary
Dr. Surjit Singh

Zonal Trophy
Govt. College, Hoshiarpur

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur

October 11 to 14, 2019
(Zone- Moga Ferozepur- A)

Principal / Convener
Dr. Surjit Singh

Organizing Secretary
Mrs. Parwinder Kaur

Zonal Trophy Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur

S. B. B. S Memorial Girls College, Sukhanand, Moga

October 24 to 26, 2019

(Zone- Moga Ferozepur- B)

Principal / Convener
Dr. Sukhwinder Kaur

Organizing Secretary
Ms. Sukhwinder Kaur

Zonal Trophy S. B. B. S Memorial Girls College Sukhanand, Moga

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival Guru Nanak College for Girls, Sri Muktsar Sahib

October 18 to 21, 2019
(Zone- Muktsar)

Principal / Convener
Dr. Tejinder Kaur Dhaliwal

Organizing Secretary
Dr. Mandeep Kaur

Zonal Trophy Guru Nanak College for Girls Sri Muktsar Sahib

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival S. G. S. College of Education, Kamlooh, Mukerian

October 03 to 06, 2019
(Zone- Education- A)

Principal / Convener
Dr. Pinkee Rani Kamran

Organizing Secretary
Ms. Harmeet Kaur

Zonal Trophy
B. C. M. College of Education, Ludhiana

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival L. L. R. M. College of Education, Dhudhike, Moga

October 14 to 16, 2019
(Zone- Education- B)

Principal / Convener
Dr. Mrs. Umesh Kumari

Organizing Secretary
Dr. Ajay Kumar

Zonal Trophy
Malwa Central College of Education, Ludhiana

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival Kenway College of Education, Abohar

October 22 to 24, 2019
(Zone- Education- C)

Principal / Convener
Dr. Susheela Narang

Organizing Secretary
Dr. Naresh Gandhi

Zonal Trophy
D. A. V. College of Education, Abohar

Hand Writing Competition- First in Punjabi

NAME: AMANDEEP KAUR

COLLEGE: S. U. S. P. U. C. COLLEGE, GURU HARSAHAI

ਛੁੱਟੀ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੰਜੁਸੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਸਰਫ਼ ਕਰ ਲਵੋ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਅਜਿਹਾ ਅਨਮੋਲ ਮੋਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਮਲਕੀਅਤ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇਣ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਰੋੜਪਤੀ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਫਿਰ ਸਿਹਤ ਲਈ ਠੰਡੀਆਂ ਆਹਾਂ ਭਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੀ।

Hand Writing Competition- First in Hindi

NAME: URVASHI RATHEE

COLLEGE: M. C. M. D. A. V. COLLEGE,

SECTOR- 36, CHANDIGARH

जो हो, जब तक साहित्य का काम केवल मन-बहलाव का सामान जुटाना, केवल लौरीयाँ गा-गाकर सुलाना, केवल आँसू बहाकर जी हलका करना था, तब तक इसके लिए कर्म की आवश्यकता न थी। वह एक गम था जिसका गम दूसरे खाते थे; मगर हम साहित्य को केवल मनोरंजन और विलासिता की वस्तु नहीं समझते। हमारी कसौटी पर वही साहित्य खरा उतरेगा, जिसमें उच्च चिन्तन हो, स्वाधीनता का भाव हो, सौन्दर्य का सार हो, सृजन की आत्मा हो, जीवन की सचाइयों का प्रकाश हो, - जो हममें गति और बेचैनी पैदा करे, सुलाये नहीं; क्योंकि अब और ज्यादा सौना मृत्यु का लक्षण है।

Hand Writing Competition- First in English

NAME: JASPREET SINGH

COLLEGE: PANJAB UNIVERSITY CAMPUS

SECTOR- 14, CHANDIGARH

There are various types of rejuvenating enzymes inside cells. One of the more recently discovered involves a large protein complex inside some cells called proteasome. The main function of the protease is to degrade unneeded or damaged proteins more like a paper shredder, but using a chemical reaction. Enzymes that carry out such reactions are called proteases. Defective proteins inside cells are marked for easy identification and proteasomes will capture these marked proteins for decomposition. This finding is considered highly significant in the field of bioscience. In fact, three American scientists received a Nobel Prize in Chemistry in 2004 for this discovery.

Result of 61st Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival
Guru Nanak National College, Doraha

1 st November, 2019			
Category	Position	College Name	Participant Name
Classical Dance			
	1 st	P. G. G. C. G. Sector- 42, Chandigarh	
	2 nd	M. T. S. Memorial College for Women, Ludhiana	
	3 rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	
Group Dance (General)	Team		
	1 st	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	
	2 nd	D. D. Jain Memorial College, Ludhiana	
	3 rd	P. G. G. C. G. Sector- 11, Chandigarh	
		D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	
	Individual		
	1 st	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Karamjeet Kaur
	2 nd	D. D. Jain Memorial College, Ludhiana	Priya
	3 rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Sheetal
Group Shabad	Team		
	1 st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	
	3 rd	Guru Nanak Girls College, Muktsar	
		Sri Guru Gobind Singh College, Sec. 26, Chandigarh	
		P. G. G. C. G. Sector- 42, Chandigarh	
	Individual		
	1 st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Jasmeen Kaur
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	Naginder Singh
	3 rd	Sri Guru Gobind Singh College, Sec. 26, Chandigarh	Dikshit Singh
Group Bhajan	Team		
	1 st	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	
	2 nd	P. G. G. C. G. Sector- 11, Chandigarh	
	3 rd	S. D. College for Women, Moga	
	Individual		
	1 st	G. G. D. S. D. College, Sector 32, Chandigarh	Vibhuti Sharma
	2 nd	P. G. G. C. G. Sector- 11, Chandigarh	Simranter Gill
	3 rd	S. D. College for Women, Moga	Jyoti
Classical Music (Vocal)	1 st	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	
	2 nd	Arya College, Ludhiana	
	3 rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
Hand Writing (English)	1 st	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	Jaspreet Singh
	2 nd	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Ambika Marya
	3 rd	Dasmesh Khalsa College, Sri Muktsar Sahib	Ishika
Hand Writing (Punjabi)	1 st	S. U. S. P. U. C. College, Guru Harsahai	Amandeep Kaur
	2 nd	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	Harman Kaur
	3 rd	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	Sonam Rani
Hand Writing (Hindi)	1 st	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36 Chandigarh	Urvashi Rathee
	2 nd	Govt. College of Art Sector- 10, Chandigarh	Prashant
	3 rd	M. R. P. D. Govt. College, Talwara	Tanvi
Poem Writing	1 st	G. H. G. Harbaksh College of Education, Sidhwan Khurd	Ramandeep Kaur
	2 nd	Govt. College, Karamsar, Rara Sahib	Harjot Singh
	3 rd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Manpreet Singh
		Arya College, Ludhiana	Meha Maggo
Short Story Writing	1 st	Govt. College, Hoshiarpur	Nisha
	2 nd	Khalsa College of Education, Sri Muktsar Sahib	MehakpreetKaur
	3 rd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Zareena Begam
Essay Writing	1 st	G. H. G. Harbaksh College of Education, Sidhwan Khurd	Disha
	2 nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Arshdeep Kaur
	3 rd	S. G. G. S. College, Sector 26, Chandigarh	Mansi
		M. B. G. Govt. College, Pojewal	Mohit Kumar
Rangoli	1 st	Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana	Aaditya Verma
	2 nd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Anshika Bansal

Category	Position	College Name	Participant Name
	3 rd	Govt. Home Science College, Sector- 10, Chadigarh	Chetna Vats
		Guru Nanak College for Girls, Sri Muktsar Sahib	Ramandeep Kaur
Phulkari (Embroidery)	1 st	P. G. G. C. G., Sector- 42, Chandigarh	Manisha
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	Manjinder Kaur
	3 rd	M. T. S. M. College, Ludhiana	Ayushi Kapoor
		S. B. B. S. M. Girls College, Sukhanand, Moga	Lakhveer Kaur
Bagh (Embroidery)	1 st	J. S. Khalsa College for Women, Mehna	Rupinder Kaur
	2 nd	M. T. S. M. College, Ludhiana	Kamalpreet Kaur
	3 rd	A. S. College, Khanna	Simranjit Kaur
		Bhag Singh Khalsa College, Abohar	Amandeep Kaur
Dasuti/Cross Stitch (Embroidery)	1 st	Bhag Singh Khalsa College, Abohar	Mandeep Kaur
	2 nd	A.S. College for Women, Khanna	Maninder Kaur
	3 rd	Arya College, Ludhiana	Simran Sharma
		A. D. College, Dharamkot, Moga	Ramandeep Kaur
Pakhi Designing	1 st	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	Kamaljeet Kaur
	2 nd	M. D. College of Education, Abohar	Nisha Devi
	3 rd	Guru Nanak College for Girls, Muktsar	Amanpreet Kaur
		D. A. V. College, Hoshiarpur	Manisha
Crochet Work	1 st	Malwa Central College of Education, Ludhiana	Harpreet Kaur
	2 nd	Govt. College for Girls, Ludhiana	Tripat Kaur
	3 rd	P. G. G. C. G. Sector- 11, Chandigarh	Monika
		S. D. College for Women, Moga	Jasveer Kaur
Knitting	1 st	Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana	Sadhna
	2 nd	Guru Nanak College for Girls, Model Town, Ludhiana	Lakhwinder Kaur
	3 rd	P. G. G. C. G. Sector 42, Chandigarh	Neha
		M. B. B. G. R. C. Girls College, Mansowal	Ritu Rahul
Mehndi Designing & Application	1 st	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Manpreet Kaur
	2 nd	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Richa Rani
	3 rd	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh.	Jashandeep Kaur

2nd November, 2019

Bhangra	Team		
	1 st	G. G. N. Khalsa College, Ludhiana	
	2 nd	S. G. G. S. College, Sector-26, Chandigarh	
	3 rd	G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sudhar	
	Individual		
	1 st	S. G. G. S. College, Sector-26, Chandigarh	Harpreet Manju
	2 nd	G. G. N. Khalsa College, Ludhiana	Arshdeep Singh
	3 rd	G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sudhar	Davinder Singh
Quiz	1 st	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	2 nd	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	
	3 rd	D. A. V. College of Education, Abohar	
Gidha	Team		
	1 st	A.S. College, Khanna	
	2 nd	Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd	
	3 rd	D. A. V. College of Education, Abohar	
	Individual		
	1 st	Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd	Sukhpreet Kaur
	2 nd	A.S. College, Khanna	Harmanjit Kaur
	3 rd	D. A. V. College of Education, Abohar	Anita Rani
Skit	Team		
	1 st	P. G. G. C, Sector- 11, Chandigarh	
	2 nd	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	
	3 rd	R. S. D. College, Ferozepur	
	Individual		
	1 st	P. G. G. C. G. Sector- 11, Chandigarh	Kanwarpal Singh
	2 nd	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	Rituraj
	3 rd	P. G. G. C. G. Sector- 11 Chandigarh	Tushar
Mimicry	Team		
	1 st	Arya College, Ludhiana	
	2 nd	Khalsa College for Women, Ludhiana	
	3 rd	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	

Category	Position	College Name	Participant Name
Mime	Team		
	1 st	P. G. G. C., Sector- 11, Chandigarh	
	2 nd	D. A. V. College, Hoshiarpur	
	3 rd	S. B. B. S. M. Girls College, Sukhanand, Moga	
	Individual		
	1 st	P. G. G. C., Sector- 11, Chandigarh	Sahil
Bhand	2 nd	Guru Nanak Khalsa College for Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	Jaskirat
	3 rd	Guru Nanak College for Girls, Sri Muktsar Sahib	Pawanpreet Kaur
	Team		
	1 st	G. H. G. Khalsa College of Education, Guruser Sudhar	
	2 nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	
	3 rd	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	
Debate	Individual		
	1 st	G. H. G. Khalsa College of Education, Guruser Sudhar	Kuldeep Singh
	2 nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Tanya
	3 rd	Guru Nanak Govt. College, Guru Teg Bahadurgarh, Moga	Aakashdeep Singh
	1 st	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Deepakshi
	2 nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Gurleen Kaur
Elocution	3 rd	Guru Gobind Singh College of Education, Malout	Gunjan
	1 st	Dasmesh Girls College of Education, Badal, Sri Muktsar Sahib	Sheetal
	2 nd	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Khushboo
Poem Recitation	3 rd	Govt. College for Girls, Ludhiana	Inayat Sharma
	1 st	Baba Kundan Singh College, Muhar	Ichapurak Singh
	2 nd	J. D. College of Education, Muktsar	Arshdeep Singh
Muharvredar Vaartalap	3 rd	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Aastha
	Team		
	1 st	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	
	2 nd	Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur	
	3 rd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	
	Individual		
	1 st	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	Jasanpreet Kaur
	2 nd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	Gurkeerat
	3 rd	Govt. College, Sri Muktsar Sahib	Amandeep

3 rd November, 2019			
One Act Play	Team		
	1 st	Guru Nanak National College, Doraha	
	2 nd	P. G. G. C., Sector- 11, Chandigarh	
		B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	
	3 rd	Baba Kundan Singh College, Muhar	
		G. N. K. G., Sri Muktsar Sahib	
Histrionics	Individual		
	1 st	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	Kulwinder Singh
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	Nirmalpreet Kaur
	3 rd	Baba Kundan Singh College, Muhar	Parvez Khan
		P. G. G. C., Sector- 11, Chandigarh	Tushar Mahajan
	Team		
Indian Orchestra	1 st	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Harpreet Singh
	2 nd	Dasmesh Girls College, Mukerian	Shabeta
	3 rd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Rajat Verma
	Team		
	1 st	P. G. G. C. G., Sector- 11, Chandigarh	
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	
	3 rd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur,	
		G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	
	Individual		
	1 st	Khalsa College, Garhdiwala	Jaspreet Singh
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	Manpreet Singh
	3 rd	P. G. G. C. Sector- 11, Chandigarh	Swati
		G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Gaurav Arora

Category	Position	College Name	Participant Name
Group Song Indian	Team		
	1 st	Guru Nanak National College, Doraha	
	2 nd	Guru Nanak Khalsa College for Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	
		M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	
	3 rd	R. S. D. College, Ferozepur	
		D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	
	Individual		
	1 st	Guru Nanak Khalsa Gujarkhan Campus, Ludhiana	Jaspreet Kaur
	2 nd	M. C. M. D. A. V. Sector- 36, Chandigarh	Shreya Sharma
	3 rd	Guru Nanak National College, Doraha	Amritpal Singh
Folk Song	Team		
	1 st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Tanishq Kaur
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	Anuradha
		M. C. M. D. A. V. Sector- 36, Chandigarh	Shreya
	3 rd	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	Manpreet Singh
		G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sudhar	Gian Kaur
Gazal	1 st	Guru Nanak Khalsa College for Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	Jaspreet Kaur
	2 nd	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	Ranbir Singh
	3 rd	P. G. G. C. G. Sector- 11, Chandigarh	Chayanika Garg
Geet	1 st	Baba Kundan Singh College, Muhar	Baljinder Kaur
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	Amritpal Singh
	3 rd	P. G. G. C. G. Sector- 11, Chandigarh	Harsimranjot Kaur
		M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	Divya Bhatt
Instrumental Music (Percussion)	Team		
	1 st	P. G. G. C. G., Sector- 11, Chandigarh	Gagandeep Singh
	2 nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Damanpreet Singh
	3 rd	Baba Kundan Singh College, Muhar	Amandeep Singh
		Guru Nanak National College, Doraha	Manpreet Singh
Instrumental Music (Non- Percussion)	Team		
	1 st	P. G. G. C. G., Sector- 11, Chandigarh	Simranpreet Kaur
	2 nd	P. G. G. C. G., Sector- 11, Chandigarh	Aasakh Bhatt
	3 rd	Khalsa College for Women, Ludhiana	Simranjeet Kaur
		Guru Nanak National College, Doraha	Rattan Kaur
On the Spot Painting	1 st	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Sahil Singh Masand
	2 nd	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Krishna Verma
	3 rd	Guru Nanak Khalsa College for Women, Gujarkhan Campus, Ludhiana	Parwinder Kaur
Installation	1 st	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	
	2 nd	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	
	3 rd	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	
Poster Making	1 st	Govt. College, Hoshiarpur,	Harvinder Kaur
	2 nd	Govt. Home Science College, Sector- 10, Chandigarh	Rashmita Subba
	3 rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Bharti
Photography	1 st	P. G. G. C. G., Sector- 11, Chandigarh	Keeratleen Kaur
	2 nd	S. D. College, Hoshiarpur	Nitish Saini
	3 rd	Bhutta College of Education, Ludhiana	Sneha Rai
Collage Making	1 st	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Smanta
	2 nd	Govt. College for Girls, Ludhiana	Prabpreet Kaur
	3 rd	Govt. College, Hoshiarpur	Sumit
Clay Modeling	1 st	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	Nitika
	2 nd	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Prince Sharma
	3 rd	Govt. College, Hoshiarpur	Palakdeep Kaur

Category	Position	College Name	Participant Name
Cartooning	1 st	G. G. D. S. D. College, Sector- 32 Chandigarh	Harmanpreet Singh
	2 nd	Govt. College, Hoshiarpur	Amanpreet Singh
	3 rd	P. G. G. C. G., Sector- 11, Chandigarh	Periamma
Still Life Drawing	1 st	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Narbu Wangyal
	2 nd	Khalsa College, Garhdiwala	Seerat
	3 rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Heena Jain

4th November, 2019

Folk Dance (Boys)	Team		
	1 st	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	2 nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	3 rd	P. G. G. C., Sector- 11, Chandigarh	
		D. A. V. College, Abohar	
	Individual		
	1 st	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Tejinder Singh
Folk Dance (Girls)	2 nd	P. G. G. C., Sector- 11, Chandigarh	Ekjot Singh
	3 rd	Gobind National College, Narangwal	Jaspreet Singh
	Team		
	1 st	Khalsa College for Women, Ludhiana	
	2 nd	P. U. S. S. G. Regional Center, Hoshiarpur	
	3 rd	Dev Samaj College for Women, Sector- 45, Chandigarh	
		Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	
	Individual		
Ladies Traditional Songs	1 st	Khalsa College for Women, Ludhiana	Pallavi
	2 nd	Dasmesh Girls College, Sri Muktsar Sahib	Reema
	3 rd	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Ramandeep Kaur
		Panjab University Regional Centre, Ludhiana	NishaChahal
	Team		
	1 st	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	
	2 nd	P. G. G. C. G. Sector- 42, Chandigarh	
	3 rd	Guru Nanak National College, Doraha	
Folk Instruments		Kenway College of Education, Abohar	
	Individual		
	1 st	P. G. G. C. Sector- 46, Chandigarh	Rupinder Kaur
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	Harjot Kaur
	3 rd	P. G. G. C. G. Sector- 42, Chandigarh	Manpreet Kaur
		B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	Meena Rani
	Team		
Heritage Quiz	1 st	Baba Kundan Singh College, Muhar	Gursahib Singh
	2 nd	Guru Nanak College for Girls, Sri Muktsar Sahib	Jatinder Kaur
	3 rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Simran Kaur
		Guru Nanak National College, Doraha	Salim Khan
	1 st	Dasmesh Girls College of Education, Badal, Sri Muktsar Sahib	
	2 nd	Govt. College, Hoshiarpur	
	3 rd	B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	
Group Folk Orchestra		Shaheed Ganj College for Women, Mudki	
	Team		
	1 st	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	2 nd	Guru Nanak National College, Doraha	
	3 rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
		Guru Nanak Girls College, Sri Muktsar Sahib	
	Individual		
Vaar Singing	1 st	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Karanvir Singh
	2 nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Navjot Kaur
	3 rd	Guru Nanak National College, Doraha	Salim Khan
		Baba Kundan Singh College, Muhar	Amandeep Singh
	Team		
	1 st	Govt. College, Hoshiarpur	
	2 nd	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	3 rd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	

Category	Position	College Name	Participant Name
	Individual		
	1 st	Govt. College, Hoshiarpur	Amritjot Kaur
	2 nd	Baba Kundan Singh College, Muhar	Sukhwinder Singh
	3 rd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Harshdeep Singh
Kali Singing	Team		
	1 st	Govt. College, Hoshiarpur	
	2 nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	3 rd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	
	Individual		
	1 st	Govt. College, Ludhiana	Manjinder Singh
	2 nd	Govt. College, Hoshiarpur	Baldeep Kaur
	3 rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ramzan Bibi
Kavishri	Team		
	1 st	A.S. College, Khanna	
	2 nd	Guru Nanak College for Girls, Sri Muktsar Sahib	
	3 rd	R. S. D. College, Ferozepur	
	Individual		
	1 st	Guru Nanak College for Girls, Sri Muktsar Sahib	Ravinderdeep Kaur
	2 nd	A. S. College, Khanna	Jaspal Dass
	3 rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ramzan Bibi
Guddian Patole Making	1 st	S. B. B. S. M. Girls College, Sukhanand	Jaspreet Kaur
	2 nd	S. H. S. M. College for Women, Mukhsuspur	Narinder Kaur
	3 rd	Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Rimpy Rani
Pranda Making	1 st	M. T. S. M. College for Women, Ludhiana	Inderdeep Kaur
	2 nd	Baba Kundan Singh College, Muhar	Kulwinder Kaur
	3 rd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Shweta Mittal
Chhikku Making	1 st	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Harpreet Kaur
	2 nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Vishali Sankar
	3 rd	Dasmesh Girls College, Mukerian	Manisha
Naala Making	1 st	A. S. College, Khanna	Paramjot Kaur
	2 nd	J. S. Khalsa College, Mehna, Moga	Navpreet Kaur
	3 rd	Dasmesh Girls College of Education, Badal, Sri Muktsar Sahib	Sukhpal Kaur
Tokri Making	1 st	Guru Ram Dass B.Ed. College, Jalalabad	Gurcharan Singh
	2 nd	Govt. College, Sri Muktsar Sahib	Bharat Singh
	3 rd	Khalsa College for Women, Ludhiana	Shaminderjeet Kaur
Mitti De Khidaune	1 st	Babe Ke College of Education, Daudhar	Parminder Kaur
	2 nd	D. A. V. College, Hoshiarpur	Divya
	3 rd	Guru Nanak Girls College, Ludhiana	Shahin
		Baba Kundan Singh College, Muhar	Amandeep Singh
Khiddo Making	1 st	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Radhika Sharma
	2 nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Lovepreet Singh
	3 rd	D. A. V. College of Education, Abohar	Deepika
Peerhi Making	1 st	D. A. V. College of Education, Abohar	Amandeep Kaur
	2 nd	Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana	Sadhna
	3 rd	Govt. College, Hoshiarpur	Amanpreet Kaur
Rassa Vattna	1 st	S. P. N. College, Mukerian	Paramjit Singh
	2 nd	D. A. V. College, Abohar	Karan Gangparia
	3 rd	S. K. College of Education for Girls, Moga	Kiranjeet Kaur
Eennu Making	1 st	Bhag Singh Khalsa College, Kala Tibba	Shallu
	2 nd	Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana	Deepanshu
	3 rd	S. B. B. S. M. College for Girls, Sukhanand, Moga	Manpreet Kaur

**Overall Panjab University Vice Chancellor's Trophy
Won by**

Guru Nanak National College, Doraha

Runners up

**P.G. Govt. College, Sector-11, Chandigarh
Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur**

Recipients of Panjab University Roll of Honor- 2019-20

Sr. No.	Name	College	Proficiency
1.	KanwerpalSingh	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
2.	Tushar Mahajan	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
3.	Simranjeet Kaur	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
4.	Nishant Dogra	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
5.	Jaspreet Kaur	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
6.	Dheeraj	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
7.	Jagriti	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
8.	Irika	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
9.	Sahil	P. G. Govt. College, Sector -11, Chandigarh	Theatre
10.	Gurlene Kaur	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Elocution
11.	Deepakshi Arora	D. A. V. College, Sector-10, Chandigarh	Debate
12.	Sahil Singh Masand	Govt. College of Art, Sector-10, Chandigarh	On the Spot Painting

Annual Report

The Department of Youth Welfare, being an important part of the University, working for the overall development of the students, was set up in 1958 under the Directorship of Dr. K. C. Anand as Founder Director and at present Dr. Nirmal Jaura is heading the department. With an objective of nurturing the young minds and for their balanced growth and development, the department organizes a number of activities every year. As the department encourages the young students to come forward and prove themselves by participating in various creative activities in the same way the active participation of the students in these activities encourage the department to provide them more and more opportunities for their overall development.

During the session 2019-20 the following important activities were executed by the department:

North Zone Inter-University Youth Festival

During the 35th North Zone Inter-University Youth Festival organized by Association of Indian Universities New Delhi at Guru Nanak Dev University, Amritsar from 25 to 29 December, 2019. Panjab University achieved 2 first prizes, 3 second prizes 1 third prize 2 fourth prizes and 5 fifth prizes out of total 20 events of this festival, as given below:

First Positions

Folk Tribal Dance: Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib

Debate: Ms. Gurlene Kaur: Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana

Ms. Deepakshi Arora: D. A. V. College, Sec. 10, Chandigarh

Second Positions

One Act Play: P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh

On the Spot Painting: Mr. Sahil Singh Masand: Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh

Cartooning: Mr. Harmanpreet Singh: G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh

Third Position

Mime: P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh

Fourth Positions

Classical Instrumental Solo (Percussion): Mr. Gagandeep Singh: P. G. Govt. College, Sec. 11, Chd.

Classical Instrumental Solo (Non-Percussion): Ms. Simarpreet Kaur: P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh

Fifth Positions

Light Vocal Solo (Gazal): Ms. Jaspreet Kaur: Guru Nanak Khalsa College for Women, Gurjarkhan Campus, Ludhiana

Classical Vocal Solo: Mr. Mukul Gill: Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh

Classical Dance (Kathak): Ms. Divyangna Chauhan: P. G. Govt. College for Women, Sec. 42, Chd.

Mimicry: Mr. Amit Kumar: Arya College, Ludhiana

Mehandi Application: Ms. Manpreet Kaur: S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur

Quiz: S. C. D. Govt. College, Ludhiana

Punjab State Inter-University Youth Festival- 2020

Panjab University won the Runner up Trophy and Overall Trophy Fine Art of the Punjab State Inter-University Youth Festival- 2020 organized by Directorate of Youth Services, Punjab Govt. at Chandigarh University, Gharuan, Mohali on 30 and 31 January, 2020. Panjab University achieved 7 First Prizes, 10 Second Prizes and 12 third prizes out of total 42 events of this festival are given below:

First Prize

1. Debate: Ms. Gurlene Kaur: Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana

Ms. Deepakshi Arora: D. A. V. College, Sec. 10, Chandigarh

2. Collage Making: Ms. Smanta: Govt. College of Arts, Sector- 10, Chandigarh
3. Cartooning: Mr. Harmanpreet Singh: G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh
4. Mehendi Application: B. C. M. College of Education, Ludhiana
5. Naala Making: A. S. College, Khanna
6. Chhikku Making: Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib
7. Pakhi Making: Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana

Second Prize

1. Kavishri: A. S. College, Khanna
2. Folk Dance (Boys): S. C. D. Govt. College, Ludhiana
3. Folk Dance (Girls): P. U. S. S. G. R. C., Hoshiarpur
4. Elocution: Ms. Khushboo: S. G. G. S. College, Sec. 26, Chandigarh
5. One Act Play: Guru Nanak National College, Doraha
6. Mimicry: Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana
7. Bhand: G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sudhar, Ludhiana
8. Rangoli: Shree Atam Ballabh Jain College, Ludhiana
9. Peerhi Making: Ms. Amandeep Kaur: D. A. V. College of Education, Abohar
10. Puratan Pahirawa: Ms. Harnaaz Sandhu: P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh

Third Prize

1. Classical Vocal Solo: Mr. Mukul Gill: Panjab University Campus, Sec. 14, Chandigarh
2. Classical Instrumental Solo (Non-Percussion): P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chd.
3. Light Vocal Indian: Ms. Jaspreet Kaur: G. N. Khalsa College for Women, Gujjarkhan Campus, Ludhiana
4. Group Song Indian: Guru Nanak National College, Doraha
5. Folk Orchestra Baba Kundan Singh College, Muhar
6. Shabad Gayan Group: Ramgarhia Girls College, Ludhiana
7. Lammi Hek Wale Geet: B. A. M. Khalsa College, Garhshankar
8. Bhangra: G. G. N. Khalsa College, Ludhiana
9. Classical Dance: Ms. Diyangana Chauhan: P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh
10. Poster Making: Ms. Harvinder Kaur: Govt. College, Hoshiarpur
11. Spot Photography: Ms. Keeratleen Kaur: P. G. Govt. College for Girls, Sec- 11, Chandigarh
12. Installation: Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana

550th Parkash Purb of Sri Guru Nanak Dev Ji- Dera Baba Nanak Online Youth Festival

About 100 students from Panjab University Colleges participated in Dera Baba Nanak Online Youth Festival- 2019 organized by Punjab Government during the celebrations of 550th Parkash Purb of Guru Nanak Dev Ji from 04-10-19 to 25-10-19. All the winners' were invited for a live stage performance at Dera Baba Nanak on 11-11-2019 followed by Award Ceremony. The following positions won by Panjab University students:

First Positions

Digital Poster Making (Solo): S. D. S. College of Education for Women, Lopen, Moga
 Dhadi Kala/Vaar Singing (Group): Baba Kundan Singh College, Muhar
 Calligraphy (Solo): Govt. College of Arts, Sec. 10, Chandigarh
 Photography (Solo): G. G. D. S. D. College, Haryana

Second Positions

Sketch (Solo): Guru Nanak Khalsa College for Women, Gujjarkhan Campus, Ludhiana
 Dhadi Kala/Vaar Singing (Group): Mata Ganga Khalsa College, Kottan, Ludhiana
 Photography (Solo): Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd, Ludhiana

Essay (Solo): M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector - 36, Chandigarh
Poetry Recitation (Solo): Dasmesh Girls College, Badal, Muktsar
Kavishari (Group): Baba Kundan Singh College, Muhar

Third Positions

Calligraphy (Solo): Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ludhiana
Poetry Recitation (Solo): Baba Kundan Singh College, Muhar
Speech (Solo): M. B. B. G. G. Girls College, Rattewal
Shabad (Group): Ramgaria Girls College, Ludhiana
Shabad (Solo): Ramgarhia Girls College, Ludhiana

Punjab State Inter-University Play Competition

The University contingent participated in the Punjab State Inter-University Play Punjabi Boli Competition organized by Tourism and Cultural Department collaboration with Punjab Art Council (Punjab Govt.) and Punjab Sangeet Natak Accedamy at Punjabi University, Patiala on Feb 16, 2020. Panjab University (Baba Kundan Singh College, Muhar team) achieved third prize in One Act Play:

13th South Asian Universities Youth Festival (13th SAUFEST)

Panjab University Light Vocal Solo (P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh) and Elocution (Khalsa College for Women Civil Lines, Ludhiana) Teams participated in 13th South Asian Universities Youth Festival (13th SAUFEST) organized by Association of Indian Universities held at Kurukshetra University, Kurukshetra, Haryana from February 24 to 28, 2020. Dr. Kanwar Iqbal Singh, P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh and Dr. Honey Walia, Khalsa College for Women Civil Lines, Ludhiana, Team Managers along with 2 students of Light Vocal Solo and Elocution Teams participated and show their best in this festival. The students from the Universities of more than 5 countries were participated in this festival. The performance of the Panjab University students was appreciated by the Audience and all the students were honored by Association of Indian Universities at Kurukshetra University, Kurukshetra, Haryana.

All India Inter-University National Youth Festival

The University contingent participated in All India National Inter-University Youth Festival at Amity University, Noida, Uttar Pradesh from 03-02-2020 to 07-02-2020. About 100 universities from all over India participated in this Festival which was organized by the Association of Indian Universities, New Delhi. Panjab University achieved 3 second prizes, out of total 6 events of this festival, as given below:

Second Positions

On the Spot Painting: Ms. Sahil Singh: Masand: Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh
One Act Play: P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh
Debate: Ms. Gurlene Kaur: Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana
Ms. Deepakshi Arora: D. A. V. College, Sec. 10, Chandigarh

Dr. Mohinder Singh Randhawa Utsav- 2020

Dr. Mohinder Singh Randhawa Utsav (Festival) was organized by Punjab Arts Council (Govt. of Punjab) at Punjab Arts Council, Sector- 16, Chandigarh from 02 to 06 February, 2020. The following teams from Panjab University affiliated colleges participated in this Utsav (Festival) and achieved following positions:

Pakhi Making

First Position: Rajveer Kaur: Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib

Second Position: Kamaljeet Kaur: Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana
Third Position: Ravinder Kaur: P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh
Forth Position: Shilpa Thakur: B. C. M. College of Education, Ludhiana

Guddian Patole Making

First Position: Jaspreet Kaur: Sant Baba Bhag Singh Girls College, Sukhanand, Moga
Second Position: Rimpi Rani: Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib
Third Position: Savitri: Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ludhiana
Forth Position: Jyoti: S. G. S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib

Pranda Making

First Position: Parmeet Kaur: Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana
Second Position: Seema Rani: Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib
Third Position: Gurjot Kaur: Govt. College for Girls, Ludhiana
Forth Position: Ritu Pal: B. C. M. College of Education, Ludhiana

Khiddo Making

First Position: Radhika Sharma: B. C. M. College of Education, Ludhiana
Second Position: Akshey Banga: Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana
Forth Position: Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana

Chhikku Making

First Position: Vaishali Shankar: Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana
Second Position: Babita: Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana
Forth Position: Gagandeep Kaur: S. G. S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib

Bagh

First Position: Amandeep Kaur: Bhag Singh Khalsa College, Kala Tibba, Abohar
Second Position: Dhanpreet Kaur: Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana
Forth Position: Pooja: P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh

Phulkari

First Position: Baljinder Kaur: Bhag Singh Khalsa College, Kala Tibba, Abohar
Second Position: Amritpreet Singh: Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana
Third Position: Rajni: M. B. B. G. G. Girls College, Rattewal
Forth Position: Nitika Jaggi: Mata Ganga Khalsa College, Kottan

Heritage Quiz

First Position: Govt. College, Hoshiarpur
Third Position: B. A. M. Khalsa College, Garhshankar
Forth Position: Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib
Forth Position: Govt. College for Girls, Ludhiana

61st Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival

The 61st Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival was held at Guru Nanak National College, Doraha from November 01 to 04, 2019. Principal, Dr. Narinder Singh Sidhu was the convener of the festival and Mrs. Nidhi Saroon was the Organizing Secretary. Approximately 2000 student artistes selected from various Panjab University Zonal Youth and Heritage Festivals, participated in this festival. Guru Nanak National College, Doraha won the Panjab University Vice Chancellor's Trophy, Panjab University Vice Chancellor's Trophy 1st Runners up Post Graduate Govt College, Sec-11 Chandigarh and Panjab University Vice Chancellor's Trophy 2nd Runners up Baba Kundan Singh college, Muhar for the session 2019-20,

Youth Training Camp

132 students (53 Boys and 79 Girls) from affiliated colleges of Panjab University, Chandigarh participated in the Youth Training Camp (Leadership Training, Hiking Trekking and Rock Climbing Camp) organized by Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh at Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture: forestry, Nauni, Solan (HP) from 15th June to 23rd June 2019.

Mr. Kartik Sharma, S. A. V. J. College, Ludhiana and Ms. Jaspreet Kaur, Dasmesh Girls College, Badal were declared Best Camper Boy and Best Camper Girl in Youth Leadership Training Camp. Mr. Navjot Singh, B. C. M. College of Education, Ludhiana and Ms. Sheetal, Dasmesh Girls College of Education, Badal were declared Best Camper Boy and Best Camper Girl in Hiking Trekking Camp. Mr. Kapil Sethi, B. C. M. College of Education, Ludhiana and Ms. Kajalpreet, Dasmesh Girls College, Badal were declared Best Camper Boy and Best Camper Girl in Rock Climbing Camp.

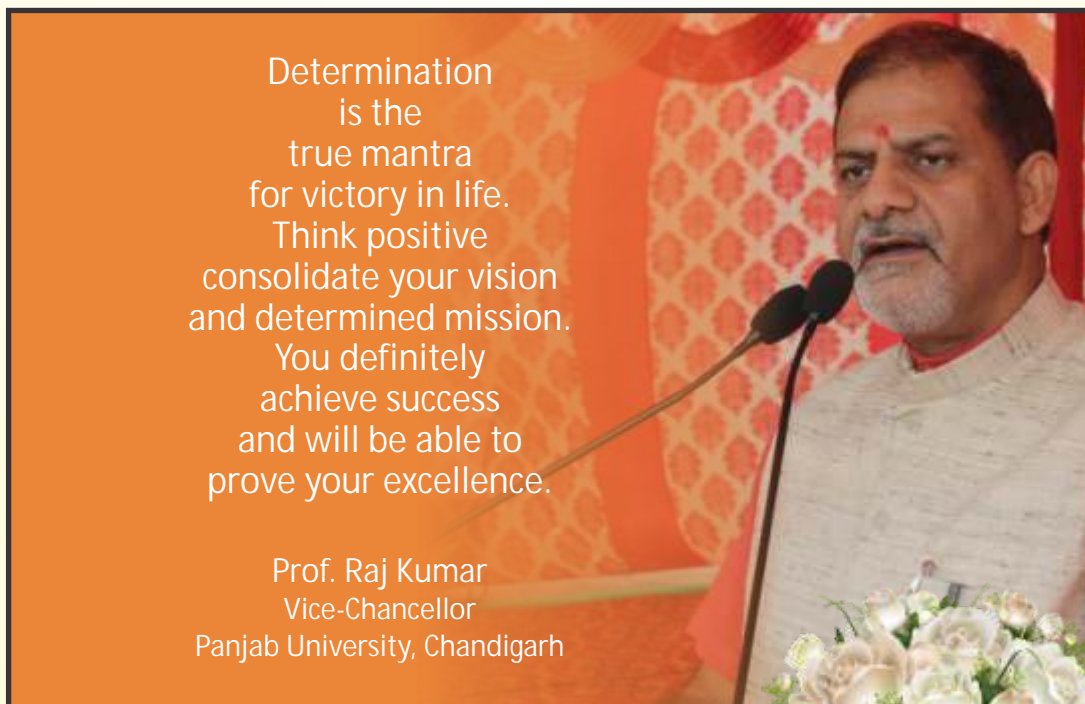
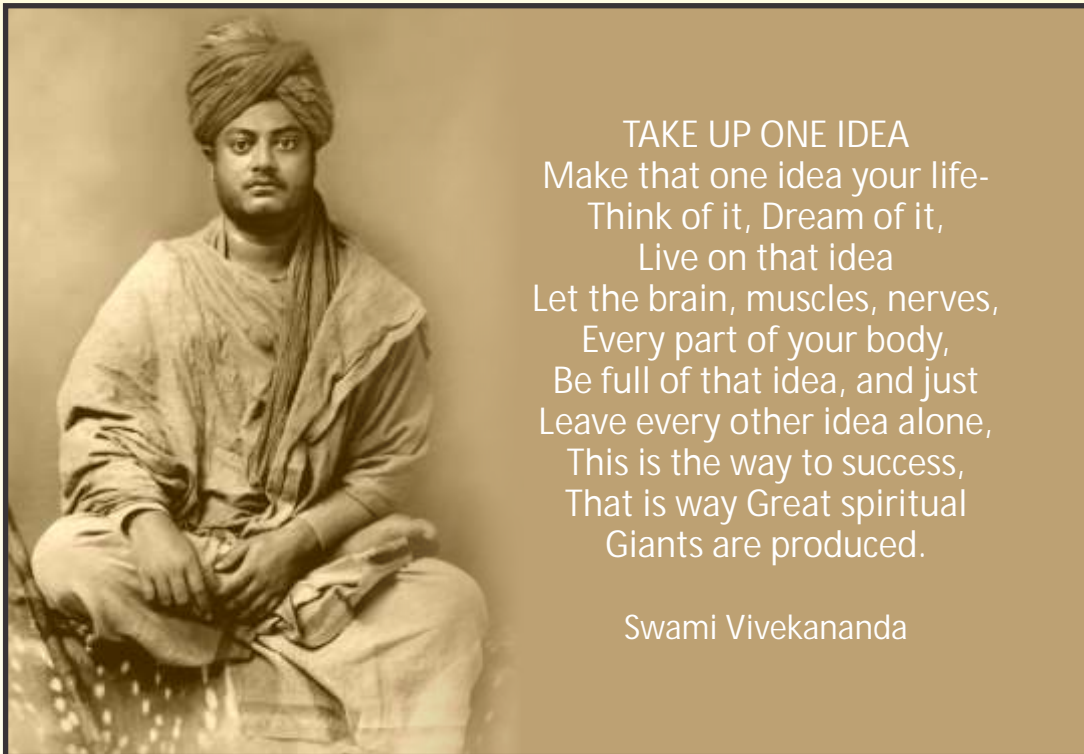
Annual Magazine “JawanTarang”

A Literary/Cultural annual magazine “JawanTarang” has been launched since 2013 with focus on youth Activities. Seven editions of this magazine have been printed successfully which were appreciated at every platform. 7th edition of “JawanTarang” is under print. This magazine has been published to provide ample opportunity to young students to express their emotions, opinion, dreams and aspirations. It carries contributions in the form of creative writings, from the students of affiliated and constituent colleges of the Panjab University along with the record of the various youth activities of the department.

Dr. Tejinder Gill

Assistant Director Youth Welfare

Statement about ownership and other particulars about "Jawan Tarang"

Form IV (See Rule 8)

1. Place of publication	:	Panjab University, Chandigarh
2. Periodicity of its publication	:	Yearly
3. Printers Name	:	Sh. Jatinder Moudgil
Nationality	:	Indian
Address	:	Manager, Panjab University, Chandigarh
4. Publishers Name	:	Dr. Nirmal Jaura
Nationality	:	Indian
Address	:	Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh
5. Editor	:	Dr. Nirmal Jaura
Nationality	:	Indian
Address	:	Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh

I, Director Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh hereby declare that particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

Sd/-

Signature of the Publisher

Printed and published by Director Youth Welfare on behalf of Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh and printed at *Unistar Books Pvt. Ltd., Plot No. 301, Phase IX, Industrial Area, Mohali 160062*, and published at Chandigarh.

Editor- Nirmal Jaura

This magazine is for internal circulation within the Panjab University jurisdiction.

Panjab University contingent participating in 13th South Asian Universities Youth Festival (SAUFEST) organized by Association of Indian Universities, New Delhi at Kurukshetra University, Kurukshetra from February 24 to 28, 2020

Dr. Nirmal Jaura, Director Youth Welfare and students, receiving winner's Trophy in 35th All India National Inter-University Youth Festival organized by Association of Indian Universities, New Delhi at Amity University, Noida, UP from February 03 to 07, 2020

Panjab University dance team (Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib) performing Rajasthani Dance "Bhavai" during the 35th North Zone Inter-University Youth Festival organized by Association of Indian Universities, New Delhi at Guru Nanak Dev University, Amritsar from December 25 to 29, 2019

Panjab University Vice Chancellor's Trophy for the session 2019-20 won by Guru Nanak National College, Doraha

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar inaugurating the 61st Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival at Guru Nanak National College, Doraha on November 01, 2019

Panjab University dance team (Dasmesh Girls college, Badal, Sri Muktsar Sahib) receiving winner's Trophy during the 35th North Zone Inter-University Youth Festival organized by Association of Indian Universities, New Delhi at Guru Nanak Dev University, Amritsar

Panjab University Contingent during the 35th All India National Inter-University Youth Festival organized by Association of Indian Universities, New Delhi at Amity University, Noida, UP from February 03 to 07, 2020